

VJEŽBE BRATSTVA COMUNIONE E LIBERAZIONE

»KRIST, ŽIVOT ŽIVOTA«

29 TRAVNJA - 1 SVIBNJA 2022

»KRIST, ŽIVOT ŽIVOTA«

VJEŽBE BRATSTVA
COMUNIONE E LIBERAZIONE (ZAJEDNIŠTVO I OSLOBODENJE)

2022

Na naslovnoj stranici: Ikona Krista, Muzej cistercitske opatije Poblet, Katalonija, Španjolska

»Prigodom Duhovnih vježbi Bratstva Comunione e Liberazione na temu »Krist, život života«, njegova Svetost papa Franjo upućuje svima topli pozdrav. Izražava želju da ovi dani duhovnih vježbi budu korisna prilika za obnavljanje pristajanja uz Božanskog učitelja, kako bi vaša prisutnost u Crkvi i u društvu donosila stalno sve više ploda, slijedeći karizmu sluge Božjega don Luigija Giusanija. Pred individualizmom i ravnodušnošću koji obilježavaju naše vrijeme, izazivajući odbacivanje mnogih života, sveti Otac opominje da kršćanski odgovor nije u rezigniranoj konstataciji nedostatka vrijednosti ili nostalgiji za prošlosti, već u ljubavi koja, nadahnuta povjerenjem u providnost zna ljubiti vlastito vrijeme, i ponizno učiniti sve stvari novima. S takvim željama Njegova Svetost vam jamči svoju molitvu te vam rado udjeljuje apostolski blagoslov kao jamstvo za svako željeno dobro«.

Kardinal Pietro Parolin, sekretar Države Njegove svetosti,
11 travnja 2022.

Petak 29 travnja, več

Na ulasku i izlasku:

*Sergej Rahmaninov, Božanska liturgija svetog Ivana Zlatoustog,
Dirigent Valerij Poljnaskij – Russian State Symphony Cappella
„Spirto Gentil“ br. 21, (Claves records) Universal*

■ UVODNI POZDRAV Davide Prospero

Zazovimo Duha Svetoga s molbom da nas prati ove dane, moleći svom snagom i poniznošću za koje smo sposobni milost da budemo otvoreni njegovom djelovanju, tako da još jednom možemo osjetiti nježnost Krista prisutnog među nama i vratiti se svojim kućama obnovljeni, preporođeni.

Dođi Duše presveti

Započet ću porukom koju nam je uputio sveti Otac:

»Prigodom Duhovnih vježbi Bratstva Comunione e Liberazione na temu »Krist, život života«, njegova Svetost papa Franjo upućuje svima topli pozdrav. Izražava želju da ovi dani duhovnih vježbi budu korisna prilika za obnavljanje pristajanja uz Božanskog učitelja, kako bi vaša prisutnost u Crkvi i u društvu donosila stalno sve više ploda, slijedeći karizmu sluge Božjega don Luigija Giusanija. Pred individualizmom i ravnodušnošću koji obilježavaju naše vrijeme, izazivajući odbacivanje mnogih života, sveti Otac opominje da kršćanski odgovor nije u rezigniranoj konstataciji nedostatka vrijednosti ili nostalgiji za prošlosti, već u ljubavi koja, nadahnuta povjerenjem u providnost zna ljubiti vlastito vrijeme, i ponizno učiniti sve stvari novima. S takvim željama Njegova Svetost vam jamči svoju molitvu te vam rado udjeljuje apostolski blagoslov kao jamstvo za svako željeno dobro. Kardinal Pietro Paolin, sekretar Države Njegove svetosti«.

Ovih dana vježbe će slijediti prijatelji spojeni s nama iz 42 nacija, a slijedećih tjedana iz još 48 nacija. Vježbe se istodobno prevode na 7 jezika. To je panorama našeg gesta.

Zašto smo ovdje večeras? Zašto ćemo ostati zajedno ova tri dana, neki prisutni, neki daleko, ali u svakom slučaju ujedinjeni? Što nas je još jednom uvjerilo da se nađemo zajedno, nakon dvije godine pandemije u kojima smo proživjeli samoću ali i bol zbog gubitka mnogih naših dragih; zajedno nakon nevolja i udaraca koji su zahvatili i naš pokret; zajedno pred nesigurnošću sutrašnjice kojoj prijeti smrt i zla koje rat sa sobom donosi?

Don Giussani je, na početku Duhovnih vježbi Bratstva 1992, ovako odgovorio na to isto pitanje:

»...ono što je uistinu važno u ovoj prisutnoj zajednici je ono što nam je neizbježno zajedničko. Svatko od nas ima svoju osobnost, svoje lice, svoje srce, svoj temperament, svoj karakter i relativno su malobrojni oni koje poznajemo u tim pojedinostima; ali čak i osobe koje nikad nisam vidio, koje se gube u tami koja je još gušća zbog svjetla koje mi je zablještilo oči; i oni koje nikad nisam vidio imaju zajedničko sa mnom život kao zadatak koji treba ispuniti. To je zadatak koji nisam odredio ni htio, ni ja ni oni, zadatak koji je jednak za mene i za zadnjega, onoga tko je među vama geografski najudaljeniji: zadatak koji nam je dodijeljen. Ono što nam je zajedničko jest da hoćemo, želimo znati, svim srcem zahtijevamo da znamo „zašto“; želimo također znati gdje će završiti sva naša životna snaga, sva naša izražajnost, naša odanost, cijeli naš život; želimo znati koji je *cilj* života, s nevoljama koje se nameću, suprotnostima koje moramo podnositi, sramotom zbog sebe samih („Moli za nas grešnike“). Sve nam je to zajedničko svima, i za svakoga od nas to je nešto najvažnije. Nalazimo se samo kako bismo provjerili te riječi, koje budući da su bitne u životu svakoga od nas, uvijek su iste ali nikad jednake kad ih ponavljamo. Upravo to je čudo i misterij života koji je život, i koji se izražava na razini ovih dramatičnih riječi presudnih za lice koje je vječito, koje je predodređeno da traje zauvijek: vječno lice našeg«. ¹

Svatko od nas pozvan je večeras na osobnu obnovu, da kao svaki put kad se nademo, ponovno postavi sebi veliko pitanje za koje smo odgojeni: ali ja, ja Davide, i ti bilo kako se zoveš, zašto smo večeras ovdje?

Ja sam ovdje jer sam prije puno godina doživio susret. U početku je to bilo samo iskustvo privlačnosti, privlačnosti ljudskosti pune obećanja, obećanja ideala sposobnog učiniti život sto puta većim i ljepšim, ideala sposobnog objasniti čemu radost i patnja, pravda i nepravda, sreća i nesreća koje neizbježno obilježavaju moj život i život svakoga od nas. Taj susret me je uveo u rijeku života koja je uzela oblik zajednice, ljudske zajednice čiju sam veličinu i snagu mogao iskusiti: snagu da istakne vrijednost i omogući da izraste sjeme dobra koje je u meni postojalo, snagu da me spriječi da se sablaznim zbog mog zla i moje bijede. Ako dakle trebam jednom riječi sažeti smisao povijesti koja me dovela ovdje večeras, riječ koja mi pada na pamet je »milosrđe«. Milosrđe, jer razumijem da ako sam do danas mogao ostati vjeran ovoj povijesti, to je bilo moguće nadasve zahvaljujući Gospodinovoj vjernosti mom životu, vjernosti koja je imala izgled mnogih lica kao suputnika na ovome putu a kroz koja me

¹ L. Giussani, *Un'avvenimento nella vita dell'uomo*, (Dogadaj u životu čovjeka) Bur, Milano 2020, str. 86-87.

Gospodin pratio. Milosrđe – naučio nas je don Giuss – je riječ koja je tako duboka, da bi je trebalo dignut iz našeg riječnika. Po mom iskustvu milosrđe znači ovo: mi nismo ishod naših računica. Da mi je netko prije nekoliko godina rekao da ću sad u ovom trenutku biti ovdje i govoriti vama, sigurno bi me uhvatio smijeh. Ali mi nismo ishod naših računica: »Dosta ti je moja milost – kaže Gospodin svetom Pavlu –; jer moja snaga se u slabosti potpuno očituje«.²

Dopustite mi i drugu misao. Činjenica da smo ovdje večeras, čemu točno govorimo „da“? Čemu ja govorim „da“? Kojem »zadatku«, da ponovimo riječ don Giussanija iz teksta koji sam upravo citirao. Čini mi se važno, na početku ovog događaja koji je središnji događaj života Bratstva, da svima jasno rečemo u čemu se sastoji odgovornost koju nam Duh Sveti, preko autoriteta Crkve povjerava u ovom trenutku naše povijesti. Razlog je i da su me mnogi, i pismeno, to tražili ovih tjedana, stoga je ispravno da odmah počnemo pomažući jedni drugima gledati taj korak.

Ukratko, ono što se od nas traži jest da s ljubavi i ujedno s duhom sinovske poslušnosti, sudjelujemo u obnovi Crkve našeg vremena. Koncem devedesetih Crkva je, u osobi svetoga Ivana Pavla II, ondašnjeg pape, svečano priznala bitnu pomoć koju su laički pokreti predstavljali i predstavljaju za obnovu Crkve i njezino poslanje u svijetu, nadasve u kontekstu stalno sve više sekulariziranog zapadnog svijeta. 30 svibnja 1998 – mnogi se dobro sjećaju – na Trgu svetoga Petra bili su prisutni skoro svi utemeljitelji najpoznatijih crkvenih pokreta. Mnogi od njih – a među njima i naš dragi don Giussani – danas više nisu živi. Prateći osjetljivi prijelaz pokreta od faze utemeljenja do one sljedeće, – prijelaz s kojim se nije morao suočiti samo naš pokret već i svi ostali –, vođa Crkve mogao je sve jasnije shvatiti da karizme pokreta predstavljaju dragocjeni dar za cijelu Crkvu, ali i da su potrebne promjene kako bi one donijeli više ploda. Prvi rezultat, sigurno ne konačan, ovog rada razmatranja – rada koji nije započeo s pontifikatom pape Franja, nego već za vrijeme Ivana Pavla II (dovoljno je pročitati važni izvještaj tadašnjeg kardinala Ratzingera upravo prigodom Svjetskog kongresa pokreta u svibnju 1998.) – bilo je pismo Kongregacije za doktrinu vjere, *iuvenescit Ecclesia*, dokument koji je korisno čitati i razmatrati. Tom pismu su potom slijedili – kao što dobro znamo – dekret *Međunarodna udruženja vjernika* i govor pape Franja prošlog 16. rujna. Dakle, traži li od nas Crkva da postanemo nešto drugo u odnosu na ono što smo uvijek bili? Upravo to je pitanje koje su mnogi među nama postavili i postavljaju i na koje želim odgovoriti. Kad mi je bila potvrđena služba predsjednika Bratstva za sljedeće godine, kardinal Kevin Farrel mi je rekao: »Želite li biti čimbenik obnove, želite li doprinijeti da budete taj čimbenik obnove unutar cjelokupnog crkve-

² 2Kor 12,9.

nog iskustva, pružajući sve ono što vi jeste? To je vrlo važno jer ako postanete nešto drugo od onoga što jeste, nećete više zanimati nikoga, ni vas ni bilo koga drugoga i stoga neće izgraditi nikakvu Crkvu».

Dakle od nas se ne traži ništa drugo osim da do kraja budemo ono što jesmo, donoseći svoju originalnost u život cijele Crkve, stalno sve više, s tom sviješću. Današnja Crkva nas poziva da to prihvatimo. To nam je napisao don Giussani nakon velikog susreta pape s pokretima: »Hvala, prijatelji! To što se dogodilo u subotu 30 svibnja, dogodilo se jer ste vi tu, vi također, *zajedno*. Samo zajedno djeluje. Bog je naime tamo gdje postoji jedinstvo. Susret s Ivanom Pavlom II u subotu za mene je bio najveći dan naše povijesti, a omogućio ga je papino priznanje. Bio je to „vapaj“ koji je Bog dao nama kao *svjedočanstvo jedinstva*, jedinstva cijele Crkve. Barem sam ja tako osjetio: jedno smo. Rekao sam to i Chiari i Kiku koji su stajali pored mene ne Trgu svetoga Petra. Kako je moguće u takvim prilikama ne klicati naše jedinstvo? Potom sam prvi put tako snažno osjetio da mi postojimo za Crkvu, da smo čimbenik koji gradi Crkvu. Osjetio sam da su me obuhvatile ruke i prsti Božji, ruke Krista koje oblikuju povijest. Ovo je vrijeme kad sam počeo dublje shvaćati – u subotu još dublje – odgovornost na koju me Bog pozvao. Nisam shvaćao, ali u subotu je bilo jasno. A ta odgovornost je takva ako se prenese drugima upravo kao odgovornost. Ona je istinita ako obuhvaća cijelu Crkvu, stoga cijeli pokret; kad je poslušnost činjenici da – kako kaže sveti Pavao – „Nitko od nas sebi ne živi, nitko sebi ne umire. Doista, ako živimo, Gospodinu živimo, i ako umiremo, Gospodinu umiremo“. Živimo li dakle ili umiremo – Gospodinovi smo (Rim 14,7-8.) Bog je taj koji djeluje u onome što činimo: „Bog je sve u svemu“. Naša odgovornost je za jedinstvo, koje ide tako daleko da ističe vrijednost i najmanjeg dobra u drugome».³

To je razlog da sam danas ovdje s vama. Otac Mauro-Giuseppe Lepori, generalni opat cistercita, prihvatio je – na čemu smo mu zahvalni – da bude s nama danas zbog istog razloga.

»Krist, život života« naslov je ovih vježbi. Rekao bih da je taj naslov providnosan: doista, odakle se može ponovno probuditi oduševljenje za povijest koja nas je osvojila, odakle se može roditi „da“ koje smo pozvani reći, ako ne gledajući ponovno Kristovo lice, ako ne obnavljajući onu zadivljenosti od koje je sve počelo, od koje je cijela naša povijest započela, to jest zadivljenosti jednog čovjeka don Luigi Giussanija, pred tijelom, licem drugog čovjeka, čovjeka Isusa iz Nazareta?

³ L. Giussani, »Pismo Bratstvu, Milano, 3 lipnja 1998«, *L'opera del movimento. La Fraternità di Comunione e Liberazione*, (Djelo pokreta. Bratstvo Comunione e Liberazione) San Paolo, Cinisello Balsamo-Mi 2011, str. 271-272.

Htio bih dodati zadnji, možda najvažniji odgovor na pitanje koje smo u početku postavili: zašto sam ovdje, zašto smo ovdje? Ja sam ovdje za tebe Kri-ste, Živote života. Ovdje smo za Tebe, ovdje smo da Te dublje upoznamo, da te ponovno upoznamo.

Budimo dakle spremni slušati, slijediti one koji su korak ispred nas na tom putu.

»Samo jedno je potrebno«

Tišina koja osluškuje

»Slijediti Krista, u svemu ljubiti Krista: samo to treba prepoznati kao glavnu karakteristiku našeg puta«. ⁴

Ta don Giussanijeva tvrdnja koju je on prije dvadeset godina napisao Bratstvu, reagirajući ganuto na pismo svetog Ivana Pavla II. prigodom 20. godišnjice Bratstva, u meni je odmah odjeknula kao najjednostavnija i najpotpunija sinteza svijesti, koju događaj kao što su Vježbe želi probuditi u svima nama zajedno. Zajedno! Vježbe nisu monolog, pa ni ako ih propovijeda jedan monah. Štoviše: monah bi trebao biti ponizni podsjetnik želje za tišinom, za stavom tišine, ponizni podsjetnik da tišina znači slušanje, znači, kao što sveti Benedikt kaže u proslavu svog Pravila, otvoriti »uši srca«. Sveti Benedikt ovako započinje svoje Pravilo: »Poslušaj, sinko, pouke učitelja i prikloni uho svog srca; spremno primi savjet dobrohotnog oca i uspješno ga provodi u djelo [to jest u iskustvo]. Tako ćeš se naporom posluha vratiti onome od koga si se udaljio svojim nehajnim neposluhom«. ⁵

Poslušnost nije prvenstveno nešto što treba učiniti. Poslušnost je prvenstveno u pomnom slušanju, što postaje djelovanje u mjeri u kojoj slušanje doživljavamo kao pozornu i odanu otvorenost srca, »priklonjenog«, kaže ovdje sveti Benedikt«, kao srce prosjaka koji traži ono što mu je neophodno za život. Tišina koja sluša, koja želi život od Drugoga, ako prožima život, ako sebi otvori prostor u životu, u vremenu, u obvezama, u brigama, u radostima i bolima života, cijelog života; tišina koja barem malo prožima život postaje glavni put na kojem je cijeli život prožet tišinom, to jest..., priklanja se, prigiba se kako bi molio za život i prihvatio ga. Kao što izražavaju prekrasni stihovi Clemente Rebora: »Moja pjesma je osjećaj / koji je od napornog dana / umorio noćne sate: / i tražio je život«. ⁶

Ali tišina koja se od nas traži ove dane ne smije nas umoriti. Prije nas treba odmoriti od nereda, od nemira traženja, od tjeskobe zahtjeva, u kojoj otupi

⁴ L. Giussani, »Pismo Bratstvu, Milano 22 veljače 2002« u *L'opera del movimento. La Fraternità di Comunione*, op. cit., str. 10.

⁵ Pravilo sv Benedikta, Proslav, 1-2.

⁶ C. Rebora, »LXXII. Son baratro per solcare«, 1. *Frammenti lirici – 1913*, ukupna djela, *Le poesie*, Garzanti, Milano 1988, str. 123.

čistoća duboke istinske želje srca koja je jednostavna želja djeteta, želja koja svojim zahtjevima na sebe, na druge, na Crkvu, na onoga tko je odgovoran, na onoga tko to nije, ne kvari istinsku potrebu u nama, istinsku potrebu svih ljudi i svih situacija u kojima se razvija život i povijest, uključujući povijest Bratstva ili reda kao što je moj, ili svih crkvenih stvarnosti.

Molimo nadasve Gospu za tu istinsku tišinu, tu iskrenu želju, jer u njezinu srcu nije bilo ni traga grijeha, ona je bila oslobođena od svake pohlepe izvornog grijeha, to jest od samostalnog posjedovanja – više otrgnutog nego prihvaćenog – smisla i punine života. Marijino srce živjelo je tu želju uvijek, u svemu. Njoj je bilo spontano moliti za sve, pa i bez riječi, jer molba, želja za životom bio je stalni kucaj njezinoga bezgrešnog srca. Za nas nije tako. Potreban nam je barem jedan trenutak svijesti da nije tako. Trenutak u kojem priznajemo da tišina koja svim srcem željno sluša ne postoji; srce je rastreseno, previše ispunjeno drugim stvarima, zaglušeno drugim glasovima. Ali dovoljan je trenutak svijesti o našoj rastresenosti, našoj površnosti kako bi u nama nastala tišina koja moli, koja prosjači. To može biti trenutak boli, pomutnje, poniženja, kao kad je Marta čula Isusov ukor da je u njoj prisutna prevelika buka, preveliki nemir, previše zahtjeva, toga »da već zna što je potrebno«. To je problem! Nedostaje nam tišina, slušanje, želja kad u nama *prevlada umišljenost da već znamo što je potrebno*, umišljenost da već živimo ono što je potrebno, ono što nam je dovoljno, ono što je dovoljno meni i svima, ili možda meni bez svih, ili svima bez mene.

Slušati jedinu potrebu

Ostati u tišini ne znači isključiti život. To se, zapravo, ne događa nikad. Ako nas na kraju vremena Krist zapita što smo učinili ili nismo učinili jednom jedinom od njegove najmanje braće, ako su čak i sve naše vlasi izbrojane, ako se na nebu neće zaboraviti ni dar čaše vode, ako će svaka izrečena riječ biti prosuđena, onda ni mi ne možemo ostati u tišini zaboravljajući život. Ali život, i ako je nemiran, nesređen, ulazi u tišinu kad sluša ono što mu je potrebno, kad prihvati da čuje, kao Marta onaj dan: »Marta, Marta! Brineš se i uznemiruješ za mnogo, a jedno je potrebno [samo jedno je potrebno]. Marija je uistinu izabrala bolji dio, koji joj se neće oduzeti.«⁷

Trebali bismo živjeti tišinu ovih dana, barem kao nakanu, kao želju, kao Marta koja je nakon Isusove opomene ostala bez riječi, pogođena i ranjena tim riječima. Vratila se ognjištu, hrani koju je kuhala, zdjelama koje je stavljala

⁷ Lk 10, 41-42.

na stol, vratila se služiti sve one goste koji su s Isusom došli da bi joj zaposjeli kuću. Nije se vratila kao prebijeni pas. Isus ne tuče nikoga. Isus navješta, Isus odgaja, Isus objavljuje sebe samoga i objavljujući sebe, otkriva nam nas same. Marta se vratila u kuhinju ranjena, ali odmah osjećajući u sebi da joj ta rana čini dobro, zarezala je u apsces, izliječila je infekciju koja joj je trovala srce, život, čak i odnos s Bogom, s Isusom, njihovim velikim prijateljem. U njoj je bilo nešto krivo, neuredno što je navodilo da se razljuti čak i s Isusom, što nikad ne bi htjela, ni zamislila prije te večeri, prije te scene.

Tražimo, dopustimo da nas prožme tišina Marte, slušanje Marte, »bolji dio«, koji je ono veće i Marta izabrala, možda isprva tužno, možda sa željom da više još jače nego prije, da ode zalupivši vratima. Naprotiv, ona šuti. Dopušta da je ispuni Isusova riječ, da djeluje u njoj, kao plug koji teren srca čini plodnim, sposobnim prihvatiti sjeme, sposobnim nositi plod.

Nama je potrebna tišina Marte, ne samo pojedinačno već i kao zajednice, kao Bratstva, kao Crkve. Potrebna nam je da bi naš život, život zajednice, život Crkve donio ploda onoga što Krist govori, onoga što Krist želi, onoga što Krist, Božja riječ jest. Potrebna nam je tišina Marte da u cijelosti prihvatimo Kristovu prisutnost koja nas je već dosegla, već je tu, sjedi i govori nam u našoj kući, čeka da večera s nama, čeka kako bi s nama podijelio hranu koju kuhamo, prenoćit će u našoj kući jer mu je potreban odmor; prijatelj nam je, voli nas, toliko cijeni naše društvo da je izabrao našu kuću, naš život, naše srce da se odmori dok vrši poslanje za spasenje cijeloga svijeta, u vremenu u kojem je došao od Oca i vraća se Ocu, postavi čovjek kako bi otkupio cijelo čovječanstvo! Dolazi se odmoriti u mojoj kući! Shvaćate li veličinu o kojoj je riječ?! Nevjerojatnu činjenicu o kojoj je riječ?!

Mjesto prijateljstva s Kristom

Postoji strofa latinskog hvalospjeva na spomen svete Marte koja u meni stalno odzvanja. To je molitva sveticu da s nama podijeli svoje prijateljstvo s Kristom: »*Magistri felix hospita, / corda fac nostra ferveant, / ut illi gratae iugiter / sint sedes amicitiae.* (O sretni Učiteljve domaćine / učini da žar ispuni naša srca, / kako bi za Njega stalno bila / mjesto zahvalnog prijateljstva)«. ⁸

Božji Sin, utjelovljujući se, došao je pozvati naša srca da za Njega postanemo »*sedes amicitiae* – mjesto prijateljstva«. Ne samo u srcu Marije, njegove majke, već u svakom ljudskom srcu koji je dosegla njegova prisutnost i njegova

⁸ »29 srpnja, Spomen na svete Martu, Mariju i Lazara, Gospodinove domaćine – Himan večernje molitve, Monastički časoslov«.

ljubav, uključujući i srce grešnika kao Zakejevo. Isus poziva Zakeja da ga primi u svoju kuću da bi ga on zapravo primio u svom srcu; srcu koje je Isusov dolazak prvo obuzeo radošću, potom kajanjem i na kraju ljubavlju koja daruje svoje bogatstvo, ne samo siromasima i onima koje je on sâm opljačkao, nego zahvalnom ljubavlju prema Onome koji je došao baš kod njega, baš u njegovu kuću, da bi »potražio i spasio izgubljeno«. ⁹

Potrebna nam je tišina Marte da bismo doživjeli to iskustvo, ili bolje tu milost, taj Božji događaj koji dolazi da bi iz našeg života učinio prebivalište svog prijateljstva. Moramo ostati u tišini da bismo poslušali ovu prisutnost Učitelja koja se nudi.

Srž pitanja

Ali što nam kaže Krist? Nadam se da ćemo ga slušati ove dane, to se nadam i molim za to, za sebe i za vas, kao što se nadam da i vi molite za mene i za sve vas. Ali večeras, još razmišljajući o događaju s Martom, razmišljajmo o riječima koje je ona meditirala u tišini, koje su je ispunile tišinom i koje su ispunile njezinu tišinu: »Marta, Marta! Brineš se i uznemiruješ za mnogo, a jedno je potrebno [samo jedno je potrebno]. Marija je uistinu izabrala bolji dio, koji joj se neće oduzeti«. ¹⁰

Možda – kao što sam rekao – je na početku Marta pretresala te riječi, zadržavajući se najviše na ukoru koji je u njima osjetila: »Marta, smiri se, previše si uzrujana, nemoj smetati sestru, dopusti da te odgaja odnos tvoje sestre sa mnom, ti koja uvijek misliš da jesi i nadasve da *moraš* biti najbolja, najneophodnija...«. Možda je u početku razmatrala o tome s bijesom i tugom. Ali to je samo potvrdilo Isusov sud: to jest, povećavalo je njezinu uznemirenost. Činjenica da se nije uspijevala odmaknuti od tih riječi, samo je povećavala njezin nemir i uznemirenost.

I mi, kad osjetimo sud, pogled koji nam otkriva neprimjeren stav u našem životu, sud koji nas ispravlja i koji u početku često ne razumijemo, normalno je da nas rana zaboli, da je možda *počešemo*. To je kao kad dobijemo injekciju, cjepivo. Postoji rana, bol u ramenu, malo simptoma, ali svrha injekcije nije ta, dobrobit injekcije nije otvor u koži ili hematoma koji nastane. Što je Isus uspricao Marti ranjavajući je površno, ranjavajući njezin ponos? Kakvu je korist Marta mogla postupno osjetiti nakon tog uboda koji je ranio? Koje riječi su joj

⁹ Lk 19, 10.

¹⁰ Lk 10, 41-42.

mogle koristiti, smiriti je, utješiti, i postepeno je više usrećiti, ispuniti novom radošću koja nije dolazila od nje, već od Isusovih riječi?

Ako od onog što je Isus rekao Marti oduzmemo riječi o njoj ili njezinoj sestri, što bitno ostaje? Ostaje srž: »Samo jedno je potrebno«, »potrebno je samo jedno«.¹¹

Isusu je bilo stalo da upravo ta riječ prožme Martu kako bi o njoj razmišljala, usvojila je, kako bi joj učinila dobro, dobro njezinu životu, kako bi je ozdravila, spasila, oslobodila rastresenosti. Smisao te riječi nije malo psihološke higijene, spiritualnosti, ili poziv da se potruži srediti život, počevši od toga da obuzda svoj loš karakter. Smisao te riječi je sâm Krist, smisao Krista za Martu, dar Krista za Martu, dar koji je Krist podijelio s njom još prije nego ga je Marta postala svjesna. Smisao te riječi jest da *samo Isus odgovara na osnovnu želju srca i života*: želju za jedinstvom, želju da otkrijemo smisao koji sve ujedinjuje, koji nas sve ujedinjuje, koji spašava zajedništvo, jedinstvo koje obuhvaća sve i svakoga, u kojem se osjećamo zagrljeni od svega i od svih, zagrljeni od Svega u svemu i u svima, a to je Bog koji je Otac, koji je Krist; Krist koji je utjelovljenje Očevog milosrđa, stoga utjelovljenje zagrljaja dobrog Oca, onoga koji s neizmjernom radošću prima izgubljenog sina kad mu se ovaj vrati.

Blago koje nam je već darovano

»Samo jedno je potrebno«, »potrebno je samo jedno«.

Kao što sam rekao, Isus je Marti ponudio tu riječ koja je nanovo u cijelosti oblikuje u onom jedinom potrebnom što je sâm Isus, kao dar koji je već prisutan, već dan, kao dar koji On nudi svima. Njezina sestra Marija ga već prima, možda i brat Lazar, i učenici koji su došli s Njime i napunili joj kuću. Taj dar je Isus već podijelio sa svima koji su ga, od Djevice Marije do Marte, već primili i prihvatili. Već ga je podijelio s Ivanom Krstiteljem, s Elizabetom, Josipom, pastirima iz Betlehema, Šimunom i Anom, mudracima, a nedavno s Andrijom i Ivanom, Petrom, Filipom i Natanaelom, Matijom carinikom, zatim s Marijom iz Magdale i drugim ženama koje su slijedile i služile Gospodina. Ali ne samo: već ga je podijelio s tisućama osoba, s farizejima i carinicima, s prostitutkama, s bolesnicima svih vrsta, s opsjednutima. Već ga je podijelio s djecom koja su skakala na Isusova koljena. Postojao je već cijeli narod koji je dijelio ono jedino potrebno koje je Isus sad nudio Marti.

A mi, ti, ja? Kad nas ta riječ dosegne, kad nas je dosegla i stalno ponovno nas dosiže, uvijek nova, pomislite s kako neizmjernim narodom je mi već di-

¹¹ Lk 10, 42.

jelimo. Dvije tisuće godina kršćanstva, svetaca i grešnika, svetih grešnika. Ali nije riječ o brojevima... Dovoljne su dvije ili tri osobe koje otkriju da im je zajednička činjenica da je Krist jedini potpuni odgovor na potrebe ljudskoga srca. Ispunjava nas divljenjem da smo mi dio toga, da se to događa svakome od nas, meni!, nama, koji to sigurno ne zaslužujemo više od milijardi drugih osoba kojima se to još ne događa. Kakva zadivljenost, kakva odgovornost! Kakva zahvalnost, kakvo kajanje! Jer ako u kući otkriješ jedinu Stvarnost, jedinu prisutnost – kako jede i pije s tobom, sjedi upravo tu gdje ti i tvoja braće svakodnevno sjednete da biste jeli i razgovarali – potrebnu ljudskom srcu, koja je u baš u ovom trenutku potrebna milijardama srdaca koje kucaju na ovoj zemlji... kako možeš ne osjetiti vrtoglavicu odgovornosti? Jer na jedan ili drugi način postaješ dužnik cijelog čovječanstva, jer ti je besplatno, bezrazložno dano ono što svi, apsolutno svi, očekuju.

Zagrliti Krista sad

Ali sad ne trebamo na to misliti. To jest, ne trebamo misliti kome je usmjerena ta Stvarnost. Sad trebamo misliti na samu stvarnost, zašto je ovdje, a ako je ja ne prihvatim, ne otvorim joj se, nema nikakvog smisla da se brinem za potrebe cijelog svijeta koji je očekuje. Stari Šimun je odmah prepoznao da je to Dijete »spasenje za sve narode... svjetlost na prosvjetljenje naroda«¹², ali tek nakon što je uzeo u ruke to Dijete, privijajući ga sebi.

Moramo dakle shvatiti, pomoći jedni drugima da shvatimo kako nas ta riječ upućena Marti spašava sad, svakoga od nas sad, u situaciji u kojoj se nalazi danas, u ovom trenutku, kako spašava život svakoga od nas, život zajednice, Bratstva, Redova, Crkve i svijeta.

Zamislimo da smo na mjestu Martu onaj dan, ono več. Zamislimo kako se povukla prema ognjištu gdje je nešto kuhala; pomislimo kako je osjećala potrebu da se odvoji od drugih, s tom riječju koja je ranila. Prvo – rekao sam – u njoj se morao stišati bijes jer je Isus nije čuo, nije je razumio. Barem je takav bio površni, psihološki, sentimentalni dojam koji ju je tom trenutku obuzeo i ispunio tugom. Prije je barem mogla iskaliti bijes, kao što je uvijek činila i to je smirivalo, oslobađalo je loše volje i činilo joj je dobro. Potom se vraćala svojim poslovima znajući dobro da to što se iskalila neće promijeniti ništa, da će njezina sestra i ne znam tko još drugi nastaviti kao prije, kao uvijek. Ali barem se iskalila, rekla je ono što misli, iako nije uvijek mislila ono što je govorila...

---

¹² Usp. Lk 2, 30-32.

Ovaj put, eksplozija, Isus kao da je u njoj izazvao eksploziju. Postala je kao podzemna energija, umjesto da raznese fragmente i proširi zračenje u krugu tisuća kilometara, atomska energija je zahvatila sve podzemne klanice podzemlja njezine ljudskosti.

Marta je zapravo počela shvaćati da je ona Isusova riječ otkriva njoj samoj. Ne površno, ne u smislu njezinog tjeskobnog karaktera, s ambicijom da uvijek ostavi dobar dojam, da ima kontrolu nad svim situacijama, stoga i nad svim protagonistima situacija u kojima se nalazila. To je znala, i vjerojatno su joj sestra i brat to tisuću puta stavljali pred oči. Ne, Isusova riječ otkrivala je njezino srce, što je posve drukčije, puno dublje nego njezina površna psihologija, njezin karakter i temperament. Uostalom, Marta je znala da se Isusu sviđa njezin temperament, uvijek ga je gledao sa simpatijom, vjerojatno bi se i našalio na račun toga, a ona bi se pravila da je uvrijeđena, ali uživala je da se Gospodin s njom šali, jer je tako osjećala da je voli, osjećala se shvaćena, zagrljena. U protivnom Isus ne bi tako često i tako rado posjećivao tu kuću, u kojoj je Marta dominirala tako da Evanđelje nikad ne govori da je Isusa primio Lazar ili Marija, nego ona.¹³

Ali ova Isusova riječ – »Marta, Marta... samo jedno je potrebno« – nije bila šala, ni znak nestrpljenja zbog njezine uznemirenosti. Ta je riječ otkrivala njezino srce, razotkrivala je njegovu duboku, bitnu, potpunu potrebu i otkrivala da je tu potrebu ona zanemarila, ne brinući se za nju. Ili ispravnije: na sve moguće načine je sprječavala da izađe na vidjelo – brigama, aktivnostima, strahovima, razdraženosti, predrasudama, antipatijama... kao i mi!

Naše srce je potreba za Kristom

Što je srce? Kad Isus kaže da je samo jedno potrebno, trebamo biti svjesni da »potrebno« izražava grčki izraz koji sam po sebi znači »potreba«, »oskudica«, »nedostatak«. Doista, novi prijevod kaže: »Samo jedno je potrebno«. Kad kažemo da je nešto potrebno, mislimo prvenstveno na vrijednost te stvari, te da je važno, ponekad i bitno za život, da je posjedujemo. Ali često ne mislimo na činjenicu da je nužna potreba te stvari određena našom potrebom, nedostatkom koji osjećamo i koji jesmo. Apsolutna potreba za Kristom za nas »određena« je nečim misterioznim, što je u nama, što mi jesmo, što je naše srce, naše srce kojem samo ON treba, kojem samo On nedostaje. Bez svijesti sebe kao potrebe, ne možemo uistinu primiti dar Krista, susret u kojem nam Krist otkriva da je za nas, kao i za Martu, Jedini koji je potreban srcu, jedini koji nam uistinu treba, jer potreba za njim je sama naša narav.

---

¹³ Usp. Lk 10, 38.

Kako ne navesti veliki stih Maria Luzi o kojem smo razmatrali na Meetingu u Riminiju 2015. godine: »Ovaj nedostatak, čega je nedostatak, / o , srce / da te za čas / ispunim?«. ¹⁴

Marta je ono večer doživjela upravo to iskustvo, osjetila se obuzeta tim pitanjem koje srce postavlja samom sebi. Naše srce je pitanje koje ispituje sebe, pitanje koje nas ispunja divljenjem, nadasve kao molba, kao nešto što nam nedostaje. »Ali kako? – kažemo svom srcu – dajem ti sve, ispunjam te tolikim stvarima, tolikim željama, nemirima, tolikim ispraznostima i oholostima, tolikim mišljenjima i predrasudama, tolikim genijalnim idejama i glupostima... kako ti može trebati još nešto? Kako te može ispuniti nešto drugo?! Kako se možeš ispuniti nečim što ti nedostaje, što nemaš a treba ti? Kako je moguće da je potreba za tim tako silna, da toliko prevagne nad svim drugim da u jednom trenutku sve drugo nestane! Kao da je sve drugo samo prividnost, utvara, obmana, otpadak, smeće. Sve drugo mi se činilo tako važno! Kako to da te u trenu, kao udarac mačem, prevlada želja za nečim drugim?!«

Očekujući ovaj susret slušali smo *Božansku liturgiju svetog Ivana Zlatoustog op. 31*, Sergeja Rahmaninova. U tumačenju koje don Giussani daje za lanac *Spirto gentil* on ističe dio koji smo slušali neposredno prije početka ovog susreta a u kojem kompozitor cijelih osam minuta ponavlja »*Gospodi pomiluj!*. Gospodine pomiluj!« Piše: »Zašto, nam brate Rachmanjinov, nalažeš da osam minuta ponavljamo „*Gospodine pomiluj*“? Jer naše vrijeme nije imalo značenje, nije imalo značenje koje je moglo imati, nestalo je značenje koje je moglo imati, nestalo je ono potpuno značenje koje se naziva sudbina, potpuno je izgubilo pamćenje. Sudbina nije bila prisutnost koja je oblikovala sve, nije utjecala ni na što, sve u nama je proizlazilo iz instinktivnosti, iz nemara koji nam je sprječavao da se pokrećemo, iz razdraženosti ili mržnje zbog kojeg nas je bijes potpuno obuzimao, izazivajući gorki vrtlog koji pokazuje mržnju koja je u tebi, premda nije proglašena ni izražena«. ¹⁵

Čini mi se da je upravo tu svijest Marta dosegla ono večer. Ali Sudbina je dosegla upravo tu, u dubini srca, u »gorkom vrtlogu« njezina srca prožetog nervozom, mržnjom i bijesom.

¹⁴ M. Luzi, »Ovaj nedostatak...«, *Sotto specie umana*, Garzanti, Milano 1999, str. 190. Pogledaj također M-G. Lepori, *Si vive solo per morire?*, Cantagalli, Siena 2016, str. 117ss.

¹⁵ L. Giussani, »Perche la vostra gioia sia piena« (Da vaša radost bude potpuna), *Spirto gentil. Poziv za slušanje velike glazbe, pod vodstvom Luigia Giussani*, na brigu Sandra Chierici i Silvie Giampaolo, Bur, Milano 2011, str. 361-362.

Susret koji otkriva želju

Međutim to pitanje koje srce sebi postavlja, ta svijest srca kao molba za Kristom, srce kao rana koju jedino Krist može ublažiti i izliječiti, sve to nije palo na um Marti iz vedra neba, a da se prije nije nešto dogodilo. Ta svijest se probudila u njoj jer Marta je ono veće srela Krista. Poznavala ga je već dulje vremena, primala ga je kao gosta već toliko puta, možda je čula govoriti o njemu od svoje sestre koja ga je vjerojatno srela prije nje i možda je upravo ona bila grešnica koja je svojim suzama oprala Isusove noge i dobila oprost svojih grijeha jer je mnogo ljubila.¹⁶ Poznavala ga je, posjećivali su se, cijeni su jedan drugoga, ali Marta još nije bila *srela* Isusa.

Kao što don Giussani kaže u djelu *Dati život za drugoga*, u odlomku iz kojega je uzeta tema ovih vježbi, *na stranici 63*: »Krist, to je ime koje ukazuje na stvarnost koju sam sreo u svom životu. Sreo sam: prvo sam kao dijete čuo govoriti o njemu, potom kao mladić itd. Moguće je izrasti dobro poznavajući tu riječ, ali mnoge osobe ga nisu srele, nisu ga stvarno doživjele kao prisutnog. Krist je naprotiv sreo moj život, moj život je sreo Krista upravo kako bih naučio da je on središnja točka svega, cijelog mog života. *Krist je život mog života*. U njemu je sažeto sve što želim, sve što tražim, sve što žrtvujem, sve ono što se u meni razvija iz ljubavi prema osobama s kojima me je ujedinio.«¹⁷

Za Martu se onaj dan, ono veće, *dogodio susret s Kristom, susret kao događaj*. Evanđelje u dijalogu između Marte i Isusa opisuje taj skok svijesti koji definira istinski susret s Isusom Kristom. Susret s Kristom koji mijenja cijeli život događa se kad se jedan muškarac, jedna žena nađu pred njim onakvi kakvi jesu, s ljudskošću koja ih definira, u dobru i u zlu; nije važno ima li više dobrog ili zlog, nije važno niti ako postoji samo zlo, važno je da se čovjek onakav kakav jest nađe pred Njim, u Njegovoj prisutnosti. Netko može biti savršeno čist kao djeвица Marija, ili nitkov kao Zakej ili dobri razbojnik, ili žena s neurednim životom kao Samarijanka, ili prostak zlatnog srca kao Petar, ili profinjeni intelektualac kao Nikodem, ili siloviti i fanatični farizej kao Pavao... Nije važno! Susret se dogodi kad se jedan muškarac ili jedna žena, onakvi kakvi jesu, nađu pred njim, i Isus u tom trenutku uspije, možda samo jednim šaptom, jednim pogledom, otvoriti srce te osobe velikom navješćaju koji cijeli život očekuje: »Samo ja sam ti potreban. Trebam ti samo ja. Ja sam punina za kojom tvoje srce žeda!«

¹⁶ Usp. Lk 7, 36-50.

¹⁷ L. Giussani, *Dare la vita per l'opera di un Alto* (Dati život za djelo Drugoga), Bur, Milano 2021, str. 63.

I tu, doista, »*Abysus abyssum invocat* – bezdan doziva bezdan«, kao što govori psalam 41¹⁸, bezdan Božjeg milosrđa doziva, odgovarajući na bezdan bijede koji je čovjekovo srce.

Marta je doživjela susret s Isusom jer je onoga dana njezino srce bilo probodeno istodobno sviješću njezine ispraznosti, njezine ništavosti, i iznenađenjem da je praznina ispunjena, da joj je punina data u Isusu.

Svatko od nas i svi mi zajedno, trebamo krenuti od toga, prihvatiti večeras Isusovu riječ Marti ili Isusov pogled Petru – isto je, jer se uvijek i samo radi o događaju susreta koji se potvrđuje, uvijek iznova se potvrđuje kao jedino što je potrebno srcu, našem srcu i srcu svakog čovjeka. Pozivam vas da proživite u vašem životu, u vašem srcu, u svijesti vašeg „ja“, u tišini koje ćete se manje ili više uspjeti pridržavati, pozivam vas da ponovno proživite dijalog između Marte i Isusa u Luki 10, 38-42. Pozivam vas sve da se potužite Isusu za sve na što se želite potužiti, na vas same, na vaše bližnje, na muža, ženu, djecu, posao, zdravlje, vašu zajednicu, vaše bratstvo, pokret, Crkvu, cijeli svijet... Potom vas pozivam da dopustite Kristu da vas pogleda, da vam reče riječima koje hoćete, riječima kojima vas je jednog dana sreo, da vaše srce treba samo jedno: Njega prisutnog. Dopustimo mu da nas zove imenom, kao Martu, Abrahama, Mojsija ili Saula iz Tarze, našim imenom ponovljenim dva puta, kako bismo postali svjesni pozornosti kojom se obraća upravo meni, meni osobno, kojom nas Krist gleda i zove nas. I pozivam vas da primijetite što se događa, u vama, i u vama u odnosu sa svim onim na što ste se žalili, također s razlogom. To jest, pozivam vas da otkrijete ili da ponovno otkrijete kako se život, čitav život mijenja u svjetlu njegova pogleda i milosti da smo svjesni da naše srce treba samo Njega.

Sutra ćemo krenuti upravo od toga da bismo Ga zajedno nastavili slijediti, oživljavajući svijest punine ljudskosti kojoj nas Krist želi dovesti.

Sad molima zajedno *Spomeni se*.

---

¹⁸ Ps 42 (41), 8.

Subota 30 travnja, jutro

Na ulasku i izlasku:

Johann Sebastian Bach, *Credo, Misa u si minore, BWV 232*

Karl Richter – Münchener Bach-Chor und Orchester (Archiv Produktion) Universal

Andeo Gospodnji

Jutarnja

■ PRVA MEDITACIJA

Mauro-Giuseppe Lepori

Radamo se u susretu, rastemo u nasljedovanju

»Krist se sudario s mojim životom, moj život se sudario s Kristom upravo kako bih naučio da je On središnja točka svega, cijelog mog života. *Krist je život mog života*. U njemu je sažeto sve što želim, sve što tražim, sve što žrtvujem, sve ono što se u meni razvija zbog ljubavi prema osobama s kojima me je ujedinio. [...] Krist, život života, sigurnost dobre sudbine i društvo za svakodnevni život, blisko društvo koje sve mijenja u dobro. Tako On djeluje u mom životu, govorio je don Giussani«. ¹⁹

Susret je rođenje

Veće mog susreta s Kristom, 25. veljače 1976., kada sam ušao u kuću obitelji doseljenika iz Friulija članova CL-a u mom selu kraj Lugana – on je bio stolar (kao sveti Josip), a njegova je žena nakon samo tri godine otišla u Nebo, puna vjere i radosti u Kristu koji ispunjava život, i njihovo troje djece – te večeri (sve se dogodilo u par sati) najprije me obuzela duboka tuga a zatim radost kakvu nikada prije nisam osjetio. Kao što piše don Giussani, o Isusu sam čuo govoriti dok sam bio još mali, i sa skoro 17 godina ostao sam katolik, bez posebnih sumnja o vjeri i moralu, ali, kako uvijek govori don Giussani: » Moguće je izrasti dobro poznavajući tu riječ, ali mnoge osobe ga nisu srele, nisu ga stvarno doživjele kao prisutnog«. ²⁰

¹⁹ L. Giussani, *Dare la vita per l'opera di un Altro* (Dati život za djelo Drugoga), op. cit., str. 63.

²⁰ *Isto*.

To je problem, pravi problem života, kršćanskog života, života Crkve, poslanja Crkve. Ako čovjek ne sretne Krista, ako ga ne doživi kao prisutnog onda je kao da ne postoji, i kao da nema nikakvog smisla da Crkva postoji.

One večeri, u onoj kući, s onim osobama dobio je smisao cijeli moj život, moja vjera, moja katolička obitelj, župa, župnici, katehisti, skauti, ukratko cijela Crkva kojoj sam pripadao od rođenja. A sve se događalo između mog srca sigurno nezadovoljnog, ali nesvjesnog razloga nezadovoljstva (i Marta je bila nezadovoljna kada se tužila na sestru i na poslove koje mora sama obavljati!), sve se događalo između mog nezadovoljnog srca i očite Prisutnosti koja je i meni govorila: »Mauro, Mauro, ti samo mene trebaš! A ja sam prisutan, ovdje sam, sav za tebe da bih ispunio tvoje srce radošću koju nisi mogao ni zamisliti«.

Susret s Kristom uistinu prisutnim je rođenje, porod. Zbog toga – ali to sam shvatio nakon mnogo godina dok sam pisao don Giussaniu – te sam večeri prošao od ponora tuge do potpune radosti jer sam bio rođen! Kao što je rekao Isus na posljednjoj večeri: »Vi ćete se žalostiti, ali žalost će se vaša okrenuti u radost. Žena kad rađa, žalosna je jer je došao njezin čas; ali kad rodi djetee, ne spominje se više muke od radosti što se čovjek rodio na svijet«.²¹

Zatim netko kao ja, zanijekat će tisuću puta, proći će tisuću puta kroz taj porod koji će završiti samo kada se rodi za život vječni u Kristu na dan svoje smrti, ali odlučan susret, tog dana, tog sata, uvijek će ostati kao dan njegova rođenja, početak koji ništa neće moći izbrisati, »prva ljubav« kako kaže Knjiga Otkrivenja,²² koju čovjek može napustiti, izdati, ali ne i izbrisati. Ostaje u životu kao sud koji poziva na trajno obraćenje, ali sud pun nježnosti, kao kada se Isus okrenuo i pogledao Petra u dvorištu visokog svećenika,²³ i Petar je u tom pogledu prepoznao istu neizmjernu i vječnu ljubav kao u svom susretu s Isusom. A to nije mogao zanijekati. Zanijekao je Isusa u njegovoj odsutnosti, pred ispitivačkim licem vratarice, stražara, ali nije ga mogao zanijekati pred Njegovim pogledom, to jest pred *prisutnim događajem Kristove ljubavi prema njemu*. Jer u tom pogledu punom nježnosti, punom milosrđa bila je sva Petrova stvarnost, štoviše sva stvarnost. Što može postojati za nas izvan tog pogleda Gospodina punog ljubavi koji nas želi, koji nas stvara, koji nas zove, koji nas šalje, koji nam oprašta? Da je Isus zanijekao Petra u tom trenutku, Petar bi propao. Jer Petar nije postojao za Krista samo egzistencijalno, nego i ontološki. Ali u njegovom se životu dogodio susret, rodilo se prijateljstvo koje mu je omogućilo da konkretno postane svjestan odnosa koji ga stvara, prijateljstvo koje mu je omogućilo da u tom odnosu živi svoju ontologiju, ono što uistinu jest.

---

²¹ Iv 16, 20-21.

²² Otk 2,4.

²³ Lk 22,61.

Oprostite što vam iznimno, samo jedan put za vrijeme ovih Vježbi citiram scenu iz moje knjige Šimun zvan Petar, jer je to scena koja govori o tom misteriju, a ne bih mogao bolje o tome govoriti od onoga što sam opisao u toj knjizi pred dvadeset godina, a ne znam ni sada odakle mi je to došlo:

»Petar se osjetio izgubljenim. Drhtao je i gledao svakoga tko mu je prilazio da ga izbliza ispita upirući prema njemu prstima koji su optuživali. Vikao je i zaklinjao se sav očajan: „Ja nisam jedan od njegovih! Ne znam što govorite! Ne poznajem tog čovjeka!“

Stražari su se spremali da ga uhite, ali baš u tom trenutku dostojanstvenici i stražari izašli su s Isusom vezanim između njih. Tako je, i ne htijući, Petar upravo urlao svoje posljednje poricanje okrenut ne prema mrkim i prijetećim čuvarima, nego gledajući Isusa koji ga je fiksirao pogledom. Bilo se već dovoljno razdanilo tako da je Gospodinov pogled mogao doprijeti do Šimuna cijelom svojom snagom.

Za jedan trenutak – ali koliko traje trenutak kada te gleda Vječno? – sve je nestalo oko Petra. Čuvari, sluškinje, dvorište palače velikog svećenika, vatra, hladnoća...: sve je nestalo. Nije bilo ničega osim Isusovog pogleda, i u tom pogledu, u svjetlu tog pogleda, Petar je vidio sve što je proživio s Učiteljem: jezero, barka, prvo ribarenje, ponovno je čuo sve Gospodinove riječi i svoje riječi upućene Njemu: „Izađi na pučinu“; „Na tvoju riječ...“; „Daleko od mene jer sam grješnik!“ „Od sada ćeš biti ribar ljudi“; „Zvat ćeš se Kefa“; „Zapovijedi i doći ću k tebi po vodi“; „Gospodine, spasi me“; „Ti si Krist, Sin Boga živoga“; „Blago tebi Šimune...“; „Daleko od mene Sotono!“; „Lijepo nam je biti ovdje“; „Za mene i za tebe“; „Koliko puta trebam oprostiti?“; „Gospodine, kome da idemo?“; „Nećeš mi nikada oprati noge!“; „Dat ću život za tebe!“; „Ostanite ovdje i bdijte sa mnom!“; „Šimune, spavaš li?“; „Vrati svoj mač u korice; ne trebam li popiti iz kaleža koji mi je dao moj Otac?“; „Neće zapjevati pijetao prije nego me ti tri puta zatajiš!“...

Ali sve te riječi, svi ti događaji bili su u Isusovim očima povijest ljubavi, i po prvi je put možda Petar razumio, čak i vidio koliko ga Isus voli, koliko mu je bio prijatelj. Riječi njegovog poricanja – „Ne poznajem tog čovjeka!“ – odražavale su se kao jeka u očima Učitelja punim ljubavi i patnje i padale u Šimunovo srce kao sol na ranu. Nije nikada ljubio ljubav Isusovu, a sada je u vlastitom srcu osjetio svu osamljenost, svu napuštenost svog jedinog Prijatelja i Oca. Ne, nisu Židovi, a niti Rimljani ranili Isusa te noći, nego on, Petar! Napuštanje prijatelja je puno gorča rana od neprijateljstva neprijatelja.

Sada bi Petar uistinu dao život za Gospodina. Sada je shvatio da je spreman sve izgubiti za Njega. I u tom trenutku bez kraja – koji nikada neće završiti – Šimunove oči molile su Isusa može li umrijeti s Njim. I u tom trenutku bez

kraja, Gospodinov pogled mu je odgovorio: Ne sada! Kasnije! I u tom trenutku bez kraja, Petar se nije pobunio i prihvatio je dar svoje nemoći, dar da ne može ništa učiniti, dar promašaja svoje volje, milost nemoći svoje ljubavi. Šimun, zvan Petar, prihvatio je ranu u nevoljenom pogledu Isusa i osjetio je kako je u njegovu srcu šiknuo gorki izvor.

Pijetao je zakukurikao.

Isusa više nije bilo.

Petar je već bio vani, lijući krvave suze za Isusom«. ²⁴

Rađamo se da bismo rasli

Ali kako susret koji nas rađa i za koji smo nezreli, kao svako dijete kada se rodi, kako susret raste i potiče nas da rastemo i sazrijevamo? Ako nas susret s Isusom ne potakne na rast, ne omogući nam da nadidemo sebe same, koru nezadovoljstva u kojoj jadikovanje zatvara naše ja, čemu bi služio taj susret? Giussani u ovoj kratkoj ali vrlo intenzivnoj pripovijesti o događaju Krista u njegovom životu odmah ističe da je susret s Isusom koji se otkriva kao život našega života, rođenje nakon kojeg, kao i nakon svakoga rođenja slijedi *rast*, slijedi put, preobrazba, napredovanje, učenje: »Moj život se sudario s Kristom upravo kako bih naučio...«; »U njemu je sažeto sve što želim, sve što tražim, sve što žrtvujem, sve ono što se u meni razvija zbog ljubavi prema osobama s kojima me je ujedinio. [...] Krist, život života, sigurnost dobre sudbine i društvo za svakodnevni život, blisko društvo koje sve mijenja u dobro. Tako On djeluje u mom životu«. ²⁵

Da, Krist djeluje u našem životu, i sav trud obraćenja, nasljedovanja sastoji se u tome da ga pustimo da djeluje. To je kao da dopuštamo Gospodinu da nas ponovno stvori, da ponovno oblikuje u nama novog i pravog Adama pri čemu su naš život, naši odnosi, naše sposobnosti i naše slabosti tako reći glina, materija koja je nakon krštenja ponovno stavljena u ruke Krista Vladara svega, Gospodina koji može sve, čija je djelotvornost potpuna i bezgranična, i koji nas obnavlja i preporođa.

»Evo, sve činim novo!« kaže Gospodin u 21. poglavlju Otkrivenja. ²⁶ Sve čini novim, počevši od nas, nadasve od nas, od mene, od mog srca koje je On privukao jer ne trebam ništa osim Njega.

²⁴ M.-G. Lepori, *Simone chaimato Pietro*, (Šimun zvani Petar) Cantagalli, Siena 2015, pogl. XIII, str. 84-86.

²⁵ L. Giussani, *Dare la vita per l'opera di un Altro* (Dati život za djelo Drugoga), op. cit., str. 63

²⁶ Otkr 21,5.

Šo će uskrsli Gospodin predložiti Petru, koji je osjetio potpunu nezrelost svog odnosa s Kristom, tako da ga je zanijekao iz čistog kukavičluka, i to nakon što je tri godine danonoćno živio s Njime! Što će mu reći kako bi doveo Petra do vrhunske zrelosti i autoriteta, kakav je potom opisan u *Djelima apostolskim*. To je sad čovjek koji se ne boji svjedočiti Krista na trgovima, u sudnicama, u zatvoru, u Jeruzalemu, Antiohiji i Rimu, sve do mučeništva. Što će Uskrsli predložiti Petru kako bi ga potpuno poistovjetio sa sobom tako da je Petar mogao ozdravljati bolesne svojom sjenom?²⁷

Sve je sažeto u posljednjem razgovoru Isusa i Petra u Ivanovom evanđelju, u poglavlju 21, 15-19, i taj se razgovor sažima u dvije Isusove riječi: »Voliš li me? – Slijedi me!« Upravo slijedeći s ljubavlju prisutnog Krista, susret s Njime raste, omogućuje nam da rastemo, postaje plodan.

Podsjetimo se na ono što sam jučer citirao iz pisma don Giussanija 22. veljače 2002.: »Slijediti Krista, u svemu ljubiti Krista: samo to treba prepoznati kao glavnu karakteristiku našeg puta«.²⁸

Marta, Marta!

Vratimo se primjeru Marte, koji je jako poučan kad je u pitanju dinamika obraćenja koju određuje susret s onim Jedinim koji nam je potreban. Kakav je put za nju počeo te večeri? Kakav je dojam na nju ostavila Kristova riječ da se ona povukla kako bi o njoj razmišljala u tišini? U početku se možda povukla kako bi prigovarala, mrmljala, ali zatim kako bi o njoj razmišljala. Jer one Kristove riječi imale su tajanstvenu blagost, nježnost prema njoj kakvu nikada prije nije osjetila.

»Marta, Marta! Brineš se i uznemiruješ za mnogo, a jedno je potrebno.«²⁹

Isus ponavlja dva puta njezino ime. Kakvu pažnju joj posvećuje! Kakvo poštovanje! To je baš kao kada je Bog pozvao Abrahama tražeći ga da žrtvuje Izaka³⁰ ili kada je pozvao Mojsija iz gorućeg grma³¹ to jest u ključnim trenucima povijesti spasenja. Ili kada je Krist pozvao Saula iz Tarza potpuno obuzetog njegovim ludim zadatkom: »Saule, Saule, zašto me progoniš?«³² I Marta se također nalazi pred Bogom koji te uzme ondje gdje ti se čini da posjeduješ tvoj život, i baš tu te traži da ga voliš više od svega. Abraham je u

²⁷ Usp. Dj 5, 15.

²⁸ Pogledaj ovdje opasku 4, str. 10.

²⁹ Lk 10, 41-42.

³⁰ Post 22,1.

³¹ Izl 3,4.

³² Iv 1,14.

onom trenutku bio siguran da zauvijek posjeduje svoje potomstvo. Mojsije je susreo Boga u gorućem grmu, a nadasve je Saul bio siguran da čini ono što je pravo i dobro, ono što najpravednije i najbolje čovjek može učiniti. I baš tamo gdje ti se čini da posjeduješ svoj život, baš tamo te zatraži da Njega voliš više. Dapače, više nego što traži, predlaže ti. Odmah je vidljiva tajanstvena privlačnost u tom Božjem prijedlogu, vidljivo je da je On sve u tvom životu, kao Život tvog života. Zbog toga se Abraham pokorava čak i prijedlogu da žrtvuje svog sina; Mojsije skida sandale i približava se gorućem grmu, Saul pušta da ga vode kao dijete i povjerava se maloj kršćanskoj zajednici u Damasku koju je htio uništiti.

Za Martu poziv je upao u njezinu svakodnevicu, ali to je isti poziv. Kakva bi mogla biti razlika u vrijednosti poziva Abrahamu ili Mojsiju i poziva toj ženi zaposlenoj u kuhinji, ako poziv dolazi od istog Gospodina i Boga. Naprotiv! Rekao bih da je za Martu poziv još izuzetniji, jer je Vječno ne zove s Neba ili iz gorućeg grma, niti sa brda Sinaj, nego sjedi u njezinoj kući i tu govori, čovjek kao mi, koji je stigao umoran i znojan, s prašnjavim nogama i koji će potom jesti i piti kao mi. To je neobičnije od gorućeg grma, neobičnije od brda Sinaj koje se puši i drhti, i izaziva drhtanje. Kao što je Isus rekao misleći na Krstitelja: »A ipak, i najmanji u kraljevstvu nebeskom veći je od njega!«³³ Veći smo jer je izuzetniji prijedlog koji nam Bog nudi u utjelovljenom Sinu, izuzetniji je način na koji nam se Bog predlaže u utjelovljenom Sinu, stoga u tijelu, u svakodnevici našeg ljudskog života. Martina kuhinja, kao i sobica ili spilja Djevice Marije u Nazaretu, svetija su mjesta od hrastove šumice Mamre za Abrahama, od Sinaja za Mojsija, Oreba za Iliju. Zato, jer nikada Bog nije bio tako prisutan kao u Isusu Kristu. »I Riječ tijelom postade i nastani se među nama«³⁴ došla je, doslovno se „ulogorila“, podigla je šator među nama kako bi nas izbliza srela, obiteljski, u našem životu. Na taj način nam je, u samoj svojoj osobi, s jednostavnošću koja razoružava, dala sve ono za što je srce stvoreno, za što je stvoreno srce svakog čovjeka u povijesti.

Velika odluka

Što se događa kad nekoga taj događaj iznenadi, kao što su Martu ono veće iznenadile Isusove riječi? Što treba učiniti? Kakva se reakcija traži od slobode koja je izazvana i privučena prijedlogom tolike punine koju Bog nudi?

---

³³ Mt 11,11.

³⁴ Iv 1,14.

I za Martu sad počinje određeni put, nasljedovanje. Vječno joj je otkrilo da je Ono Sve ne samo u Sebi (to znaju i pogani), nego i *za nju*, baš za nju – »Marta, Marta!« – kao i za Mariju i Lazara, kao za Petra i druge apostole. Isus je Sve baš za nju!

Ali kada se Krist otkriva nama kao Jedino što je potrebno, kao Jedino što nam treba, to zahtijeva prvenstveno odluku. Jer, ako je točno da je On jedino što mi treba, ne mogu se više odvojiti od Njega. Ako je to istina, moram to provjeriti. Kada to ne bih učinio, kada ne bih provjerio da mi se On daruje kao sve što mi treba, omogućujući svojim pogledom, Svojim glasom i Svojom riječi da na tajanstven način to osjetim, izdao bih samoga sebe, izdao bih svu žed za srećom, za istinom, za ljepotom i ljubavlju kojom me moje srce muči od rođenja, a možda i prije rođenja. Kada ne bih provjerio da je Krist za mene sve, cijeli moj život bio bi u sjeni tuge, tuge mladog bogataša³⁵ koja je opisana u svim sinoptičkim Evanđeljima, a osobito u Markovom. To je sjena zbog koje bi sve postalo sivo, sve što posjedujem, sve što je prije ostajalo otvoreno želji za puninom, ali sada postaje samo gušenje želje mog srca, kao grob u koji pustim da me živoga zakopaju.

Prije nego što je sreo Isusa i rekao mu *ne*, bogatstvo i moralna ispravnost mladog bogataša (koji je uistinu rekao: »Svim sam se zapovijestima pokoravao, što mi nedostaje«) konkretno su izražavali njegovu želju za vječnim životom, njegovu čežnju za Kristom, ali i nesposobnost da utaje žed njegova srca. Zbog toga su ga upravo bogatstva i kreposti tjerali prema tajnovitoj točki koju je srce naslućivalo, no čije je lice još bilo tajanstveno jer ga još nije sreo. Do tog dana, bogatstvo, talenti i moralne kreposti tog mladića nisu bile zatvorene, nisu ga kočile, već su poticale čežnju srca prema nečemu beskrajnom. Ali, tada se dogodio susret, Isus ga je pogledao s ljubavlju, pa je i njemu Isus rekao, drugim riječima negoli Marti, ali uvijek isto: »Samo ja sam ti dovoljan! Tvoje srce treba samo mene!« Isus je mladiću dao na znanje da ne treba ostaviti svoja bogatstva, svoje talente i kreposti jer nisu postali nešto loše, mane i poroci, nego da su jednostavno ispunili svoju svrhu, dosegli su puninu u susretu s Kristom. Izvršili su svoj zadatak potičući ga da želi ispunjenje koje oni nisu mogli ni jamčiti niti proizvesti. *Tragedija tog mladića bila je u tome što nije slijedio*. Nije bila njegova nesposobnost da napusti svoje bogatstvo. Bila je u tome što nije slijedio Krista, što nije ostao s Njime, nije ga priznao kao jedino što mu je bilo potrebno.

Doživio je susret, ali nije prihvatio da ga slijedi. Nakon susreta koji se sigurno dogodio (zašto bi inače otišao tako tužan?!), nije slijedio – oprostite mi igru riječi – nasljedovanje. Ne poći za Kristom ne znači da se susret nije

³⁵ Mk 10, 17-22.

dogodio; znači da se susret nije nastavio, izjalovio se, nije postao zajedništvo s Isusom, nije postao prisnost s Njime, prijateljstvo; nije postao put s Njime. Tuga, ona teška tuga koja nam guši srce, jest razočaranje našega srca koje naslućuje svoju puninu, zadovoljenje svoje najdublje želje, a mi mu je otrgnemo (po sebi ta je tuga također dobra, jer je dobra u srcu, istinita je u srcu). To je kao da otrgnemo novorođenče majci: dijete gubi volju da živi, da raste, da se uputi na put života.

To je kao da se sloboda odvoji od želje srca. To je prava drama mladog bogataša i svih onih koji ne slijede Krista nakon što su ga sreli. Problem nije da ne postanu odmah sveci srećući Krista, već da mu ne ostanu privrženi čak i sa svim grijesima, s bogatstvom od kojeg se ne uspijevaju odvojiti. To je kao da se sloboda odvoji od želje srca. Srce sretne, želi, hoće zagrliti... ali sloboda, ili ono što mislimo da je naša sloboda, nekom nesvjesnom računicom, strahom izazvanim utvarama, lažnim predodžbama, kaže „ne“, sprječava taj zagrljaj. Onda ta lažna sloboda, mučiteljica same sebe, odvlači jednostavno srce djeteta koje je bilo spremno zagrliti Isusa, namećući mu autoritativno, despotski, druge putove prema drugim puninama, koje se sve pokazuju lažnima, bilo putovi bilo punine.

Pastiri života

Prije mnogo godina, 20. veljače 1995. našao sam se uz smrtnu postelju biskupa Eugenija Corecca – svećenika koji je susrevši don Giussanija kada je već bio mladi profesor, uveo pokret Zajedništvo i oslobođenje u Švicarsku – baš u društvu don Giussanija koji je došao onoga dana da ga posjeti posljednji put.³⁶ Htio je ponovno doći, ali je mons. Corecco umro za devet dana. Budući da biskup, pod jakim sedativima zbog jakih bolova nije uspijevao ostati budan, don Giussani i ja razgovarali smo jedan sat o životu, o smrti, slabostima, ljubavi, o svemu. Bio je to vjerojatno, ili sigurno, najintenzivniji sat u mom životu, u prisutnosti te dvojice svetih prijatelja i očeva, pred prizorom njihovog zajedništva na granici između života i smrti, između zemaljskog i vječnog života. Kada se biskup Corecco ispričao zbog pospanosti rekavši: »Oprostite, danas mi je teško«, don Giussani mu je odgovorio: »To je iskustvo ograničenosti. Ali ograničenost je pobijedena. Krist je pobijedio ništavilo!« I dok je Corecco ponovno tonuo u san, don Giussani mi reče, gledajući našeg prijatelja na kraju života, da je za njega najupečatljivija stranica Biblije prvo poglavlje Knjige mudrosti, i da ga nadasve impresionira kraj

³⁶ A. Moretti, *Eugenio Corecco: la grazia di una vita* (Milost jednog života), Cantagalli-Eupress FTL., Siena-Lugano 2020, str. 295-296.

u kojem piše da čovjek izabire smrt iako je Bog za njega izabrao život: »Jer Bog nije stvorio smrt niti se raduje propasti živih. Već je sve stvorio da sve opstane, i spasonosni su stvorovi svijeta i u njima nema smrtonosna otrova. I Podzemlje ne vlada zemljom, jer pravednost je besmrtna. Ali bezbožnici dozivaju smrt i rukama i riječju i za njom ginu smatrajući je prijateljem i s njome ugovor sklapaju dostojni da joj pripadaju«. ³⁷

To izgleda kao slika dominantne kulture današnjeg svijeta, prijateljice smrti koja želi smrt kao da joj je prijateljica, kao da je ona ispunjenje života. Gorak je sud koji izražava psalam 48 o onima koji žive kako bi osvojili cijeli svijet ne slušajući istinsku želju duše, srca: »Smrt im je pastir«. ³⁸

Rekoh tada don Giusaniju da me to podsjeća na Isusovu rečenicu Židovima, rečenicu punu tuge, kao kada je plakao nad Jeruzalemom: »A vi pak nećete da dođete k meni da život imate«. ³⁹

I tu, u pogledu tog starog svećenika, koji je već i sam bio oslabljen zbog bolesti, ali vrlo živ u srcu i u duhu, vidio sam i shvatio što je ljubav. Ljubav te dvojice ljudi koji su bili ispred mene i svih onih koje sam u životu mogao nazvati prijateljima i pastirima života, a ne smrti. Ljubav za cijeli svijet svih papa koji su nam bili dani, sve do Franje, ljubav tih pastira za sve ljude, za cijelo čovječanstvo; za razliku od kulture koja slijedi smrt, jer je vode plaćenci kojima nisu važne ovce, oni se ne predaju, ne uzmiču pred laskanjem smrti, ne prihvaćaju, kao što kaže Knjiga mudrosti, da im bude prijateljica. To su pastiri, očevi, majke koje radije umiru nego da se odreknu da budu pastiri života, pastiri koji vode životu, koji vode Kristu kako bi svi mogli imati život u Njemu, i da ga imaju u izobilju. »Ja dođoh da život imaju, u izobilju da ga imaju«, kaže Dobri Pastir u Ivanovom evanđelju 10, 10.

U velikoj drami čovječanstva

To je velika drama čovječanstva u kojoj smo i mi pozvani odlučiti, mi prvi, svjesno, mi također i za druge, kao nedostojni ali stvarni protagonisti ljubavi prema čovjeku, žarke ljubavi za čovjeka koja je samo Kristova. Velika je drama u tome što Život postoji, došao je, tu je, možemo ga sresti, ali možemo odlučiti da ne idemo k njemu, da ga ne slijedimo, da ne prihvatimo njegov prijedlog čiju privlačnost srce ipak prepoznaje, prepoznaje ga kao ono jedino što mu je potrebno.

³⁷ Mudr 1, 13-16.

³⁸ Ps 49 (48), 15.

³⁹ Iv 4,40.

Onda je bitni izbor, bilo kakva da je njegova situacija ili oblik poziva, bitni izbor je između života s Kristom ili bez Njega, između života u kojem slijedimo Krista ili života koji nas udaljava od Njega.

Taj bitni izbor nije izbor za „posebni poziv“, kako se to kaže. To je *osnovna odluka kršćanstva*, to je izbor koji se traži od svakoga tko je kršten, na tisuće načina, štoviše na milijarde način, već koliko ima muškaraca i žena. Jer riječ je o samom Kristu, o onome što je Krist u sebi i za nas. To je odluka pred stvarnošću, pred Bitkom od kojeg nema većega, pred onim »JA JESAM«, koji se objavio Mojsiju na Sinaju, ali koji je, kao što sam rekao, postao svakodnevna prisutnost u Kristu koji nam dolazi reći: »JA SAM S VAMA u sve dane [dakle i danas 30. travnja 2022., tu i tamo gdje se svatko od vas nalazi] – do svršetka svijeta«. ⁴⁰ Dojmljivo je što Evanđelje po Mateju završava tim riječima, jer to znači da Evanđelje nikada ne završava nego se nastavlja u sve dane do svršetka svijeta!

Ali ono što je Isus u sebi samome, JA JESAM Isusa Krista koji je postajući čovjek, živeći kao čovjek, umirući na križu, uskrisujući od mrtvih, *sve to za nas*, sve kako bi nas spasio, sve kako bi se darovao nama kao Onaj koji nam apsolutno treba, kao Onaj koji odgovara na sve potrebe našeg srca, našeg života, naših odnosa, našeg rada, obroka koji kuham kao Marta, noći u kojoj sam uzalud ribario, koju sam kao Petar proveo s mojim prijateljima... Krist nam se daruje kao jedini koji odgovara na sve potrebe naše ljudskosti.

Susret s Kristom daje i predlaže to, to jest sve. Sloboda je onda stavljena pred izbor Krista koji nije ograničen na njegovu riječ, njegovu doktrinu, primjer koji trebamo nasljedovati, njegovu ljubav za siromašne, čuda koja može učiniti, sve što vam se sviđa. Izbor Krista je izbor cijele njegove Osobe, to jest izbor Krista prisutnog koji traži da bude prisutan u cijelom mom životu, to jest koji traži da bude prihvaćen.

»Evo, na vratima stojim i kucam; poslušaj li tko glas moj i otvori mi vrata, unići ću k njemu i večerati s njim i on sa mnom«. ⁴¹

Kad bismo bili svjesni što to znači, kad bismo bili svjesni da ta Kristova riječ u Otkrivenju nije samo lijepa pobožna sličica, već stvarni opis njegova odnosa s nama, sa mnom, morali bismo zadrhtati na pomisao koliko zanemarujemo tu ponudu u kojoj nam nudi sve, Sve, koji stoji pred mojim vratima kao prosjak koji dolazi pitati par novčića, kad naprotiv *dolazi da nas pita smije li nam darovati život*, smije li ispuniti naše srce i sve ono što čini moj život, sve do svake pojedinke vlasi moje glave.

---

⁴⁰ Mt 28.20.

⁴¹ Otk 3,20.

Bogu hvala, stvoreni smo u vremenu, nismo anđeli koji zbog jednog trenutka pogrešne i ohole odluke postaju vječno demoni. Gospodin nam daje mogućnost da uvijek ponovno odlučimo za taj izbor, da ga stalno ponovno donosimo i obnavljamo. On zna da, ukoliko mu ne otvorimo vrata, živimo bez smisla, bez Života našeg života, a On se s time ne miri, uvijek ponovno se vraća i traži nas, stalno se vraća i kuca... Siguran sam da je mladi bogataš bio sâm sveti Marko koji se obratio, vratio se Isusu, jer Isus se nije pomirio videći ga da odlazi. Doista, neposredno nakon epizode s mladim bogatašem, Isus žuri prema Muci jer ga želi spasiti, kao što želi spasiti svakog čovjeka.

Zato, onaj tko to prihvati, tko ga počne više ili manje slijediti, tko mu želi ostati privržen na svakom koraku života, taj raste! Raste u životu, raste u svojoj ljudskosti, raste u svemu onome što Kristova prisutnost mijenja, čini drukčijim, ljepšim, radosnijim, snažnijim, zrelijim, blažim i poniznijim, hrabrijim, sposobnijim za nježnost, za mir, sposobnijim da odlučno potvrdi istinu, pravdu, i da potvrdi Njega sve dotle da umre za Njega. Tko prihvati i slijedi Ga, raste u svetosti koja je punina ljudskosti koju Kristova prisutnost i ljubav omogućuju svima, u svakoj životnoj situaciji, u svim uvjetima života. Ne postoji ništa ljudsko što Krist nije došao otkupiti i ispuniti. Zato nam je potreban samo On.

Kakvo divljenje izaziva u nama taj rast istinske ljudskosti među nama. Još veće je divljenje kad vidimo da se mi sami mijenjamo, mijenjamo se upravo u prijateljstvu s Njim, iako naša bijeda ostaje, i možda s vremenom i godinama raste. Jer ljudska istina sveca tako je stvarna, tako je utemeljena samo u Kristu, da mu uopće nije važno ako nastavi još dugo, možda stalno, živjeti s vlastitim granicama, slabostima, a također i grijesima. Svetac živi s istinom također i vlastiti grijeh, posvećuje se i kroz vlastiti grijeh – možda je krivovjerje ovo što kažem; ali i papa to kaže! –, kao Petar koji gorko plače. Jer temelj kršćanske svetosti nije u nama, nije u čovjeku, nije u svecu. Temelj svetosti je privrženost onom Drugom, sve od Njega dolazi, sve *stoji* u Njemu kao što izražava sveti Pavao u pjesmi prvog poglavlja poslanici Kološanima.

»Ta u njemu je sve stvoreno na nebesima i na zemlji, vidljivo i nevidljivo, bilo Prijestolja, bilo Gospodstva, bilo Vrhovništva, bilo Vlasti – sve je po njemu i za njega stvoreno: on je prije svega i sve *stoji* u njemu. On je Glava Tijela, Crkve: on je Početak, Prvorodenac od mrtvih [Krist, život života!], da u svemu bude Prvak. Jer svidjelo se Bogu u njemu nastaniti svu Puninu [cijelog svojet, ali nadasve u mom srcu, u Martinom srcu, u srcu svakoga] i po njemu – uspostavivši mir krvlju križa njegova [od Martinih obaveza do odnosa prema sestri, sve do rata u Ukrajini, sve do odnosa Rusa i Ukrajinaca] – izmiriti sa

sobom sve [kako je taj izraz danas bogat značenjem!], bilo na zemlji, bilo na nebesima«. ⁴²

Sve se okuplja uz Krista

Ali ta kozmička, univerzalna uloga Krista kao da treba započeti u Martinoj kuhinji, u Petrovoj lađi, na Matejevoj tezgi za naplatu poreza, kao što je prije započela u Marijinoj kući u Nazaretu, u radionici svetoga Josipa, u betlehemskoj štali za pastire... Sve to novo uređenje svijeta tajanstveno počinje, želi početi od nas, od susreta sa svakim od nas, jer je Krist, Božja riječ tako odlučila. Ako se nakon susreta prepustiš njegovoj privlačnosti, ako na susret reagiraš prepuštanjem njegovoj privlačnosti koja te uvijek ponovno potiče da ostaneš s Kristom, onda korak po korak, okolnost za okolnosti, susret za susretom, izdaja za izdajom, cijeli život postaje slijed odnosa, trenutaka, gesta i iskustava koji se svi okupljaju uz Krista, koji slijede Krista, jer srce ga slijedi, jer srce je čulo bitni poziv, dovoljan da opravda svaki drugi izbor, svako drugo odricanje, svaku moguću žrtvu ili zagrljaj : »Marta, Marta, samo jedno ti je potrebno, samo ja ti dajem bezgranično, vječno ispunjenje želja tvoga srca!«.

To nasljedovanje širi „ja“. Sveti Benedikt govori o tom sazrijevanju na početku Pravila kako bi monasi koji će ga slijediti razumjeli da sva disciplina koju ono podrazumijeva, sav napor obraćenja koji zahtijeva, sve je za rast osobe i njezine sposobnosti da slobodno ljubi Boga i braću, i da tako prihvati rast srca koji Krist obećava i daje onima koji ga slijede

Sveti Benedikt piše: »Stoga želimo osnovati školu Gospodnje službe«. Osniva zajednice koje poučavaju kako služiti i nadasve kako slijediti Gospodina. »U toj ustanovi ne namjeravamo zapovijediti ništa oštra ni teška. No, ako razbor i pravda ponekad traže malo stroži postupak, zato da se isprave pogreške i očuva ljubav, tada se nemoj prestrašiti i odmah ostaviti put spasenja [kao mladi bogataš] koji u početku ne može biti nego tijesan. A napredujući u samostanskom životu i vjeri srce nam se širi i putem Božjih zapovijedi hrlimo s neizrecivom slatkoćom i ljubavlju«. ⁴³ Onaj tko prihvati taj put, tko slijedi, korak po korak, u određenom trenutku primijeti da hrliti, da ima snage hrliti, jer srce mu je rašireno neizrecivom slatkoćom i ljubavlju, ljubavlju jer se osjeća ljubljen.

⁴² Kol 1, 16b-20.

⁴³ Pravilo sv Benedikta, Proslov 45-49.

Ponizan i siguran »ja«

Kada čitamo epizodu o Lazarovu uskrsnuću u 11 poglavlju evanđelja po Ivanu – a ta se scena odigrala očito nakon one koju je opisao Luka, možda koju godinu kasnije – iznenaduje što nalazimo Martu koja sigurno ima svoj temperament od uvijek, ali njezin »ja« je neusporedivo zreliji, vatreniji a istodobno spokojniji.

»Kada je dakle Isus stigao, nađe da je Lazar već četiri dana u grobu. Betanija bijaše blizu Jeruzalema otprilike petnaest stadija. A mnogo Židova bijaše došlo tješiti Martu i Mariju zbog brata njihova. Kad Marta doču da Isus dolazi, pođe mu u susret dok je Marija ostala u kući [ništa se nije promijenilo: psihološki su ostale iste: jedna radi a druga sjedi]. Marta reče Isusu: »Gospodine, da si bio ovdje, moj brat ne bi umro. Ali i sada znam: što god zaišeš od Boga, dat će ti«. Kaza joj Isus: »Uskrsnut će brat tvoj!« A Marta mu odgovori: »Znam da će uskrsnuti o uskrsnuću, u posljednji dan«. Reče joj Isus: »Ja sam uskrsnuće i život: tko u mene vjeruje, ako i umre, živjet će. I tko god živi i vjeruje u mene, neće umrijeti nikada. Vjeruješ li ovo?« Odgovori mu: »Da Gospodine! Ja vjerujem da si ti Krist, Sin Božji. Onaj koji dolazi na svijet!« Rekavši to ode, zovnu svoju sestru Mariju i reče joj krišom: »Učitelj je ovdje i zove te«. ⁴⁴

Kakav skladan kontrast između Marte iz epizode koju je opisao Luka i ove scene! »Kontrast«, jer očito je da je ta žena prešla ogroman put slijedeći Krista, preobrazbu koju je izazvao prvi susret. Ali to je »skladan kontrast« jer jasno je da je riječ o istoj ženi i da preobrazba njezinog »ja«, rast njezina srca nije bio skok neovisan od njezine ljudskosti, nego put njezine ljudskosti, njezinog temperamenta, njezinih odnosa, pa čak i njezinih mana.

Istina je da su prve riječi kojima se obraća Isusu skoro prigovor, kao onaj put: »Gospodine, da si bio ovdje moj brat ne bi umro!« Ali, sve je drugačije. Jer to je blagi prigovor prožet molbom, priznanjem da je uistinu samo Isus bio potreban Lazaru i njima. A potom, Marta kao da se odmah ispravlja, kao da odmah pretvorila prikriveni prigovor u čin vjere koji, bez traga zahtjeva i objesti, moli i prosi sve od Krista sa sigurnošću koju prije nije imala: »Ali sada znam: što god zaišeš od Boga, dat će ti«. Kakvu moć ima »ja« koji kaže »ja znam«, ne da bi drsko potvrdio vlastitu sposobnost i znanje, već sposobnost i znanje onoga drugog. Marta kaže »ja« u potpunom pouzdanju u Krista. Još više: ona je svjesna da je Isusovo »ja« također potpuno utemeljeno na pouzdanju u Oca, te je zato siguran »ja«, točka sigurnosti i za nju kao i za nas. Kako je velika i zrela Martina svijest o sebi i o Kristu kad može tvrditi da je Isusova prisutnost prisutnost Oca, da je Isusova ljubav ljubav Oca, da Isus čini ono

⁴⁴ Iv 11, 17-28.

što čini Otac. Martino ja, njezino malo i bijedno ja priznaje, jasno priznaje *Kristovo ja*, način na koji je Isus govorio »Ja«, znajući da je potpuno, vječno definiran odnosom ljubavi s Ocem u Duhu Svetome.

Pred takvim poniznim i sigurnim »ja« – to je ono što nas zadivljuje kod svetaca, ali i kod mnogih osoba među nama: poniznost i sigurnost, ujedinjene u ljubavi prema Kristu – pred tako poniznim i sigurnim »ja« Isus se osjeća slobodan da se u potpunosti objavi, da Marti očituje svoju božansku narav, svoju božansku moć. Veličina „ja“ koji je utvrđen u vjeri s poniznošću i pouzdanjem jest u činjenici da to dopušta Gospodinu da u potpunosti očituje vlastito »JA JESAM«, da pokaže što znači da je samo on potreban. Martin stav omogućuje Kristu da se očituje u svoj veličini i nježnosti svoga bića.

Korak po korak do potpune vjere

»Kaza joj Isus: „Uskrsnut će brat tvoj!“ A Marta mu odgovori: „Znam da će uskrsnuti o uskrsnuću, u posljednji dan“. Reče joj Isus: „Ja sam uskrsnuće i život: tko u mene vjeruje, ako i umre, živjet će. I tko god živi i vjeruje u mene, neće umrijeti nikada. Vjeruješ li ovo?“ Odgovori mu: „Da Gospodine! Ja vjerujem da si ti Krist, Sin Božji. Onaj koji dolazi na svijet!“⁴⁵

Krist vodi Martu korak po korak da potpune vjere. Sjećam se da je moj „otac“, mons. Corecco rekao prije smrti da moli samo jednu milost: da umre s potpunom vjerom. Isus vodi Martu korak po korak do potpune vjere. On je poput mame koja djetetu šapće polovicu riječi kako bi ono naučilo da je upotpuni, da se sjeća cijele riječi, kako bi naučilo da se samo izražava, ne kao papagaj nego kao netko tko zna izraziti svoj »ja« kao »ja«, kao identitet, kao slobodu koja se potvrđuje. Kada bi mu mama rekla cijelu riječ, dijete bi je ponavljalo kao papagaj, naprotiv ako mu reče pola riječi dijete postane svjesno da je ono to koje izgovara riječ, ono je to koje je otkriva i izražava se. I slijedeći vjerno, kao da recitira odgovor iz katekizma – »Znam da će uskrsnuti o uskrsnuću, u posljednji dan« [odgovor je potpuno ispravan, bez zamjerke, ali Krist je vodi dalje, ili ispravnije: otkriva joj da njezina vjera u Njega nadilazi tradicionalnu vjeru Izraela] –; slijedeći vjerno, oči u oči s Isusom, srcem koje teži Isusovu srcu, Marti je objavljeno sve, sve ono što je počela susretati prije par godina prvo u svojoj kući, famozne večeri one scene: »Ja sam uskrsnuće i život; tko vjeruje u mene, ako i umre, živjet će; i tko god živi i vjeruje u mene neće umrijeti nikada«.

---

⁴⁵ Iv 11, 23-27.

Sjetimo se don Giussanijevih riječi: »Krist, život života, sigurnost dobre sudbine i društvo za svakodnevni život, blisko društvo koje sve mijenja u dobro. Tako On djeluje u mom životu.«⁴⁶

»Ja sam uskrsnuće i život: tko u mene vjeruje, ako i umre, živjet će, i tko god živi i vjeruje u mene, neće umrijeti nikada.«

Samo to je potrebno nama, kao i svima drugima. To je jedino potrebno. Potreban nam je život koji će nas uskrisiti od smrti, od svake smrti, od svakog lica koje smrt i zlo poprimaju u osobnom životu, u obitelji, u zajednici, u cijelom svijetu. Sve drugo su tisuće stvari koje nas brinu, izazivaju tjeskobu a da nisu potrebne, jer nikada ne odgovaraju istinskim potrebama srca, svakog srca.

Čak ni život na ovoj zemlji nije nam stvarno potreban, jer on je pozornica na kojoj shvaćamo potrebe srca, ali nije on taj koji ih zadovoljava. Lazar neće biti zadovoljan s nekoliko godina koje će živjeti nakon uskrsnuća. Nama nije potrebno da ne umremo ili da preživimo; potrebno nam je, kao što Isus kaže Marti, da ne umremo nikada, to jest potreban nam je život vječni, onaj život koji nam samo Krist može dati, koji je samo Krist za nas. Sad će Isus uskrsnuti Lazara. Nikoga od nas Otac ne želi i ne ljubi samo zato da bi živio kraći ili dulji život. Stvoreni smo od Njega, za Njega, od Boga za Boga, i srce se ne smiruje dok ne otpočine u vječnom zajedništvu sa životom koji je Krist, u krilu Oca, u dahu Svetoga Duha.

»Vjeruješ li ti?«

»Ja sam uskrsnuće i život: tko u mene vjeruje, ako i umre, živjet će. I tko god živi i vjeruje u mene, neće umrijeti nikada.«

Što se može dodati ovom iscrpnom Kristovom svjedočenju o sebi samome? Što može biti više od ovih riječi? Što za nas ima više od potpunog otkrivanja ontologije Boga, koju nam je On sâm svojom prisutnošću omogućio, on koji nas gleda u oči, koji je prisutan u tijelu, licem u lice s nama? Što se može dodati?

Čini se da se ništa ne može dodati. Pa ipak nije tako. Nešto nedostaje tom iscrpnom svjedočanstvu, toj potpunoj objavi, tom konačnom očitovanju Boga čovjeku. Sam Isus to daje na znanje Marti, a i nama: »Vjeruješ li ti ovo?«

Ne služi ničemu da Bog uđe u svijet kako bi nam navijestio da je on Život našeg života, vječni život koji ni jedna smrt ne može nadvladati, vječni život sad i ovdje, ne samo posljednji dan, nego sad, ne samo za naše mrtve nego za nas koji živimo sad; sve to ne služi ničemu, ni sâm Krist, ni njegova smrt i

⁴⁶ Pogledaj ovdje bilješku 19, str. 21.

uskrsnuće ne služe ničemu, *ako ja ne vjerujem*, ako se ja ne priznajem kao »ti« koji vjeruje Kristu koji me susreće tako, otkrivajući se tako.

Koliko Bog poštuje čovjeka, našu slobodu, ako se očitovanje onoga što On jest kao Bog, ponizno zaustavi na pragu našega srca, naše svijesti, našeg razuma, naše volje, uma i slobode i uputi nam, skoro kao jecaj prosjaka, molbu da vjerujemo u njega, molbu da mu dopustimo da bude On sâm za nas, da bude Bog, da može biti Uskrsnuće i Život, da može biti Onaj koji nas stvara i otkupljuje, Onaj koji nam daje život i uskrisuje ga za vječni život!

»Vjeruješ li ti ovo?« To pitanje nema ničeg zajedničkog s inkvizicijskim ispitivanjem. To je Božje srce koje prosjači čovjekovo srce, Božja sloboda koja prosjači čovjekovu slobodu, Božji bitak ljudsko stvorenje.

Ali odgovor na to pitanje ne trebamo tražiti u nama. Sadržaj vjere, sjedište povjerenja nije u nama: ono je u samom Gospodinu, to je sâm Gospodin. Zato, više od svog pamćenja i rasuđivanja, Marta izražava odgovor prenošenjem u riječi onoga što vidi, što je pred njom, onoga što joj Isus objavljuje o sebi gledajući je u oči s ljubavlju, sa željom da njezin život ispuni smislom, da njezin život ispuni svojom osobom: »Da, Gospodine! Ja vjerujem da si ti Krist, Sin Božji, Onaj koji dolazi na svijet«.

Marta postaje jeka onoga što vidi, iskustva koje o Kristu doživljava u tome trenutku. Isus joj se očituje, to je teofanija pred njezinim očima, ona ga vidi, prepoznaje ga, jer od one slavne večeri ispada bijesa, Marta nije prestala provjeravati riječi koje joj je Isus rekao, stvarnost koju joj je očitovao, da je On jedini koji je potreban i kojega srce želi, koji sve ispunjava, svemu daje puninu. Marta je sad zrela, odrasla je u tom životnom iskustvu, odrasla je u iskustvu da je doista Isus Život njezina života.

Marta nadasve prepoznaje da je ta punina prisutna, to je Prisutnost »koja dolazi u svijet«. Nije prisutnost koja stoji sa strane nepokretna, kao poganski idol, kao kip. *Krist je Prisutnost Boga koji dolazi tamo gdje ga priznaju, gdje ga prihvaćaju i gdje ga ljube*. Marta je to doživjela i nastavlja doživljavati, i zato je njezino srce sigurno, pouzdano u sigurnosti da, ako je Krist za nas sve, ako je On Život našeg života, onda je cijeli rad naše slobode u tome da odgovorimo na slobodu Boga koji je došao u svijet, darovao se svijetu, kako bi svijet ispunio uskrsnućem i Životom koji je život svakog čovjeka, u bilo kakvim okolnostima i uvjetima se nalazio, čak i ako je umro prije četiri dana i raspada se kao Lazar.

Velika provjera

Vjera je u tome da to priznamo, da za to živimo, sa zahvalnošću i nadom. Zato je svaka životna prilika, bilo da je riječ o smrti i grijehu, o razaranju i zlu kao što je rat u Ukrajini, o boli i patnji, o kušnjama kao što su bolest, nepravda, bijeda, koje nas stalno diraju izravno ili neizravno, sve je to samo prilika da Krist, Uskrsnuće i Život ponovno postavi pitanje našoj slobodi; u svemu tome On, Život života, Život svijeta prosjači našu vjeru, naše „da“ Njemu Životu života i Životu svijeta: »Vjeruješ li to?«, »Vjeruješ li ti da sam ja Uskrsnuće i Život tvog života?«, života svih ljudi?

Život ne traži drugo. Bog nas ne traži drugo. Ne traži da dobro kuhamo, da poslužimo večeru na vrijeme ili da uspijemo pokrenuti našu sestru. Život od nas traži vjeru u Krista. Život, cijeli svijet pita nas je li Krist uistinu jedino što nam treba, pita nas je li Krist Uskrsnuće i Život našeg života. Život od nas traži da budemo prostor te provjere u kojoj vjera dopušta prisutnom Kristu da bude tajanstveno i uvijek iznenađujuće Uskrsnuće i Život svega i svijui. Kolikim smo svjedočanstvima toga okruženi! Kako piše autor Pisma Hebrejima: »Zato i mi, okruženi tolikim oblakom svjedoka, odložimo svaki teret i grijeh koji nas sapinje te postojano trčimo u borbu koja je pred nama! Uprimo pogled u Početnika i Dovršitelja vjere«. ⁴⁷ Koliki naši prijatelji su u toj gomili svjedoka, u tom mnoštvu svjedoka koji nam daju do znanja, koji nam kažu da je Krist uistinu Život života, u smrti, u bolesti, u patnji, u svemu.

Tko tako živi, postaje pouzdan autoritet. Marta je u tom prizoru Evandjelja pouzdana osoba koja mirno naređuje sve svima. Sve prije nego histerična žena od prije nekoliko godina! Pouzdana je prvenstveno jer je napravila reda u sebi, dozvolila je Kristu da djeluje u njoj. Kada netko ima postojano i čvrsto središte, i spreman je provjeriti podržava li zaista sve, sve oko njega dođe na svoje mjesto. Život, čak i u tisućama nemira, postaje skladan i lijep kad uistinu prihvatimo Krista u nama, u životu, u cijelom životu kao Jedinog potrebnog, kao Onoga koji jedini odgovara na potrebu našega srca za smislom i životom. Sve dođe na svoje mjesto oko Njega i u odnosu na Njega. Samo Isus poznaje pravo mjesto svakoga od nas i svega onoga od čega se sastoji naš život, od šesira do žene, od cipele do posla, od kave do politike... sve.

Sveti Benedikt u svom Pravilu određuje sve, sve što je ljudsko u redovnicima dovodi u harmoničan red koji se iz samostana proširio u europsku i svjetsku kulturu. Ali, on omogućuje stvaranje tog harmoničnog reda, njegovo rađanje iz određenog središta; to se središte ne može nametnuti, svaki redovnik pozvan ga je izabrati, slobodno prihvatiti jer je središte osjećaja, središte u

⁴⁷ Heb 12, 1-2a.

kojem moja sloboda odgovara na ljubav koja traži ljubav, na posebnu naklonost koja traži posebnu naklonost, na pogled uprt u mene koji traži da i moj pogled stalno bude uprt u Krista. To središte sveti Benedikt izražava tražeći od redovnika da »ništa ne pretpostavljaju Kristovoj ljubavi«. ⁴⁸ Na drugom mjestu kaže da poslušnost bez kolebanja »dolikuje onima kojima ništa nije draže od Krista«. ⁴⁹ I na kraju, kad sveti Benedikt u predzadnjem poglavlju sažima ono što je bitno u životu redovnika, zaključuje tražeći da »ama baš ništa neka ne pretpostavljaju Kristu koji neka nas sve zajedno dovede [to je nasljedovanje] u vječni život«. ⁵⁰

Cijeli život raste i organizira se u odnosu na to središte, u trajnoj usporedbi s tim središtem, prilagođavajući uvijek sve središnjoj Kristovoj ljubavi. Tako je Marta rasla, tako je njezina osoba postala prizor sklada ljudskosti, cijele njezine bogate ljudskosti koju pokazuje u epizodi Lazarova uskrsnuća.

Čudni ljudi koji više od svega vole Krista

Kada don Giussani svjedoči da je Krist život njegova života, čini to zabrinut za sve osobe koje sudjeluju u njegovoj karizmi. Tu je zabrinutost izrazio mnogo puta, na primjer kad je inzistirao, u vrijeme kada sam i ja bio na fakultetu, na slavnom odlomku (nadam se da je tako još uvijek!) u Solovjevoj *Priči o Antikristu*.

»Imperator se okrene kršćanima govoreći: „Čudni ljudi [...] recite mi sami, vi kršćani koje je napustila većina vaše braće i vođa: što vam je najdraže u kršćanstvu?“ Tada se podigne starij Ivan i mirno odgovori: „Veliki gospodar! Ono što nam je najdraže u kršćanstvu je sâm Krist, On sâm i sve što dolazi od Njega, jer mi znamo da u Njemu prebiva sva punina Božanskoga“«. ⁵¹

Ponekad se pitam vidi li vlast nas kršćane, sve kršćane: laike, svećenike, redovnike, redovnice, kao »čudne ljude«, »čudne žene«; vidi li nas sadašnja vlast, sadašnja ideologija kao čudne ljude, ljude koji nisu njoj prilagođeni, koje je nemoguće poistovjetiti s njezinim interesima, projektima i planovima. Papa Franjo je u pravu kada često optužuje mondeni način na koji živimo, na koji žive i oni kojima bi Krist trebao biti prvi, tako da za sve budu, ako već ne primjer, onda barem vidljiv znak novog života koji je moguć svima. Ali novi život, drukčiji, koji je svijetu »čudan«, počinje od osobe, od srca koje uistinu sretno Krista i do-

⁴⁸ Pravilo sv. Benedikta 4, 21.

⁴⁹ Pravilo svetog Benedikta 5,2.

⁵⁰ Pravilo sv. Benedikta 72, 11-12.

⁵¹ Usp. V. Solovjev, »Priča o Antikristu«, *Tri razgovora*, Verbum Split, 2007.

pusti mu da navijesti i svojim životom pokaže da je On Jedini potreban, jedini koji mi treba, stoga najdraže što imamo, najdragocjenije, to jest posljednje čega ćemo se odreći ako nam oduzmu sve drugo, čak i život. Mučenici nam svjedoče da je Krist, upravo jer je Život života, dragocjeniji od života.

Upravo to nam je svjedočio mons. Corecco, moj otac u vjeri, koji je proživio godine u bolesti zračeci mir s istinom i radošću koji mu je dolazio iz psalma 62, stiha 4, nedjeljne Jutarnje: »Ljubav je tvoja bolja od života«.

Sve nas podsjeća na to, na tu zrelost našeg „ja” u vjeri koja omogućava prisutnom Uskrsnom da bude punina srca u svim uvjetima života. Tko počne slijediti Krista provjeravajući u svemu da je On Uskrsnuće i Život života, raste u novom odnosu sa svima i svime, a to je slobodan odnos jer onaj tko nema ničega dražeg od Krista, taj je slobodniji od cara, vlada svime više negoli car svijeta.

Postoji jedan aspekt te provjere koji moramo produbiti danas popodne: Marta taj put nije prošla sama, nije bila sama. Sama ga ne bi prošla. A ni mi.

Zapjevajmo: *Kraljice Neba*.

Subota 30 travnja, popodne

Na ulasku i izlasku:

*Johann Sebastian Bach, Cantata «Christ lag in Todesbanden», BWV4
Karl Richter – Münchener Bach-Chor und Orchester (Archiv Produktion) Universal*

■ DRUGA MEDITACIJA
Mauro-Giuseppe Lepori

»Učitelj je ovdje i zove te«

Radost i sloboda

»Ja sam uskrsnuće i život: tko u mene vjeruje, ako i umre, živjet će. I tko god živi i vjeruje u mene, neće umrijeti nikada. Vjeruješ li ovo?» Odgovori mu: „Da, Gospodine! Ja vjerujem da si ti Krist, Sin Božji, Onaj koji dolazi na svijet!” Rekavši to ode, zovne svoju sestru Mariju i reče joj krišom: „Učitelj je ovdje i zove te”.⁵²

Jutros smo govorili o putu koji je Marta prešla, nakon svog... velikog ispada bijesa, provjeravajući Isusov izazov, Njegovu tvrdnju da je On jedina stvarnost koja joj je potrebna. Marta je prešla određeni put jer je provjerila tu tvrdnju, ali nadasve tu Prisutnost, u svim kutovima svog života. Radila je na sebi, živeći u sebi taj Isusov navještaj, otkrivajući tako sve više da je istina da joj je Isus potrebniji puno više nego sve ono što je vjerovala da joj treba i što je ispunjavalo njezin život i njezino srce, ali čiji je nadasve bila rob. Iskusila je oslobođenje, vidjela je kako joj se srce proširilo, povećao se osjećaj i zadovoljstvo života. Više ništa je nije zatvaralo u nju samu, a ako bi se to dogodilo, spomen na onu prisutnost i onu riječ, iskustvo koje je doživjela, ponovno joj je otvaralo srce i oslobađalo je tjeskobe i kukanja kao napasti koja je uvijek iznova obuzimala. Zato je bila radosna. Čak i pred dramom života, pred boli kao onom zbog smrti njezina brata Lazara, Marta je bila radosna, to jest slobodna od zatvorenosti u samu sebe, koja ju je prije gušila.

Odreći se laži samoga sebe

Taj rad nije bio jednostavan. Jer s njezinim temperamentom potvrda da je Drugi sve što joj treba, odustajanje od toga da ona sama pribavi sebi, kao i

---

⁵² Iv 11, 25-28.

drugima, sve što je mislila da je potrebno, zahtijevala je, uvijek je zahtijevala odricanje sebe, koje joj, iskreno, nije bilo prirodno.

Kao što znate, logos Bratstva, djelo brazilijanskog umjetnika Claudia Pastro, predstavlja svetog Benedikta⁵³. Imao sam milost da ga upoznam u San Paolu par mjeseci prije njegove smrti. On je bio umjetnik velike vjere koji je iz najvažnijeg marijanskog svetišta Brazila *Nostra Signora de Aparecida*, po meni stvorio jedno od velikih čuda suvremene kršćanske umjetnosti. Oko lika svetog Benedikta Pastro je napisao dio fraze izvučene iz Pravila sveca: »*Ut sequatur Christum* – kako bi nasljedovali Krista«. Nije bilo mjesta za prvu polovicu tog stiha 4 poglavlja Pravila koji je naizgled negativan: »*Abnegare semetipsum sibi, ut sequatur Christum* – odricati se samoga sebe da slijedimo Krista.«⁵⁴

Izgleda da sveti Benedikt želi skoro potpuno uništiti „ja“, jer ne kaže samo odreći se »samoga sebe«, nego *semetipsum sibi* –, samoga sebe samome sebi«. To je očito uključeno u monašku askezu koja se u vrijeme Benedikta nije bojala trpljenja sebe. Ali, kad vidimo kako često živimo kao robovi otuđenog »ja«, punog laži i ideologija, punog hirova, proizašlih iz bezočnog blagostanja koje se ne obazire na siromaštvo drugih, previše drugih; kad vidimo kako smo i mi zaraženi onim što papa Franjo naziva »kulturom otpada i ravnodušnosti«;⁵⁵ kad vidimo s kolikim individualizmom, kako instinktivno prilazimo životu, našoj zajednici, našoj obitelji, ženi, mužu, djeci, poslu, ili našem pozivu ... Ukratko, možda nam ni danas ne bi škodilo, ako ne trpljenje sebe koje riskira da se loše shvati i loše živi, onda barem rad na sebi kako bismo postali svjesniji da shvaćanje „ja“ kao cjeline života – jer upravo to je problem individualizma: shvaćanje „ja“ kao boga, idola vlastitog života – , nije stav koji vodi sreći, koji potiče život da zagrlj smisao koji ga nadilazi. Radost, naime, to vidimo u djeci, je iskustvo u kojem srce, da tako rečemo „eksplodira“ izvan sebe.

Eto, vjerujem da je Marta obavila taj rad nijekanja „ja“ punog sebe, „ja“ koncentriranog na sebe, i koji je zahtijevao da se svi koncentriraju na njega. Ali nije obavila taj rad, nije prešla taj put odlukom i snagom svoga ja. Bilo bi samo još gore! Zamišljam da su demoni uvjereni da su najbolja i najaltru-

⁵³ Slika svetog Benedikta nalazi se na medaljonu koji je zamislio i ostvario brazilijanski umjetnik Claudio Pastro (San Paolo, 1948-2016) za godišnjicu rođenja zaštitnika Europe. Te iste godine je opat Montecassina, Martino Matronola prvi put priznao Bratstvo Comunione e Liberazione. Sveti Benedikt ima srednji prst, kažiprst i palac podignute da ukaže na tri osobe Trojstva: poziv da i naš život bude zajedništvo. Lijevo rukom ukazuje na srce u kojem se ostvaruje ideja Pravila, evangeoskog života. Spirale nakita i okrugli oblik medalje su simboli dinamike božanskoga koje se utjelovljuje u čovjeku. *Ut sequatur Christum* (»za nasljedovanje Krista«, RB 4,10), napisano na rubu, ukazuje na put čovjeka. Pogledaj i G. Feliciani, »Notizia storica«, L. Giussani, *L'opera del movimento...* op. cit., str. 19.

⁵⁴ Pravilo sv Benedikta 4,10.

⁵⁵ Usp. Franjo, *Propovijed na svetoj Misi za otvaranje XIV redovne skupštine sinode biskupa*, 4 listopada 2015; Franjo, *Poruka za LIV svjetski dan mira*, 1 siječnja 2021.

ističnija bića svijeta, samo zato jer sve čine sami i za sebe same. Ne, Marta je mogla obaviti taj rad jer je gledala Krista, dopustila je da je On privuče, iako joj je On u početku proturječio i usprotivio joj se. Ali proturječio joj je upravo stavljajući prst u ranu ideje da može sama ostvariti svoj život, ideje u kojoj je bila zatvorena i koja je bila razlog patnje, gušila je, trujuć i oko nje: odnose, rad, religioznost, sve.

Izazov s kojim se suočavamo zajedno

Marta, međutim, nije taj put prešla sama, jer ono veće Isus nije pozvao samo nju, nije se otkrio samo njoj. Marta je prešla taj put, taj rad na sebi, unutar zajednice, s osobama koje su odlučile za taj put zajedno s njom, prelazeći ga zajedno s njom.

Jer ono što se te večeri dogodilo, ono što je Isus rekao i otkrio nije bila jednostavna prepirka između Njega i Marte, ali niti trenutak duhovnog vodstva između Njega i Marte. Njihova razmjena je postala Evanđelje, jer je pitanje koje nas se tiče svih, i koje je odmah dirnulo i uključilo sve one koji su te večeri bili prisutni u Martinoj kući. Siguran sam da su te večeri sve troje braće doživjeli susret s Kristom što je dalo novi smisao njihovom zajedničkom životu. Doista, Lazar i Marija, nakon što je Isus ispravio Martu, ostali su u tišini. Marija i Lazar mogli su s ironičnim osmijehom namignuti jedan drugome, jer Isus im je dao za pravo, s obzirom na Martinu vječitu, bijesnu tjeskobu i zahtjeve. Još gore, mogli su jednoglasno reći: »Rekli smo ti! Vidiš, i Isus je vidio da nas sve uznemiruješ s tvojim tjeskobama i zahtjevima, s tvojom manijom da upravljaš svime i svima!«.

Naprotiv, i oni su ostali u tišini. I oni slušaju i razmišljaju o sebi. Jer ono što je Isus rekao Marti – da je On jedina potrebna stvarnost, jedino što je potrebno – bilo je preveliko, previše važno: nije moglo vrijediti samo za Martu! Svatko od njih je razmišljao o sebi, čak i Marija koju je Isus pohvalio i koja je mogla misliti da je se to ne tiče. Lazar i Marija su se sigurno zapitali: »A ja? Živim li doista susret s Isusom priznavajući da je On jedini odgovor na moju potrebu za srećom, za mirom, bratstvom, ljepotom i puninom života. Je li za mene istina ili nije da je On sve, najbolji dio? Da je On moj mir, da sve u mom životu nalazi svoje mjesto i otpočine oko Njega i u Njemu?«

Priznajem da kad laici, bacani tamo amo u olujama svijeta, kažu nama redovnicima da smo izabrali najbolji dio, skoro s osjećajem krivnje jer ga i oni nisu izabrali, to me jako izazove. Imam često dojam da za onoga tko je u samostanu najbolji dio nije tako dramatičan izbor kao za one koji osjećaju potrebu da ga izaberu, ali nalaze se, da tako rećemo, usred brodoloma, na primjer na

poslu, u obitelji, u društvu, u politici ... I u sceni Marte i Marije izgleda da je Mariji najbolji dio dan na srebrenom pladnju, previše lako. Marta je naprotiv pozvana na dramatičan izbor, i kao što ćemo vidjeti, ona doista izabire žrtvujući pogrešni stav svoga "ja". Zato imam dojam da je one večeri i Marija razumjela da ona također mora obnoviti svoj izbor, ponovno uistinu izabrati Krista, slijedeći Isusov izazov.

Pomislimo na trenutak kad su Isus i apostoli one večeri ili sutradan otišli, a Marta, Marija i Lazar su ostali sami, u tihoj kući, da uredi i očiste nakon posjete one dvanaestorice Galilejaca, većinom seljaka i ribara koji nisu bili navikli da se uglađeno ponašaju. Sigurno su se njih troje pogledali, u tišini, s pomiješanim osjećajem tuge i vedrog mira, zahvalni i radosni. S tugom u kojoj je prisutna i radost, jer je željna dobra koje je iskusila sa zahvalnošću, ali koje se nikad ne posjeduje potpuno. Njih troje su se pogledali kao nikad prije, s nježnošću s kojom se nikad prije nisu pogledali. Voljeli su jedan drugoga, to je jasno iz svake scene Evanđelja u kojoj su sve troje prisutni, ali te nježnosti prije nije bilo. Svoj trojici je bilo jasno, i bez riječi – ali potom su to i rekli – da među njima nije isto kao prije, da su ušli u novo bratstvo, drukčiju bliskost, i da je ona kuća, njima tako bliska, gdje su možda živjeli kao djeca, s roditeljima, s bakom i djedom, gdje su zajedno odrasli... da je ta kuća postala novo mjesto, novi prostor, nešto sveto, kao hram, prostor u kojem se živi kao u hramu. Predosjećali su da se novost među njima, novost njihove kuće rodila upravo u trenutku u kojem je Isus rekao Marti, koristeći njezino kukanje – ali mogao je iskoristiti bilo koju drugu priliku – rodila se u trenutku u kojem je Krist otkrio Marti i svima onima koji su ga slušali, da je svako ljudsko srce stvoreno za Njega kao Jedinoga potrebnog, kao jedini odgovor na potrebe života, na svu ljudskost koja nas čini.

Jer upravo to se uvijek događa u susretu s Kristom, ako ga uistinu sretnemo. Isus to kaže na tisuću načina, omogućuje da to iskusimo na tisuću načina, ali uvijek se radi o istom iskustvu. Tri primjera u Evanđelju:

»Dodite k meni svi koji ste izmoredni i opterećeni i ja ću vas odmoriti. Uzmite jaram moj na sebe, učite se od mene jer sam krotka i ponizna srca i naći ćete spokoj dušama svojim. Uistinu, jaram je moj sladak i breme moje lako.«⁵⁶

Ili kad »joj Isus odgovori [Samarijanki]; „Tko god pije ove vode, opet će ožednjeti. A tko bude pio vode koju ću mu ja dati, ne, neće ožednjeti nikada: voda koju ću mu ja dati postat će u njemu izvorom vode koja struji u život vječni“.«⁵⁷

---

⁵⁶ Mt 11, 28-30.

⁵⁷ Iv 4, 13-14.

Ili u jednom drugom odlomku svetog Ivana: »U posljednji, veliki dan blagdana Isus stade i povika: „Ako je tko žedan, neka dođe k meni! Neka pije koji vjeruje u mene! Kao što reče Pismo: Rijeke će žive vode poteći iz njegove utrobe“. To reče o Duhu kojega su imali primiti oni što vjeruju u njega. [»Vjeruješ li ti to?«] Tada doista ne bijaše još došao Duh jer Isus nije bio proslavljen«. ⁵⁸

Novost bratstva u Kristu

Činjenicu da su troje braće zajedno radili na tom događaju, da su zajedno odgovorili na tu novost, da su prešli određeni put zajedno, ne vidimo samo iz zrelosti koju Marta svjedoči kad je Isus došao na Lazarov grob. To vidimo također i nadalje iz novog odnosa s njezinom sestrom, Marijom. Dovoljan je jedan detalj da se shvati da dvije sestre imaju novi odnos, jer Marta, nakon susreta i razgovora s Isusom koji se otkriva kao uskrsnuće i Život života, zove svoju sestru na način koji pokazuje novi odnos među njima, novi odnos koji raste u onima koji zajedno provjeravaju je li Krist jedini potreban srcu i životu, novi odnos među onima koji su zajedno jer postoji Isus Krist, jer je Krist sve. Kaže joj: »Učitelj je ovdje i zove te«. ⁵⁹

U tim riječima je sva novost koju je Krist donio u svijet, koja je novi odnos, novo bratstvo, nova zajednica, prijateljstvo koje je za svijet nezamislivo, i nadalje nemoguće bez Krista. Marta zove Mariju da joj reče da je Krist zove, prenosi joj poziv prisutnog Gospodina. On je ovdje i zove te, želi te, želi te sresti. Sad već obje znaju da je Isus jedini potreban, Život života. Ujedinjene se u toj svijesti, u tome da u Kristu nalaze potpuno zadovoljenje srca.

»Učitelj«: za Martu ta titula izražava sav Kristov autoritet, njegov *auctoritas* – koji etimološki znači »omogućiti da rastemo« – to jest činjenicu da nam odnos s Njime, slušanje njegovih riječi, omogućava da rastemo, da život raste, širi srce, uvodi nas u istinu svega, odnosa, rada, osjećaja, ljudskih slabosti, sve do smrti, boli zbog Lazarove smrti i vlastite smrti. »Učitelj« je za Martu Onaj koji je »Uskrsnuće i Život«, Onaj koji je prisutan da bi te uskrsio, i omogućio ti da živiš u punini. »Učitelj«, rekla bi sveta Tereza iz Kalkute, je Isus koji je »Život za živjeti«, »Ljubav za ljubiti«, ⁶⁰ s toliko drugih osobina i stavova koje

⁵⁸ Iv 7, 37-39.

⁵⁹ Iv 11, 28.

⁶⁰ *Postanimo svi istinska grana Isusova vinograda, grana koja donosi ploda. Zato prihvatimo Isusa u našem životu u obliku u kojem mu se sviđa doći [...] kao Život – za živjeti; kao Ljubav – za ljubiti* (Madre Tereza, *Il cammino semplice*, a. Mondadori, Milano 1995, str. 17.)

smo pozvani usvojiti, upiti od autoriteta milosti njegove prisutnosti, njegove ljubavi prema nama, njegova pogleda na nas.

Ne može postojati dublje i iskrenije zajedništvo, ne može postojati ljepše i čvršće bratstvo od onoga u kojem dijelimo tu vjeru i tu želju, tu vjeru koja je čežnja za Njim, čežnja i njegov zagrljaj. Ne može postojati veći uzajamni dar, jedinstvo čvršće od onoga u kojem jedni druge podsjećamo na prisutnost Isusa koji nas želi kako bi nam odgovorio i ispunio našu osnovnu životnu želju. Marta i Marija su tako prešutno i duboko ujedinjene u svijesti da je Isusova prisutnost Život života, za njih i za sve, također za mrtve kao Lazara, da kad se nađu pred njim, u različitim trenucima, kažu mu isto, izraze istu svijest, istu želju za Životom života koji On jest: »Gospodine, da si bio ovdje, brat moj ne bi umro!«. ⁶¹

Provjeriti zajedno da je On sve

Ističem sve ovo jer mi se čini da u ovim epizodama, u ovim riječima, u ovim osobama Evandjelja nalazimo bitnu paradigmu Crkve, zajednice osoba, prijateljstva i bratstva u kojem se od svakoga od nas traži da ide u korijen susreta s Kristom, otkrivajući u njemu puninu ljudskosti, puninu i zrelost „ja” koja mijenja svijet, koja odgovarajući na događaj Krista i svjedočeći ga, mijenja svijet i obnavlja cijelu stvarnost. Ništa više ne svjedoči Krista i da je On sve za čovjeka od osobe koja cijelim svojim životom provjerava taj prijedlog, koja raste provjeravajući taj Kristov prijedlog srcu; prijedlog Krista koji kaže srcu: Ja sam sve za tebe i za sve druge!

Ali još više od toga i nerazdvojivo vezano uz to, ništa više ne svjedoči Krista i puninu koju on predstavlja za čovjeka, od *zajednice osoba ujedinjenih u toj provjeri*, u tom iskustvu da se osjećaju pozvani Od onog Jedinog potrebnog, kako bi provjerili da doista srce i život trebaju samo Njega. *Kršćansko zajedništvo upravo je u tome da zajedno provjerimo (doslovce: učiniti istinitim, stvarnim) da je Krist Sve za srce čovjeka.*

Ništa dragocjenije, draže, ni poželjnije ne može nas ujediniti. Ništa nas ne bi trebalo učiniti odgovornijima za naše jedinstvo naspram cijelom svijetu. Jer razlog jedinstva učenika je iskustvo da je Krist Sve za srce svakog čovjeka, da je Krist Život života svakog čovjeka, i ako doživim to iskustvo, koje je tako iznenađujuće, koje mi je darovano, koje ne zaslužujem, odmah postajem odgovoran za srce svakog čovjeka. A ako iskusim da bratstvo koje živim s onima koje je Bog stavio pored mene omogućuje da provjera da je Krist je-

⁶¹ Iv 11, 21 i 32.

dina Stvarnost potrebna čovjeku, postane iskrenija i stvarnija, onda jedinstvo s mojom braćom i sestrama postaje sveopća odgovornost prema cijelom svijetu. Drugim riječima, ali morat ćemo to još produbiti: ako rečem onome tko je pored mene: »Učitelj je ovdje i zove te«, »Krist, Uskrsnuće i Život je prisutan i zove te«, zapravo to kažem svima, prenosim prisutnost i poziv Krista cijelom svijetu. Ne zato što sam ja posebno dobar, ili sam poznat u cijelom svijetu, ili jer je osoba kojoj to prenosim, važna, već zbog same Kristove naravi, zbog onoga što je Krist i onda kad sjedi u kuhinji mog doma, ili kad je prisutan u mojoj zajednici ili narušenoj obitelji.

Ekumenizam koji se tako živi je univerzalna odgovornost kršćana, to je ono što svi kršćani duguju cijelom svijetu. Doista, što više dijelimo to iskustvo, to više zajedno provjeravamo da je Krist doista Sve, da je Sve za sve, da je Sve u svima. Ako to iskustvo, tu provjeru podijelimo s drugima, to ne smanjuje, nego štoviše ističe da je Krist Sve za svakoga, za svako srce.

»Nije li gorjelo srce u nama dok nam je putem govorio, dok nam je otkrivao Pisma?«,⁶² pitaju se učenici Emausa. Kako je duboko i nježno zajedništvo te dvojice učenika Emausa u njihovom zajedničkom iskustvu da samo kad je Krist prisutan, kad je Učitelj prisutan, srce svakoga od njih uistinu gori! Nikad dotad nisu doživjeli tako snažno prijateljstvo među njima kao na tom putu s Isusom, a neki ne isključuju da su to možda bili muž i žena, ili u svakom slučaju dva učenika koji su godinama bili povezani, možda preko posla, istog prebivališta, rodbinske veze ili prijateljstva. Ali prije nisu bili tako povezani; prije ih je naime povezivalo žaljenje, razočaranje i zbog Krista koji je umro na tako sramotan način, ne održavši obećanja koja su mu pripisivali; oni su vjerovali da će on odgovoriti na njihova očekivanja, koja su vjerojatno bila sva dobra kao što je očekivanje da će osloboditi Izrael: »A mi se nadasmo da je on onaj koji ima otkupiti Izraela.«⁶³ I oni, kao Marta koja je one večeri očekivala od Isusa samo da pokrene njezinu sestru kako bi joj pomogla, da joj da udarac nogom da se dignu i počne raditi...

Kako malo očekujemo od Krista kad mu ne dopuštamo da nam otkrije da je On potpuni odgovor na našu duboku želju!

Poslanje bratstva

Marta je, prenoseći Mariji poziv prisutnog Učitelja, podijelila sa svojom sestrom otvorenost prema Kristu, koja Kristu omogućuje da nam dade sve, cijele

---

⁶² Lk 24, 32.

⁶³ Lk 24, 21.

loga Sebe, cijeli Život koji je On za nas. One dijele vjeru i nadu koja ne stavlja granice Kristovom daru svijetu. Samo ako tako živimo zajedništvo doista smo misionari. Krist nam je došao u susret, došao nas je pozvati kako bi spasio svijet, ne stavlajući granice. Nije došao spasiti samo Izrael, ili uvesti red i disciplinu samo u Martinoj kući. Pa ipak, mi skoro uvijek stavljam o granice, skućavamo događaj Krista. Ne skućavamo ga kao takvoga, jer mi vjerujemo riječima da je Krist Sin Božji, koji se utjelovio, umro i uskrsnuo za spajenje cijelog svijeta. Skućavamo ga u malome u kojem dopuštamo tom događaju da promijeni naš život, da ispuni naš život. Htjeli bismo da nam odgovara u mjeri naše ograničene želje, koja nije ništa u odnosu na neograničenu želju spajanja koju Krist ima u srcu. Želja koju on ima i za mene! Krist nas ne želi koristiti da bi spasio svijet zaobilazeći našu potrebu za spajenjem. Upravo je suprotno: Krist spašava cijeli svijet spašavajući moj život, kroz puninu mog srca, uskrsnuće mog života. »Ja sam uskrsnuće i Život«, ne samo za Lazara nego i za tebe Marta! I polazeći od tebe, za sve one koje ćeš sreći, kao uskoro tvoju sestru. »Ja sam Uskrsnuće i Život«, svojom Osobom, apsolutno, stoga za sve, svima! Ako moj život plane u tebi, nećeš moći živjeti a da pri tome ne zagriš svijet, bez žarke želje da se cijeli svijet spasi, a upravo to je moja čežnja, ona zbog koje sam radosno umro na Križu za vas!

Kako je čudesan ljudski rast Marte i Marije koje su od međusobne konkurencije i zahtjeva – u toj mjeri da je izgledalo da je Isus razlog spora i ljubomore među njima – postale svjesnije da je Krist njihova zajednička vrijednost, a time je postao samo još dragocjeniji i prisutniji za svaku od njih. To je iskustvo da dijeleći Krista s drugima, ja sâm dobivam više.

Marta se sad više ne tuži ako Marija sjedi u kući, kad ima toliko toga za obaviti da bi se primili svi ljudi koji dolaze izraziti saućeše zbog Lazarove smrti, a neće se više tužiti ni kad kratko vrijeme nakon toga Marija dragocjenom nardovom pomasti pomaže Isusove noge.⁶⁴ Marta je spokojna s kontemplativnim stavom svoje sestre, kao što je u miru sa svojom ulogom kućne pomoćnice, jer je shvatila, štoviše iskusila je da u svemu one dijele najdragocjenije blago, koje daje bezgraničnu vrijednost njezinim kućnim poslovima kao neradnoj kontemplaciji Marije. Ništa je ne odvraća od činjenice da u prisutnom Kristu nalazi puninu srca: sve ostalo samo je pozornica tog iskustva.

Međutim, mi tu provjeru trebamo obaviti u našem životu bratstva, zajedništva i prijateljstva, ne samo s našom zajednicom, već i s mužem, ženom, djecom, prijateljima i kolegama, kao i s neprijateljima i suparnicima. Uvijek bismo se trebali pitati: ima li u svim tim sredinama prostora za prisutnog Krista koji je Život života, punina srca i cijele naše ljudskosti? Ima li Krist

⁶⁴ Usp Iv 12, 1-11.

središnje mjesto u našem životu, u našim odnosima, našim susretima, također onima za zabavu, u našim nesuglasicama i sukobima? Ima li Krist središnje mjesto u krizama naših odnosa? Ima li Krist, koji je stvarno prisutan, središnje mjesto i u krizama shvaćanja naših odnosa, smisla zašto zajedno, našeg zajedničkog hoda? Ima li, na primjer, Krist središnje mjesto u našim sukobima oko tumačenja karizme, poslanja ili vokacije?

Svjedočenje Uskrsloga, što je bit svake misionarske prisutnosti, također između četiri samostanska zida ili zidova naše kuće, zrači ako u svemu priznajemo (barem kao molbu), da je Krist, Učitelj, Gospodin, Uskrsnuće i Život života, ovdje i zove nas.

Monsinor Montini, budući sveti Pavao VI., napisao je na početku svoje službe kao nadbiskupa Milana, pastoralno pismo za Korizma, s naslovom koji je uzeo iz jedne rečenice svetog Ambrozija: »*Omnia nobis est Christus* – Nama je Krist sve«. ⁶⁵ To pismo bi trebalo u cijelosti ponovno pročitati – žao mi je da sad nemam vremena – jer s jasnoćom koja je uvijek vrlo aktualna, tvrdi da je Crkvi i svijetu potrebno da obnovi svijest i ponovno doživi iskustvo da nam je jedino Krist potreban. Impresionira me misao da je to pismo objavljeno par mjeseci nakon što se u listopadu koji je prethodio pismu, don Giussani uspeo uz slavne stepenice gimnazije Berchet, kako bi, i ne znajući, započeo pokret za koji ga je Duh Sveti predodredio. Zamišljam kako su u don Giussanijevu srcu morale odjeknuti riječi njegova nadbiskupa o apsolutnoj potrebi za Kristom.

Montini u tom pismu daje prekrasnu definiciju Uskrsa, jer nam pomaže shvatiti na koji način trebamo sudjelovati: »Uskrs [je] proglas naše potrebe za Kristom, našim životom«. ⁶⁶

Istinsko prijateljstvo

»Učitelj je ovdje i zove te«. ⁶⁷

Trebamo shvatiti svu snagu tih riječi. Jer one definiraju bit kršćanskog zajedništva, onog bratstva, onog prijateljstva koje samo Krist omogućuje i koja iz nas čini »čudne ljude« o kojima govori Solovjevov car, jer nemaju ništa draže od Krista. Kao što sam prije spomenuo, Marta u tu rečenicu stavlja sve, cijeli svoj susret s Kristom Uskrsnućem i Životom, stoga svu svoju

⁶⁵ Sant’Ambrogio, *De virginitate* 16,99.

⁶⁶ G. Battista Montini, *Omnia nobis est Christus*, Pastoralno pismo Milanskoj nadbiskupiji, Korizma 1955.

⁶⁷ Iv 11, 28.

vjeru u Njega: »Da, Gospodine! Ja vjerujem da si ti Krist, Sin Božji, Onaj koji dolazi na svijet!«⁶⁸

Zovući svoju sestru na taj način, Marta u novom odnosu s njom izražava svoje osobno priznanje Krista. Prekrasno je vidjeti povezanost između onoga što je tek rekla o Kristu: »Ti si Krist Sin Božji, Onaj koji dolazi na svijet«, i onoga što će malo nakon toga reći sestri: »On je ovdje i zove te«, to jest došao je zbog tebe. Onaj tko prepoznaje živog i prisutnog Krista, sa svime i nadalje sa svima se odnosi na drukčiji novi način, počevši od odnosa koji su već dio njegova života.

Taj novi odnos je Andrija odmah posvjedočio svom bratu Šimunu: »Jedan od one dvojice, koji su čuvši Ivana pošli za Isusom, bijaše Andrija, brat Šimuna Petra [cijeli život su zajedno, rade zajedno, podijelili su sve radosti i patnje, posvadili bi se i poslali jedan drugoga k vragu tisuće puta!]. On najprije nađe svoga brata Šimuna te će mu: „Našli smo Mesiju!“ – što znači Krist – . Dovede ga Isusu, a Isus ga pogleda i reče: „Ti si Šimun, sin Ivanov! Zvat ćeš se Kefa“ – što znači Petar – Stijena.«⁶⁹

Što mijenja uobičajene odnose, često već nagrizle vremenom i rutinom, uvjerenjem da je sve predvidivo, s kojim se odnosimo jedni prema drugima, osobito prema onima s kojima nas povezuje zajednički poziv: muž, žena, braća i sestre u zajednici...? Što mijenja odnose? Možda činjenica da sam postao bolji, manje antipatičan, velikodušniji, manje dosadan? Da više šutim umjesto da stalno kritiziram? Ali često, upravo šuteći, omogućujem da raste plijesan, ako već ne otrovna trava, između mene i drugih... Ne! *Ono što mijenja moje odnose je Prisutnost Onoga koji ispunja moje srce.* Andrija je sreo Onoga koji je odgovorio na svu žeđ njegova srca, i srećući Petra shvaća da ga Krist ispunja u toj mjeri, da mu je postao tako drag, tako dragocjen, da može ispuniti i ono što nedostaje ili što se poremetilo između njega i tog osornog starijeg brata. I uspijeva dati Krista Šimunu Petru, jer prisutnost Isusa u njemu, u njegovu srcu je već tako velika, tako stvarna, da zahvaća i Petra, cijelo njegovo srce i sav život, tako da on postaje drugi čovjek, toliko on sâm da je drugi: »Ti si Šimun, sin Ivanov. Zvat ćeš se Kefa«. Nije da više neće biti Šimun, sin Ivanov. Petar će ostati on sâm u dobru i u zlu, čak i nakon Pedesetnice. Ali je drugi, jer u njega ulazi, izlazi na vidjelo u njegovu životu vječni identitet koji on ima pred Kristom, izlazi na vidjelo ono što je on za Krista, od vječnosti i za vječnost. Ako je Krist prisutan, ono što sam ja za Njega *dogada se*, više je od mene, definira me više od svega, više od mene samoga. Ako je Krist prisutan, On u odnosu sa

---

⁶⁸ Iv 11, 27.

⁶⁹ Iv 1, 40-42.

mnom omogućuje da se dogodi ono što sam ja za njega. Ako to imam na umu, dopuštam mu da iz mene učini ono što sam ja za Njega.

»Učitelj je ovdje i zove te«. Krist se objavljuje među nama, bio nam je objavljen i objavljuje se među nama u *odjeku Njegovog poziva koji postaju naši odnosi, i oni najbliskiji i najintimniji*. Krist je taj koji zove Mariju, ali za Mariju Marta postaje vremenska tjelesna objava poziva Vječnoga. Krist je prisutan, i Marta kaže Mariji: »Ovdje je!« Ne dodaje ništa, nikakav komentar, nikakvo tumačenje. Sama njezina osoba, njezino tijelo, njezin glas, njezin pogled, otežano disanje, znoj na čelu, sjajne oči... sve u njoj postaje objava Krista koji zove njezinu sestru. Marta postaje utjelovljenje prisutnosti i poziva Krista za njezinu sestru, Kristove ljubavi, Božje ljubavi za svakog čovjeka.

»I riječ tijelom postade i nastani se među nama«. ⁷⁰

Iskustvo Djevice Marije koje je ona doživjela odmah nakon Navještenja, u posjeti Elizabeti, postaje svakodnevno iskustvo crkvenog zajedništva, Crkve. To zadivljeno primjećuje Elizabeta, koja je dirnuta, ganuta u svom tijelu žene i majke: »Tek što mi do ušiju doprije glas pozdrava tvojega, zaigra mi od radosti čedo u utrobi«. ⁷¹ Kristova prisutnost među nama tako je stvarna da je osjećamo i fizički.

Ne prozelitizam, već privlačnost

Prenošenje Isusove prisutnosti među nama ne događa se mehanički. Jer to se događa između prisutnog Krista i slobode osobe. Marta ne kaže svojoj sestri: »Pođi odmah, Isus je tu! Ne smiješ izgubiti tu priliku!« Ne, ne predlaže Krista kao amajliju koja će ti, ako je ne dirneš, donijeti nesreću. Predlaže Krista kao Onoga koji se prvi predlaže našoj slobodi, privlačeći nas sebi poniznom ljubavlju, ljubavlju koja žeda za našom ljubavi, koja žeda za našim srcem, za žeđi našeg srca. Krist nije obratio ni Samarijanku, ni Zakeja, ni dobrog razbojnika, prozelitizmom, kao što bi složno rekli papa Franjo i papa Benedikt, već privlačnošću, privlačeći svojom osobom njihovu slobodu. Krist privlači slobodu; ne privlači nas zavodeći nas drugim stvarima, onim što bi nas moglo zanimati, hirovima koji su u nama, već privlači slobodu. Privlačnost je ta koja ti predlaže korake, koja poštuje tvoja pitanja, tvoja kolebanja (provodi noć razgovarajući s Nikodemom), dok se ne predaš, ne jer si prisiljen, već bezgraničnoj ljubavi, očevidnosti bezgranične ljubavi. Pomislimo na strpljenje onih koji su nas rodili u vjeri, u kršćanskom iskustvu, kakvo strpljenje su imali čekajući da naša sloboda izraste, da reče „da”!

⁷⁰ Iv 1,14.

⁷¹ Lk 1,44.

Marta ide svojoj sestri, prva očarana privlačnošću Krista. Zamislite ljepotu Gospodina, snagu kojom privlači srce, u trenutku u kojem joj, upirući pogled u nju, kaže: »Ja sam uskrsnuće i život!«⁷² – zamislite: to je apsolutna ljepota: sve ikone nastoje to izraziti –. To joj kaže upravo da pokaže Božju privlačnost, ne kaže joj to da definira sebe, već da definira odnos s nama, utjecaj koji na nas ima ta apsolutna ljepota. I doista, odmah dodaje: »Tko u mene vjeruje, ako i umre, živjet će; a tko god živi i vjeruje u mene, neće umrijeti nikada.«⁷³ Nudi nam život koji ne umire, koji ne umire nikada! Taj život je On. Što nas može privući više od toga? Štoviše: što nas može privući osim toga?

Dakle, svjedočenje kao bit istinskih odnosa, istinskog prijateljstva, istinskog bratstva, to jest kao bit crkvenog zajedništva, prenosi to slobodi drugog čovjeka, moja sloboda koju je Krist privukao predlaže to slobodi druge osobe, koju nisam privukao ni pozvao ja, nego Krist. »Učitelj je ovdje i zove te [On!].«

Kad bismo naše odnose živjeli s tom sviješću, kad bismo tako sudili instinktivnost naših odnosa, kako bi sjajno sunce bile naše zajednice, i one najmanje, čak i nesređene, u svijetu u kojem su privlačnost i sloboda robovi jedna drugoj, stoga ne dišu, ne rađaju prijateljstvo, ne šire srce i život. U svijetu su privlačnost i sloboda usko povezane, stoga se ne pokreću, ne mijenjaju život.

Bogu hvala, brojna su pozitivna svjedočanstva o tome! Izaziva divljenje činjenica da takvih stvarnosti ima u cijelom svijetu, u Crkvi, u Bratstvu, u pokretima, u redovima. Na taj način Crkva živi i mijenja svijet, ona je sol i kvasac u pasti svijeta. Ne toliko jer ljubimo jedni druge nego *jer se ljubimo na način*, da čak i zagrljaj između muža i žene utjelovljuje taj poziv, prilika je da jedan drugome kažemo, kao Marta Mariji, kao Andrija Petru, kao Samarijanka svojim sugrađanima da je Krist prisutan i da te privlači sebi, poziva tvoju slobodu da dođeš k Njemu, kako bi bio Uskrsnuće i Život tvog života. Ljubiti se na taj način čini iz Crkve sol zemlje i svjetlo svijeta.

Nema zagrljaja, nema prijateljstva, nema dubljeg i prisnijeg bratstva od ovoga. Zašto? Jer znači da je ono što nas ujedinjuje, što nas približava (također muža i ženu) kao što sveti Augustin kaže⁷⁴, ono što mi je intimnije od mene samoga, ono što ti je intimnije od tebe samoga, ono što nam je intimnije od nas samih, od naše bliskosti: punina za koju je srce stvoreno i koju Krist, Bog, Bog u Kristu može zadovoljiti.

Ta snaga, ta dubina odnosa, pobjeđuje smrt i odvajanje među nama koju smrt naizgled izaziva. Jer upravo prisutnost uskrsloga, onoga koji nas uskrisuje, koji je Život života, prisutnost Uskrsloga zove nas i kroz smrt, kroz odva-

⁷² Iv 11,25.

⁷³ Iv 11, 25b-26.

⁷⁴ »... Interior intimo meo et superior summo meo« (sveti Augustin, *Ispovijesti*, III,6,11).

janje. Onaj koji privlači moje srce isti je, ista Prisutnost koja privlači voljenu osobu k sebi u smrti, kroz smrt. Onaj koji privlači moje srce sebi isti je onaj koji privlači osobu koju volim u život vječni. *Smrt je tajanstveni znak konačnog ishoda našeg poziva, konačni znak da za živjeti trebamo samo Njega.* A ako nas to ujedinjuje, ako nas ta stvarnost ujedinjuje, ako nas ujedinjuje srcem a ne samo umom, onda se čak i u patnji koju ljudski život ne može izbjeći, osjećamo još više ujedinjeni u Kristu, u Životu. Možda ja još trebam prijeći put u tome smislu, put koji je Marta prešla, prema Kristu i stoga prema njezinoj sestri i njezinom bratu; ali zapravo onaj koji živi više u Kristovoj prisutnosti, prisutniji mi je nego ja sam sebi, bliži je istini moga srca nego ja sam...

Izvor karizme

To bratstvo koje objavljuje poziv prisutnog Krista, puninu srca, poslanje je *ad intra e ad extra* Crkve, svake zajednice, svake crkvene stvarnosti. Crkva je dužna živjeti to bratstvo. To je također bit svake karizme. Ako dobro promislimo, vidimo da je zapravo svaka crkvena karizma poseban način, posebno utjelovljenje prenošenja poziva koji Krist upućuje slobodi, kako bi onaj koga je dosegao taj poziv mogao ustati, kao Marija iz Betanije, iz svoje nijeme boli da bi tražio prisutnost Uskrsloga koji Životom ispunja naš život.

Svaka crkvena karizma je posebno primjeren način da rećemo svima, kao Marta Mariji, da je Učitelj prisutan i da nas zove k Sebi kako bi odgovorio na našu želju za vječnim životom. Za one koji u njoj sudjeluju, svaka karizma je svjedok privlačnosti tog poziva, privlačnosti jer odgovara svemu onome što moje srce, i ne znajući, želi. Karizma koju je Bog izabrao za tebe je ona u kojoj te taj poziv dostiže ljepše, konkretnije, istinitije. To je karizma u kojoj taj poziv nastavlja odjekivati u tebi, nadalje ako prihvatiš metodu koju svaka karizma podrazumijeva, kako bi taj poziv postao neprekidno podsjećanje na Kristovu prisutnost, stoga na puninu srca; na Kristovu prisutnost, stoga na Uskrsnuće i Život tvog života.

Obnova karizme uvijek je povratak pozornosti i privrženosti tom izvornom iskustvu. Izvor velike rijeke nije trenutak prošlosti, već stalni početak. Povratak ne znači vraćanje na izvor, stotine i tisuće kilometara uzvodno, već obnavljanje svijesti da voda koja protječe sad, u sadašnjem trenutku tvog života i zajednice, stalno dolazi od izvora, iako će prodiranje prljave vode i otpadaka uvijek biti moguće, jer smo ljudi, grešnici smo, i stalno smo izloženi napastima. To se događa od vremena prve kršćanske zajednice, prljava voda i otpaci uvijek su u Crkvi bili prisutni. Ali voda, ako protječe, uvijek dolazi od izvora, i mi smo također pozvani da „protječemo” u ogranku rijeke u koji

smo ušli, s tom sviješću. Svijest o porijeklu, o izvoru, sačuvana i obnovljena u protjecanju rijeke, pomaže također da raspoznamo što ne dolazi od izvora, ili da prihvatimo, da hvala Bogu postoje pritoci koji dolaze pojačati tijek rijeke a da pri tome ne zamute vodu. Na taj način Crkva „protječe” stoljećima, na taj način se svaka karizmatička obitelj rađa u njoj, kao što može biti neki pokret ili stoljetni red kao što je moj.

Važno je da se ne izgubi svijest da je svaka nova karizma zapravo uvijek prtok koji dolazi pojačati protok velike rijeke Crkve, čiji izvor, čije porijeklo je probodeni bok Uskrsloga, dah Uskrsloga u dvorani posljednje večere, Pedesetnica. Kad Crkva prizna određenu karizmu, ona to čini jer u njoj prepoznaje istu vodu s izvora, istu »živu vodu« porijekla same Crkve. Zato je važno da svaka karizma uvijek dopusti Crkvi da provjeri njezinu vjernost porijeklu, bilo karizme, bilo same Crkve; porijeklu koje je na kraju i uvijek samo Uskrsli Krist, Život života svijeta.

Nasljedovati kao Ivan

Za to uvijek trebamo Petrovu karizmu, trebamo Petra da nas utvrdi u vjeri i vjernosti porijeklu, jer Porijeklo je Uskrsli, i unatoč svim oklijevanjima, svoj svojoj ljudskoj bijedi, Petar je od početaka Crkve privilegirani svjedok Uskrsnuća, svjedok da je Krist život, Uskrsnuće i život čovjeka, svjedok da je Uskrsli prisutan i da ga možemo sresti i slijediti. Postoji uzvik koji odjekuje u prvoj Crkvi, u izvornoj Crkvi: »Doista uskrsnu Gospodin i ukaza se Šimunu!⁷⁵ koji Liturgija ponavlja. Isus se prvo ukazao ženama, ukazao se učenicima Emausa, ukazao se svim apostolima itd., ali kao da je konačni jamac uskrsnuća nadasve Petar; kao da su sva ukazanja Uskrsloga bila zajamčena, provjerena ukazanjem Petru. Svi kojima se Uskrsli ukazao išli su, trčali da to reču njemu (Magdalena, žene, dva učenika Emausa, svi trče da to reču Petru). I danas je tako. Sve očitovanje i djelovanje Krista i Duha Svetoga kojega Uskrsli udahnuje svojim učenicima, sve karizme (jer karizme su život Uskrsloga u životu Crkve, u životu svijeta), sve je sigurno ako to Petar potvrdi svojim iskustvom o Kristu prisutnom i živom.

Veliki prizor Petrova „da” u Ivanovom evanđelju 21, 15-19, zapravo je utvrđivanje Petra u njegovoj pastoralnoj karizmi. Ono je ukorijenjeno u trostrukom i poniznom priznanju ljubavi prema Kristu, nakon čega slijedi poslanje da postane univerzalni pastir: »Pasi jaganjce moje« – »Pasi ovce moje« –

---

⁷⁵ Lk 24,34.

»Pasi ovce moje«. ⁷⁶ Sve se to događa između uskrslog Krista i Petra, djelo je Uskrsloga, i Isus kao Uskrsli pita Petra da ga slijedi: »Ti idi za mnom!« ⁷⁷ Isus je prije uskrsnuća navijestio primat Petra, ali tek nakon uskrsnuća posvećuje Petra u njegovom poslanju, to jest čini iz njega ono za što ga zove. Čini ga za nas, kao što je sveta Katarina Sijenska definirala papu, »slatkim Kristom na zemlji«. ⁷⁸ On je prisutnost uskrslog na zemlji, garancija prisutnosti uskrslog na zemlji.

Ivan, koji je možda "najkarizmatiskiji" među apostolima, najmudriji, najmističniji, najviše prorok, najžarči u ljubavi i u prijateljstvu prema Kristu, (daleko od toga da to za njega postane razlog superiornosti), shvatio je da je Učitelj izbor primata Petra siguran put da živi svoju karizmu slijedeći Krista. Već idući na grob u uskrsnje jutro, premda je trčao brže od Petra zaustavlja se i čeka. Zašto? Jer želi ući u grob *slijedeći* Petra, želi vjerovati slijedeći, kao što je naučio slijedeći samoga Krista. Na kraju njegova evanđelja vidimo da dok se Isus udaljava s Petrom od kojega je zatražio da ga slijedi, Ivan ide za njima. Dakle slijedi Petra koji slijedi Isusa; *slijedi nasljedujući Petra*.

»Petar se okrene i opazi da ga slijedi onaj učenik kojega je Isus ljubio i koji se za večere bijaše privio Isusu uz prsa i upitao ga: „Gospodine, tko će te to izdati?“ Vidjevši ga, Petar kaže Isusu: „Gospodine, a što s ovim?“ Odgovori mu Isus: „Ako hoću da on ostane dok ne dođem, što je tebi do toga? Ti idi za mnom!“ « ⁷⁹

To je kao da je Isus rekao: »Ne brini se što će biti s njim, s njegovom karizmom. Ja ću se pobrinuti da njegova karizma ostane stalno prisutna u Crkvi sve do zadnjeg dana! Dovoljno je da vidiš da slijedi tebe koji slijediš Mene. To je dovoljno kako bi njegova karizma, i cijela Crkva s njom bili plodni i donijeli ploda za moju slavu i spasenje svijeta«.

Ali ono što je važno za svakoga od nas, jest da je povezanost s Petrom omogućila Ivanu da vjeruje, da bude čvrst u vjeri u Uskrslog Krista, i da odgovori kao Marta na Isusovo pitanje, »Vjeruješ li ti to?«, ne toliko riječima vjere, već sigurnim stavom osobe privržene Gospodinu. Nakon što je slijedeći Petra ušao u grobnicu, Ivan »vidje i povjero«. ⁸⁰ Doživio je milost vjere, bio je zahvaćen događajem uskrsnuća, prisutnošću Uskrsloga i shvatio je da je ta milost bila povezana s činjenicom da je slijedio Petra. Zato ćemo od sada, bilo u ukazanjima Uskrsloga kao na Tiberijadskom jezeru, ili u poslanju opisanom u Djelima apostolskim, uvijek vidjeti Ivana kako slijedi Petra, kako zajedno s

⁷⁶ Usp. Iv 21, 15-17.

⁷⁷ Iv 21,22.

⁷⁸ Sveta Katarina Sienska, *Lettera a Gregorio XI*, br. 185.

⁷⁹ Iv 21, 20-22.

⁸⁰ Iv 20,8.

njime doživljava iskustvo Uskrsloga, iskustvo da je Krist Život života. Čuda, navještaj, sve on to čini povezan s Petrom. To će, s druge strane, omogućiti Ivanu da svojom karizmom učini plodnom Petrovu službu, da mu pomogne da prepozna Uskrsloga, kao kad mu nakon čudesnog ulova kaže: »Gospodin je!« Tu se Petar pokorava Ivanovoj karizmi⁸¹, jer mu on pomaže da prepozna Uskrsloga koji je prisutan, a prema kojem on prvi ide bacajući se u vodu kako bi ga svi drugi mogli još i uvijek slijediti prema Isusu.

To kažem jer nam poistovjećivanje s Evandeljem pomaže da svoj život, ono što se događa, okolnosti koje živimo, sve, gledamo unutar događaja Uskrslog Krista. Nije vježbanje mašte, sanjanje otvorenim očima, jer u Crkvi, u sakramentima, u Evandelju, Uskrsli Krist ostaje prisutni događaj koji stoga stvarno možemo sreći, s kojim se stvarno možemo poistovjetiti, otkrivajući tako ispravan stav života. Ispravan stav koji, upravo jer nas uvodi u događaj uskrsnjeg Krista, radostan je, siguran, plodonosan, ispunjen mirom i simpatijom za cijelo čovječanstvo koje čezne za navještajem da je Uskrsli ovdje i sve zove da se spase u zajedništvu s Njim, Životom života i Milosrđem Oca

Ono što pobjeđuje brodolom

Zadnji prizori *Djela apostolskih*, koje je prekrasno redigirao sveti Luka, izvještavaju o putu svetoga Pavla u Rim i o njegovu dolasku u vječni grad, gdje će Pavao provesti dvije godine u kućnom zatvoru, u očekivanju da njegov predmet bude iznesen pred carski sud. Zadnji prizor koji Djela donose sažet je u dva retka: »Pavao osta pune dvije godine u svom unajmljenom stanu gdje je primao sve koji su dolazili k njemu, propovijedao kraljevstvo Božje i naučavao o Gospodinu Isusu Kristu sa svom slobodom, nesmetano«.⁸²

Pavao, premda zatočen, premda u očekivanju presude, proganjen od Židova, na milosti sporosti rimske birokracije (koja se u ove dvije tisuće godina nije puno popravila!), – Pavao je slobodan čovjek, slobodan primati sve i svjedočiti događaj Krista koji je radikalno promijenio njegov život. Pavao se ne boji. Ne može se micati, ali ništa ne sputava njegovu želju da objavi smisao života koji je sreo, jer upravo taj smisao života daje smisla također i patnji i smrti. Sva Pavlova sloboda je u njegovu srcu, jer se sastoji u vjeri, nadi i ljubavi, a za to je dovoljan „da” jednostavnog srca koje ne umišlja da posjeduje išta što ne prima od Boga. Pavao je slobodan jer mu ne treba ništa drugo osim

---

⁸¹ Iv 21,7.

⁸² Dj 29, 30-31.

Krista, a Krist je s njim, živi u njemu. Da ponovimo riječi Montinija, u sebi ja prihvatio Uskrs upravo kao »proglas potrebe za Kristom, našim životom«.

Mislim na svjedočanstvo mnogih ljudi i žena koji su svojom vjerom i svojom privrženošću Kristu, da tako rečemo, nadvladali brodolom unutar oluja koje su sve rušile, stavom svoga srca, čvrstinom i postojanošću svoga „ja” potpuno utemeljenog u Kristu.

Sveti Pavao nas ovim prizorima podsjeća na velike svece koje smo upoznali ovo vrijeme. Mislim na kardinala Van Thuana u godinama koje je proveo u zatvoru, ili na Takaski Nagai-a, japanskog liječnika. Nadam se da će uskoro izaći njegova autobiografija do trenutka eksplozije atomske bombe *Ono što nikad ne umire* (osim *Pensieri di Nyokodo* – Misli iz Nyokoda u kojima opisuju svoja prekrasna razmišljanja iz njegove bijedne kućice nakon što je Nagasaki uništen bombom), jer tu se jasno vidi svjedočanstvo čovjeka čiji je život Krist, samo Krist. Zbog čega, također kad je sve izgubio, kad je sve srušeno, on kao biljčica ponovno procvjeta, svojom vjerom u Krista počinje novi život koji nije samo za njega, nego za sve.

Ali ovom prizoru mirnog života apostola Pavla u njegovoj kući u Rimu, skoro neposredno prethodi tragično iskustvo, strašan put. Pavao je, putujući iz Cezareje u Rim, doživio brodolom na Mediteranu. Luka koji je bio s njim izvještava o svemu nudeći nam kroniku koja je dostojna najpoznatijeg među reporterima, a možda i među najboljim piscima avanturističkih romana.

Ali izvještaj o tom brodolomu nije samo uzvišena stranica književnosti niti dokumentacija o vještini navigacije iz grčko-rimskog vremena. To je stranica Svetog pisma na kojoj nam je naviješten pogled vjere na povijest i njezine tragedije, kako bismo mogli bolje tumačiti i živjeti ono što živimo danas, u našem životu i svakoj sredini, kako bismo dobili svjetlo da svaku okolnost živimo kao priliku rasta u onome što doista vrijedi u životu čovjeka.

Pavao, na brodu koji je prvo zanesen strujom, a potom doživljava brodolom blizu otoka Malte, iako je zatočenik vlada cijelom situacijom i postaje poput *režisera spasenja svih*. Pročitat ću vam tu stranicu, koja će vas odmoriti od napora pozornosti da me slušate, jer je priča o avanturama, ali nadasve jer je vrlo bogata i aktualna.

»Budući da nas je oluja silovito udarala, sutradan se riješišu tovara, a treći dan svojim rukama izbacišu brodsku opremu. Kako se pak više dana nije pomaljalo ni sunce ni zvijezde, a oluja bjesnjela nemalena, bila je već propala svaka nada da ćemo se spasiti. Ni jelo se već dugo nije. Onda usta Pavao posred njih i reče: „Trebalo je, ljudi, poslušati me, ne se otiskivati od Krete i izbjeći ovu nepogodu i štetu. Sada vas pak opominjem: razvedrite se jer ni živa duša među vama neće stradati, nego samo lađa. Noćas mi se ukaza anđeo Boga čiji sam i komu

služim te reče: «Ne boj se, Pavle! Pred cara ti je stati i evo Bog ti daruje sve koji plove s tobom». Zato razvedrite se, ljudi! Vjerujem Bogu: bit će kako mi je rečeno. Ali treba da se nasučemo na neki otok». Bijaše već četrnaesta noć što smo bili tamo-amogonjani po Jadranu kad oko ponoći naslutiše mornari da im se primiče neka zemlja. Bacivši olovnicu, nađoše dvadeset hvati dubine; malo poslije baciše je opet i nađoše ih petnaest. Kako se bojahu da ne naletimo na grebene, baciše s krme četiri sidra iščekujući da se razdani. Kad su mornari bili naumili uteći iz lađe i počeli spuštati čamac u more pod izlikom da s pramca kane spustiti sidra, reče Pavao satniku i vojnicima: „Ako ovi ne ostanu na lađi, vi se spasiti ne možete!” Nato vojnici presjekoše užad čamca i pustiše da padne. Do pred svanuće nutkao je Pavao sve da uzmu hrane: „Četrnaesti je danas dan, reče, što bez jela čekate, ništa ne okusivši. Stoga vas molim: založite nešto jer to je za vaš spas. Ta nikome od vas ni vlas s glave neće propasti”. Rekavši to, uze kruh, pred svima zahvali Bogu, razlomi i stade jesti. Svi se razvedre te i oni uzmu hrane. A svih nas je u lađi bilo dvjesto sedamdeset i šest duša.⁸³

Trebamo razmišljati o ovome prizoru misleći na naše brodolome, na brodolome našega vremena, od pandemije do rata u Ukrajini, sa svim neredima političke, ekonomske, društvene, psihološke, čak i religiozne naravi, koje uzrokuju u svijetu, Trebamo razmišljati o ovom prizoru misleći i na osobne ili obiteljske brodolome, kao i one u zajednici u kojima sudjelujemo i koji zahvaćaju naše drage i prijatelje.

Brod na kojem Pavao putuje je simbol svijeta, društva u kojem se nalazimo na putu prema sudbini predviđenoj za svakoga od nas. Pavao postaje svjestan, otkriveno mu je da ti njegovi suputnici nisu bez važnosti za njegovu osobnu sudbinu, za put njegova života koji slijedi Krista. Otkriveno mu je da će Bog s njime spasiti sve druge, da neće spasiti samo njega bez tog naroda koji uopće ne poznaje Krista, ne zna da Krist postoji. Pavao je svjestan da je Gospodin, upravo da bi spasio sve, htio da ga on slijedi na ovom brodu i u ovom brodolomu. Pavao onda shvaća da mora saopćiti svima svoju sigurnost, da mora objaviti svima da je siguran jer je privržen Kristu, te da osjeća životne potrebe, glad svojih suputnika, upravo jer je prisutni Krist utajio njegovu glad, jer je njegovo srce zasićeno jedinim Kruhom Života koji nam uistinu treba.

Pavao ne drži veliku propovijed kako bi obratio sve te očajne brodolomnike. Pavao se čvrsto drži za Prisutnost Onoga koji je sva bit njegove osobe. Miran je i radostan, bez imalo straha, jer mu je dovoljan Isus, Uskrsli koji mu se dao do te mjere da je umro za njega i za sve, postajući Tijelo i Krv koje možemo jesti i piti, usred brodoloma, kako bi hranio naš život Svojim Životom.

---

⁸³ Dj 27, 18-37.

Ali, živeći to, Pavao postaje svjestan, sa zadivljenošću na koju se nemoguće naviknuti, da zasativši njega Krist zasićuje sve; da Krist spašavajući njega spašava sve; da je *Krist, život njegova života* – baš zato jer je Život njegova života – *Život svih*.

Ne postoji više ni jedan čovjek na zemlji koji mu nije zauvijek brat!
Poslušajmo *Regina Coeli* koju pjeva zbor.

Nedjelja, 1. svibnja, jutro

Na ulasku i izlasku:

Nikolaj Rimskij-Korsakow, Veliki Ruski Uskrs, op. 36

Ernest Ansermet – L'Orchestre de la Suisse Romande

„Spirito gentil“ n. 29. (Decca) Universal

Andeo Gospodnji

Jutarnja

■ SKUPŠTINA

Davide Prospero. Došli smo do kraja, do zadnjeg čina ovih vježbi koje su – trebam to reći – bile nešto na čemu trebamo biti uistinu zahvalni, za ovaj trenutak koji živimo i radi pitanja koja su u nama potakla. I uistinu, zahvalnost je riječ koja dominira u priložima koji su stigli sinoć putem elektronske pošte: zahvalnost za svjedočenje o. Maura, zahvalnost za ove Vježbe, zahvalnost što smo još zajedno, jer pokret još postoji. To nije nešto što je samo po sebi razumljivo, sve to postoji jer Bog želi da dalje postoji; kada ne bi htio od toga ne bi bilo više ništa. Došli smo ovamo (kao što smo rekli prve večeri) s mnogim pitanjima i brigama, s toliko briga – osobnih, društvenih – o životu pokreta, o situaciji u kojoj živimo, o svijetu, ratu, boli i patnji, ali ono što se dogodilo, ono u čemu smo sudjelovali ispunilo je cijelo naše srce, stisnuvši u kut ostalo, pa čak je bacilo novo, neočekivano svjetlo na sve ostalo i na taj način ga smirilo, bar što se mene tiče.

Želio bih što se toga tiče ponoviti nešto što je jučer ujutro rekao otac Mauro: »Ja sam uskrsnuće i život: tko vjeruje u mene, ako i umre, živjet će i tko god živi i vjeruje u mene neće nikada umrijeti nikada«. Samo to je potrebno nama kao i svima drugima. To nam je jedino potrebno. Potreban nam je život koji će nas uskrsiti od smrti, od svake smrti, od svakog lica koje smrt i zlo poprimaju u osobnom životu, u obitelji, u zajednici i u cijelom svijetu. Sve ostalo su tisuće stvari koje nas brinu i izazivaju tjeskobu a da nisu potrebne, jer ne odgovaraju istinskim potrebama srca, svakog srca«. ⁸⁴

Zapitajmo se dakle, kao što sam se ja zapitao: zašto se to dogodilo? Kako se moglo dogoditi? U čemu sastoji to svjedočanstvo koje nam je dano?

Jedna Peguyeva tvrdnja dobro to dobro proniče: »Kad učenik samo ponavlja, ne usudujem se reći isti odjek jer to je samo bijedna kopija (učiteljeve misli), onda

⁸⁴ Pogledaj ovdje, str. 35.

ni najveći od učenika ako je samo učenik nije ništa, neće nikada stvoriti ništa. Učenik počne stvarati tek kad unese novi glas, novi odjek, (to jest u mjeri u kojoj prestane biti učenik). To ne znači da on nema pravo imati učitelja, ali treba se odvojiti od njega prirodnim putem sinovstva, a ne školskim putem odgajanja«. ⁸⁵ Godine 1989. Giussani je komentirao taj Peguyev tekst ovim riječima: »To zahtijeva autentičnu zajednicu koja onda može postati izvor poslanja u cijelom svijetu: ne učenici, ni oni koji jednostavno ponavljaju, već sinovi i kćeri. Samo sin može uvesti novi glas, novi odjek, jer ima istu narav oca, isto porijeklo kao otac, ali je nova stvarnost. Doista, on može učiniti bolje od oca i ovaj, sav sretan, može gledati da je sin postao veći od njega. Ali djelo sina može biti veće od očeva jedino ako on produbi ono što je vidio i čuo od oca. Stoga se ništa toliko ne protivi biti kršćanske zajednice kao, s jedne strane, inzistiranje na vlastitom mišljenju, vlastitom pogledu i vlastitoj mjeri kao vrhunskom kriteriju, a s druge jednostavno ponavljanje. Samo sin rađa novost: krv jednoga, oca, prelazi u srce drugoga, sina, i omogućuje mu da stvori nešto novo. Tako se širi i umnožava veliki Misterij Kristove Prisutnosti, kako bi Ga svi vidjeli i proslavili Oca«. ⁸⁶

Evo, smatram da smo ovih dana mogli doživjeti, baš sudjelovati u tom iskustvu: što znači da smo sinovi. Hvala ti na tome.

Stigla su mnoga pitanja. Odabrali smo neka od najčešćih. »Samo jedno vrijedi. Ipak ta jedina stvar ostaje u pozadini, zaboravljena a stoga konačno nedovoljno voljena i poznata, a često se u nju i sumnja. Što učiniti da Prisutnost postane bliska, prisutna, stvarna tako da konkretno podržava život?«

»Ako je Krist dovoljan, što je sve ostalo? Glad, želja, posao, politika, strast, osjećaji, rat: što je sve to?«

O. Mauro-Giuseppe Lepori. Kako Prisutnost postaje bliska? Palo mi je na pamet vjenčanje u Kani: pozvali su na vjenčanje i Isusa. To je kao poziv da u uđe u naš obiteljski život, u prisnost našega života, a da Isus dođe – sigurno – je plod i slobode onoga koji ga poziva, ali to je čisti dar. Oni nisu bili svjesni koga su pozvali pozvavši Isusa na vjenčanje, ali da nije došao nestalo bi vina, voda bi ostala voda, obiteljski život tog para, naš obiteljski život, naš svakodnevni život ostao bi ono što jest: stvarnost koja se istroši. Eto, važno je shvatiti da Krist dopušta da ga se vrlo lako pozove (lakše je pozvati njega negoli generalnog opata!), jer je već pred vratima. Mi Ga pozivamo, ali On već kuca na vratima našeg života, već je tu. Dovoljan je »da« slobode koja mu kaže: »Naprijed!« (»Naprijed, hajde!«, ⁸⁷ kao što je u pjesmi), ali to je »Napri-

⁸⁵ Usp, Ch. Péguy, *Cahiers*, VIII, XI [3.2.1907].

⁸⁶ L. Giussani, *L'Avvenimento cristiano*, Bur, Milano 2003, str. 50.

⁸⁷ F. Ferrari, »Avanti, forza«.

jed« Kristu, »Naprijed, uđi!«). Dovoljan je samo taj »da«, jer da nam Njegova prisutnost treba postati bliska na složeniji način nego da mu kažemo »Dodi!«, izdali bismo besplatnost te Prisutnosti; naprotiv riječ je o apsolutno besplatnom, bezuvjetnom daru.

»Ako je Krist dovoljan, što je sve ostalo? Glad, čežnja, posao, politika, strast, osjećaji, rat: što je sve to?« Sve to čezne za Kristom, sve je to konkretan oblik vapaja, potrebe za Njim, žeđi za Njim, praznine koja nastaje u životu ako Njega nema. Zbog toga ja, prihvaćajući Krista ne negiram, ne kažem da to sve nije ništa, nego još više potvrđujem da to sve želi postojati, želi doista biti stvarno. Ako ne zagrlim Krista, ako Ga ne pustim da uđe u moj dom, moja kuća ostaje prazna, ništa više nema smisla: ni stol, ni stolice, ništa. Ako priznamo da sve teži Njemu svaki nam trenutak svakodnevnog života potvrđuje da je On prisutan.

Prosperi. »Rekao si da postoji jedinstvo među učenicima jer je Krist sve za ljudsko srce. Ponekad postoji rizik da se u zajednici želja za jedinstvom zamišlja kao nešto što treba postići i izgraditi vlastitim snagama i vlastitim naporom, zanemarujući događaj Krista, te se stoga susret s drugim i njegovim iskustvom doživljava ravnodušno«.

Lepori. Moramo prihvatiti činjenicu da je naše jedinstvo djelo Nekoga, Prisutnosti; nije nešto – poput mosta – što gradimo mi, nije savez među nama, nego ga je baš Netko stvorio. Sve je to iskustvo Crkve a i ekumenizma: trebamo postati svjesni da naše jedinstvo ne stvaramo mi, nego je ono plod priznanja da je On među nama, da je On ovdje.

To vrijedi za sve: prisutnost Krista ne trebamo stvoriti mi, mi je trebamo prepoznati. Kada je Majka Tereza govorila da treba prepoznati Krista u siromahu nije to govorila misleći da treba snagom volje reći: »Ovaj odrpanac ili gubavac je Krist«, nego treba prepoznati da je Krist u siromahu, očituje se u siromahu, dolazi mu u susret u siromahu i u svakom bratu i sestri. A to stvara beskrajno jedinstvo sa svima i svime, jer onaj koga prepoznajem u drugome jest Onaj koga uistinu trebam. Sveti Benedikt je rekao: »Kada dođe hodočasnik, siromah, treba mu poći u susret i štovati Krista u njemu.«⁸⁸ To jest prepoznati ga tako prisutnog u drugome, prepoznati da On dolazi, da je On ovdje, da je ontološka stvarnost. To je sve, to je sva bit milosrđa, zajedništva, to jest priznanja da je prisutnost Krista ontološka i ja nisam pozvan da je potičem kao duha, nego da je prepoznam prisutnu, a prepoznajući je, objavljujem je.

⁸⁸ Usp. Pravilo sv. Benedikta 53, 1-7.

Prosperi. »Definirao si tišinu kao glavni put kojim se treba uhvatiti u koštac s neredom u našem životu. Što za tebe znači svakodnevna tišina? I kako se mi uronjeni u svijet do grla možemo odgojiti za takvu praksu kako bismo i mi slušali Učitelja koji govori?«

Lepori. Ostati u tišini znači prvenstveno priznati da tišinu ne stvaramo mi, tišinu stvara Krist koji nam govori. Budući da je samo jedna Riječ koju treba slušati (kao što kaže Nasljedovanje Krista: »U jednoj riječi je sve i sve izražava jednu riječ...«⁸⁹, ostanem u tišini. Ako postoji samo jedno što trebam slušati, nastojim samo to slušati, i to je tišina.

Vjerujem da svaki poziv, svaki oblik života treba otkriti, treba živjeti svoj oblik tišine, svoj način slušanja Krista, svoju disciplinu – također – slušanja Krista. Svatko neka se zapita: »Što mi pomaže da stalno slušam Krista, koji je čin, koji trenutak, koja disciplina kroz koju učim kako da uvijek ostanem otvoren ili da se trajno budim iz moje rastresenosti, od moje buke, brbljanja, od svega«. Slušanje Njega, Njega koji je ovdje i govori mi: »*Ja sam*, ja koji s tobom govorim«⁹⁰ kaže Isus Samarijanki. Mons. Filippo Santoro vam je govorio o svakodnevnih deset minuta Škole zajednice. Možda je upravo to »da« riječi i tišini koja se traži od onoga tko živi u svijetu, od laika. Od članova Memores traži se jedan sat dnevne tišine, od redovnika čak cijeli dan tišine, ali to je isto, potpuno isto. Cilj nije da šutimo, cilj je da živimo slušajući Krista. Ja sada skoro da i ne živim stalno u samostanu sa svom tišinom koju taj život podrazumijeva, sa svom disciplinom šutnje koji samostan nudi, ali svjestan sam da me prati disciplina koju sam njegovao kada sam bio u novicijatu, kao mladi redovnik, a zatim 26 godina u samostanu pa zato slušam Krista čak i usred buke, čak i na putovanjima, u zračnim lukama, jer to je potrebno meni. Onaj tko čuje samo jednu Kristovu riječ koja uistinu dolazi od Njega, može živjeti samo s nostalgijom da Ga ponovno čuje govoriti. »Ne bih mogao živjeti da ga više ne čujem govoriti«.⁹¹ To rađa tišinu, ona nam treba! Ne treba nam tišina, trebamo Krista koji nam govori!

Prosperi. »Marta je prešla put svijesti, rada na sebi koji je povećao njezinu ljudskost u sigurnosti da je Krist odgovor na njezine potrebe. Koji su koraci

---

⁸⁹ »*Ex uno Verbo omnia et unum loquuntur omnia, et hoc est Principium quod et loquitur nobis*«

⁹⁰ Iv 4,26.

⁹¹ Usp. J.A. Möhler, *L'Unità nella Chiesa, cioè il principio del cattolicesimo nello spirito dei Padri della Chiesa dei primi tri secoli* (Jedinstvo Crkve, to jest načelo katoličanstva u duhu crkvenih Otaca prva tri stoljeća). Città Nuova Editrice. Roma 1969, str. 71

tog puta, u čemu se sastoji taj rad? »Ako moja ljudskost raste s vremenom po čemu mogu vidjeti da radim, a da zapravo ne slijedim samoga sebe?«

»U svojim si predavanjima naglasio presudnu važnost provjere koju Marta, Marija i Lazar moraju izvršiti u odnosu na susret s Isusom i njegove riječi. Možeš li bolje objasniti koji su uvjeti te provjere i u čemu se ona sastoji?«

Lepori. Rekao bih da je jedini uvjet da slijedimo Martin put da se upitamo: »Zbog čega osjećam nezadovoljstvo? Što da činim s nezadovoljstvom koje osjećam u svemu što činim, čak i u onome od čega očekujem zadovoljstvo, koje možda još traje, ali koje uvijek – uvijek! – pokazuje da to nije... „nije... za to, nije za to!“ uzvikivao je Rebor. ⁹² Što da činimo sa svakodnevnim nezadovoljstvom koje osjećamo u svemu, u svim odnosima, u svemu što radimo? Prenosimo li ga u trajno kukanje koje prevladava u našem životu, ili ga pretvaramo u molbu, u mjesto tišine u kojem provjeravam da netko Drugi ispunja moj život, da mi je potrebno da se dogodi nešto drugo?« Nezadovoljstvo, dakle, postaje učitelj ako nas potiče da postavljamo pitanja, to jest ako se život ispunji pitanjima. Zamišljam da se Marta od toga dana, kada bi je obuzimalo nezadovoljstvo zbog onoga kakva je ona i kakvi su drugi, ili zbog svojih okolnosti u životu, istog časa zaustavljala i rekla si: »Ne, vidjela sam da kukanje nije najbolji način da koristim svoje nezadovoljstvo«. Ne odgovara mi kukanje, čini me samo još nezadovoljnijom, jer mi nismo stvoreni za nezadovoljstvo, stvoreni smo za sreću. Onda bi se sigurno odmah u njoj ponovno rađala molba, molba za Kristom: »Gospodine, Ti si ovdje, zovi me, to jest ponovi mi onu riječ, pokaži mi opet da si mi samo Ti potreban!« Tako nezadovoljstvo postaje put, to jest strukturalna ograničenost našeg života postaje stepenište, stepenice našeg uspinjanja. Kao što kaže sv. Benedikt: stepenište poniznosti gradi se stepenicama naše ljudskosti zbog čega čovjek uzlazi k Bogu upravo stepenicama vlastite ljudskosti koja je, hvala Bogu, po sebi uvijek nedovoljna.

»U svojim si predavanjima naglasio presudnu važnost provjere koju Marta, Marija i Lazar moraju izvršiti u odnosu na susret s Isusom i njegove riječi. Možeš li bolje objasniti koji su uvjeti te provjere i u čemu se ona sastoji?« Pomaže mi zajednica, ona postaje mjesto provjere ako mi stalno ponavlja Martine riječi Mariji: »Učitelj je ovdje i zove te«. Mi objektivno trebamo zajednicu kao mjesto gdje me uvijek netko podsjeća na to. Uvijek postoji netko tko me – dok živim kukajući, dok sam izgubljen, dok tratim svoj život – podsjeća da je uistinu prisutno ono što moje srce želi. Zajednica je upravo znak da je ta Prisutnost ontološka jer je nešto drugačije od mene, podsjeća me da ne

⁹² C. Rebor, »Sacchi a terra per gli occhi«, Ukupna djela, *Le Poesie*, Garzanti, Milano 1988, str. 141ss.

stvaram ja ono što mi treba, Krista koji mi je potreban, nego da mi je On dan u objektivnom fizičkom znaku. Isus je tako odlučio upravo da bi nam dao objektivni znak Svoje stvarne prisutnosti. A ako ja na taj način živim zajednicu i odnos s drugima, sam odnos postaje provjera da Krist ispunja srce.

Prosperi. To je možda već odgovor na sljedeće pitanje: »Što znači da je zajedništvo u tome da zajedno provjerimo?«

Među ostalim (ako mogu primijetiti), ono što si prije rekao, to jest da je naše ograničenje stepenica prema Bogu, toliko nam je puta ponavljao don Giussani. To dokazuje da je naša povijest dio jedne velike povijesti.

Lepori. Duboko me dira da kada je Isus rekao Marti: »Tvoja je sestra izabrala bolji dio«, nije joj to rekao misleći: »Pogledaj koliko je ona bolja od tebe« To joj je rekao kako bi zajedništvo između njih dvije utemeljio na boljem dijelu, znači da odnos prema sestri treba postati odnos u kojem mogu to zajedno provjeriti, drugim riječima stvorio je među njima istinsko bratstvo, istinsku zajednicu. Iz njih je stvorio kršćansko bratstvo, mjesto na kojem činjenica da je moja sestra izabrala bolji dio, koji je i meni najpotrebniji, omogućuje i meni da živim istinsko bratstvo, te da odnos s mojom sestrom nije više mjesto nadmetanja, već mjesto na kojem dijelimo Krista i zajedno provjeravamo da samo on odgovara na žed srca. Činjenica da je moja sestra u toj provjeri korak ispred mene dar je mom životu, to jest pomaže i meni da napredujem. Upravo je u tome velika ljepota kršćanskog zajedništva, kao u prvoj kršćanskoj zajednici: sve su imali zajedničko. Ali nije važno imati zajednički novac (pa i to), nego imati prvenstveno zajedno Krista koji je važniji od novca i zbog toga prvim kršćanima nije bio problem dijeliti novce od trenutka kada im je zajedničko bilo jedino što srce treba – Krist.

Prosperi. Oprosti, Mauro, što te molim da to produbiš, jer možda to pitanje sadrži molbu za pomoć kako da kritički prosudimo vlastiti stav kao što je to učinila Marta. Zato – kako si sada rekao – u trenutku u kojem Marta shvaća da su riječi kojima joj se obratio Isus savjet da gleda svoju sestru u nečemu što i njoj može pomoći da raste, ona prihvaća taj savjet – kao što si jučer rekao – možda u početku s naporom, možda se razbjesnila, ali nakon toga... nekada nam je teško dovesti u pitanje vlastiti stav jer smo privrženi predodžbi kako bi nešto trebalo biti.

Lepori. Da, možda zato što imamo nasljeđe istočnog grijeha, to jest mislimo da je ono što je najdragocjenije nešto što trebam ugrabiti za »sebe«, da trebam to prisvojiti, a ako to ne posjedujem samo ja, zapravo ga ne posjedujem. A s Kristom

je suprotno, to jest što ga više posjedujem zajedno s drugim, što ga više dijelim, to ga više posjedujem onakvog kakav jest, stvarnost kakva jest. Zbog toga su jedinstvo među nama i pripadanje i posjedovanje Krista neodvojivi, oni su jedno te isto. Zbog toga onaj, tko se žrtvuje za drugoga kako bi taj mogao ići svojim ritmom, tko poštuje put drugoga, razumije da tako i on sam bolje napreduje. Sv. Benedikt kaže: u zajednici trebamo koračati istim ritmom koji omogućava jačemu da ne bude zakočen u svom poletu, ali i slabijemu da se ne obeshrabri i ne zaostane. To je kao uzajamno žrtvovanje. Zašto? Zato jer znamo da nas ujedinjuje samo jedno i stoga napor da prihvatim ritam drugih i prilagodim mu se, jest napor koji trebam napraviti kako bih prionuo uz Krista, a ne zato da bih bio dobar ili strpljiv, nego baš zato jer je Krist među nama. Ne znam jesam li bio jasan.

Prosperi. Odlično! Hvala. »Željeli bismo bolje razumjeti izjavu da svetac živi s istinom čak i vlastiti grijeh. U svakodnevnom životu grijeh nas tišti i tlačí. Što znači živjeti ga s istinom?«

Lepori. Istina grijeha, činjenica da smo grješnici je pogled Isusovog milosrđa. I to nam otkriva istinu grijeha. Nije grijeh sam po sebi istinit. Problem je što se mi odvajamo od drugih kako bismo procijenili grijeh, njegovu težinu i učinak na nas, itd. Ne dozvoljavamo Kristovom pogledu da nam kaže istinu o grijehu, koji je možda teži nego što se meni čini, a istina još bolnija od one kako sam ju ja ocijenio. Na primjer, neki su grijesi teži od onih koji mene više smetaju. Naprotiv, istina grijeha je baš u Kristovom pogledu, njegovom milosrđu. To je ono što sveci razumiju: da su grešnici koji su dopustili Kristovom pogledu da im otkrije istinu grijeha, svakoga grijeha i zbog toga su u sebi vidjeli više sjena, mnogo više jada nego što su to drugi vidjeli. Ali sve su to vidjeli bez odvajanja od oprosta a time i svetosti, jer svet se postaje po milosti, jer nas Bog otkupljuje u potpunosti. Svetac je čovjek u potpunosti otkupljen, koji dozvoljava da bude u potpunosti otkupljen, pa je stoga ponizan, čovjek koji nije ponosan ni na svoj grijeh (»Pogriješio sam!«, »Pao sam tako nisko!«, »Gdje je moja čast? Moja slika? Moj ugled?«). Ne, grijeh znači: »Pogriješio sam, napustio sam Oca!« i Krist nam govori: »Vrati se!« Kristov pogled pun milosrđa govori nam: »Vrati se da te zagrlí Otac i u tom zagrljaju tvoj grijeh će postati svetost«. To su riječi iz *Exultet*: »Sretne li krivnje, da sam zaslužio da imam tako velikog Spasitelja!«⁹³ Kristovo spasenje je događaj tako nevjerovatan da je sretna krivnja koja mi dopušta da živim u zagrljaju Božjeg milosrđa, da doživim iskustvo koje nemaju ni anđeli. Anđeo ne može iskusiti milosrđe, to

⁹³ »*O felix culpa, quae talem ac tantum méruit habére Redemptórem!*« *Exultet* iz Liturgije Uskrsnje noći.

je nevjerojatno! Sigurno je da ga je svjestan, ali ne može iskusiti taj zagrljaj, i to je nešto nečuvveno! To je velika istina o našem grijehu.

Prosperi. »Rečeno je da je obnavljanje karizme vraćanje na početak. Što to znači? Kako se to događa? Kako da se ne svede na naše tumačenje?«

»Željeli bismo bolje razumjeti pitanje izvora koji nastavlja danas hraniti naše iskustvo, kako se ono ne bi svelo na nostalgičan povratak u prošlost. Što osigurava vjernost izvoru i kako se konkretizira naš doprinos Crkvi i svijetu?«

Lepori. Znete da karizma znači slobodan Božji dar i da je izvor karizme bezuvjetna Božja ljubav. Ako netko to razumije, razumije da je izvor zagaran-tiran, nikada se neće iscrpiti, nije moguće da se iscrpi. Ako bi Bog povukao svoju bezuvjetnu ljubav, to bi bilo kao da niječe samoga sebe, kao da umrtv-ljuje samoga sebe. Božji darovi – kaže sv. Pavao – su bez kajanja, jer Bog se ne može kajati zbog svoje bezuvjetne ljubavi, jer Bog je bezuvjetna ljubav. Karizma – kao i svi darovi – dolazi iz tog izvora, i to je važno u trenucima kada karizma treba obnoviti svijest o sebi, ili kad ljudskost kroz koju se mora očitovati potamni i više nije transparentna kao što bi trebala biti (jer od samih početaka Crkva nije bila dovoljno providna za bezuvjetni dar Duha Svetoga). Ili se karizma više ne razumije pa se s njom postupa i gleda je se ne videći izvor. U svim tim trenucima važno je da oni koji žive karizmu ponovno postanu svjesni da je njezin izvor bezuvjetni Božji dar. Problem počinje kada mislimo da je izvor karizme određeno tumačenje, ono što ja mislim, način kako je živim, kako shvaćam, a ne transparentnost bezuvjetnog Božjeg dara koja je u početku bila jasnija i koja kod utemeljitelja još ostaje živo svjedočanstvo. Iako su mrtvi njihovo svjedočanstvo o karizmi kao bezuvjetnom daru ostaje, ne postaje manje jasno, manje svježije. Važno je, dakle, da ne izdamo to svje-dočanstvo.

I nadalje – mislim – izdajemo karizmu kao čisti dar kada se bojimo da ne umre, da se izgubi, da je dovoljno nešto da je osujeti ili da je naša dosljednost treba osigurati. Naprotiv, Bog (hvala Bogu, hvala mu!) nas iznenađuje poka-zujući nam uvijek ponovno da postoji izvor tog bezuvjetnog dara, a potom nalazi način da nam se očituje kroz neslućena korita: upravo osobe od kojih bi to najmanje očekivali u nekom trenutku postaju svjedoci bezuvjetnog dara karizme i to mnogo više od onih koji su možda na čelu. Tako je u Crkvi: ima svetaca koji na nezamisliv način vraćaju Crkvu čistoći njezinog porijekla. Kao u vrijeme sv. Katarine Sijenske, te jednostavne, neškolovane žene koja je postala svjedokom bezuvjetne ljubavi cijele Crkve, pape. I papa ju je zbog toga slušao. Upravo je to misterij koji ne smijemo izdati: dar izvora karizme, ne smijemo je izdati našim strahovima, a naročito ne našim nepovjerenjem

prema Bogu, prema Crkvi, prema sebi samima, prema ovoj ili onoj skupini. To nepovjerenje zatamnjuje osjećaj karizme kao bezuvjetnog dara, jer tako se izdaje osnivač, onaj tko je dao život za to, koji ga je dao, koji ga danas daje, koji ga daje kako bi karizma ostala živa.

Prosperi. Hvala. »Rekao si da Martin odgovor vjere ne treba tražiti u njoj, da njezina vjera ne ovisi o njezinoj sposobnosti, nego je to odjek onoga što vidi. Nama se naprotiv čini da vjera ovisi o nama, našem naporu. Što nam može pomoći da doživimo Martino iskustvo?«

Lepori. Trebamo promatrati Krista. Vjera raste prianjanjem uz Krista. Vjera je prianjanje uz Krista. Sjećam se da je u početku (bio sam tada u gimnaziji) kružila knjižica Jacquesa Leclercqa iz koje se sjećam ove rečenice: »Središte vjere je prianjanje uz Krista«. ⁹⁴ i to je istina. Jako mi se sviđa scena u kojoj Marta izražava svoju vjeru gledajući Krista, kao odjek onoga što Krist jest i što joj je o sebi rekao. To nije papagajsko ponavljanje, nego ponavljanje puno ljubavi. Znači shvatiti da vjera nije dogma koju recitiram, nego je to moje »da« Kristu koji me gleda i objavljuje mi se kao uskrsnuće i Život mog života u svakom obliku u kojem je prisutan. Tu vidimo da je On prisutan, da On jest, da je on uistinu Spasitelj svijeta; kao Samarijanka koja je došla do vjere baš u razgovoru s Kristom koji je prevrnuo cijeli njezin život sve dok joj nije mogao reći: »Ja koji ti govorim, ja sam onaj koji te spašava«. ⁹⁵ A to vrijedi za sve susrete u Evanđelju. Uvijek je Kristov pogled taj koji ispuni osobu vjerom, istinskom vjerom, uostalom čak je i Samarijanka govorila u gradu: »Srela sam nekoga koji mi je to rekao«, svjedočeći svoju vjeru, još slabu, ali ona svjedoči vjeru. To vrijedi za sve: vjera raste u iskustvu događaja a događaj koji vjera treba doživjeti jest prisutnost Krista koji te gleda, ljubi i spašava.

Prosperi. »Imam dojam da postoji duboka pomutnja u kojoj se nasljedovanje Krista izjednačava s onim što činimo, što treba učiniti. Što znači uistinu nasljedovati? Kako da razumijem slijedim li uistinu Krista u mom životu ili slijedim moju ideju kako treba slijediti? Mogu li slijediti a da ne sudjelujem u aktivnostima koje mi pokret predlaže?

Zašto je za Ivanovu vjeru nužno da on uđe u grob nakon Petra, zašto je važno slijediti Petra?«

⁹⁴ J. Leclercq, *Le problème de la foi dans les milieux intellectuels du XX siècle*, (Problem vjere u intelektualnoj sredini XX stoljeća) Casterman, Paris 1950, str 17

⁹⁵ Usp. Iv 4,26.

Lepori. Nasljedovanje nije samo djelovanje a nije ni isključivo duhovna veza s Kristom, nasljedovanje znači slijediti osobe, slijediti jednu Osobu – Krista – u znaku Njegove osobne prisutnosti u osobama koje su Ga slijedile, i koje je On od početka označio kao utjelovljenje mogućnosti da Ga slijedimo nakon što On više ne bude prisutan, da ga uistinu slijedimo: Petar, apostoli, itd. To vrijedi uvijek. Crkva je taj znak, i slijediti Crkvu znači upravo prepoznati taj znak, prepoznati da je Crkva mjesto na kojem se nasljedovanje Krista ostvaruje i ostaje utjelovljeno u osobnim odnosima. Nitko od nas nije slijedio Isusa Krista slijedeći pojavu Isusa Krista, nego zato što je sreo pouzdane osobe (neke čak potpuno jednostavne, kao što je bio moj stolar preko kojeg sam susreo pokret prije više od četrdeset godina), jer prepoznaješ da te tu Krist poziva da Ga slijediš, zbog čega postoji ta privlačnost, jer Crkva napreduje zahvaljujući privlačnosti, Kristovoj privlačnosti. Po mom mišljenju moramo se uvijek pitati slijedimo li osobe a ne ideje, je li ono što slijedimo utjelovljeno u znaku osobe koju je Krist ostavio kao mogućnost da slijedimo Njega sve do kraja svijeta. To nam uvijek jamči Petar, jer dajući taj položaj Petru rekavši mu: »Slijedi me« (kako bi ga kasnije mogao slijediti Ivan, a zatim tisuće drugih ljudi) Isus je ustanovio taj znak, tu provjeru istine nasljedovanja. To znači da ne slijedim osobe koje ja izabirem zbog simpatije, nego po kojima sam ja izabran, i u kojima mi se Crkva daje kao mjesto na kojem mogu uistinu slijediti Krista a ne samoga sebe, ne moje tumačenje ili moje osjećaje. Ne znam jesam li bio jasan. To je tema koju bi trebalo još produbiti.

Prosperi. Lijepo je to naglašeno: »Ne slijedim zato što sam to ja izabrao, nego zato jer sam izabran« jer to je također temelj autoriteta koji trebamo slijediti, zar ne? Je li tako?»

Lepori. Da. Jer u susretu s Kristom, Bog nam daje također i mjesto gdje ga možemo slijediti, jer daje ti da se rodiš, ali ne ostavlja te nasred ceste kao dijete koje je tek rođeno i napušteno, rađaš se u obitelji, u zajednici osoba, a kasnije postaje jasno koga trebaš slijediti, to ti je dano. Sjećam se da sam od početka susreta shvaćao da moram slijediti i biti poslušan zbog ljubavi prema sebi samome, zato jer nisam htio izgubiti taj događaj koji je ispunio moje srce, iako sam s vremenom vidio sve slabosti osoba koje su mi prenijele susret. Očito je da prije ili kasnije slabosti izađu na vidjelo – jer nemoguće je da ne postoje –, ali ipak sam uvijek shvaćao da je za mene dobro da slijedim i upravo to je ono što me uvijek spašavalo: slijediti je bilo dobro za mene. To je ono što me uvijek spašavalo: slijediti unatoč svemu, biti poslušan, jer sam shvaćao da samo tako ostajem vjeran onome što mi je darovano, privlačnosti susreta s Kristom koji sam doživio.

Prosperi. Hvala.

»Rekao si da ako kažem nekome tko je pored mene: „Učitelj je ovdje i zove ta“, prenosim to cijelome svijetu. Možeš li bolje objasniti kako to postaje ekumenizam, sveopća odgovornost vjernika?«

Lepori. Pravi problem je da dopustimo da se događaj očituje, a ne da mjerimo njegovu učinkovitost. U misijama, u svjedočenju, u poslanju Crkve, važno je ne mjeriti učinkovitost, snage i sredstva nego dopustiti da se događaj očituje. To je metoda koja je započela s Djevicom Marijom, s dahom Marijine slobode koja kaže: »*Fiat*« i koji je cijelom svijetu prenijela događaj Krista. Ako postoji osoba koja je prenijela cijelome svijetu događaj Krista to je Djevica, Majka Božja, kao i Petar svojim »da«. Mogu ga prenijeti samo kao događaj, zbog toga ako sam nemam iskustva o tome, ako ne dopustim da budem spašen, ne prenosim cijelome svijetu, ne prenosim događaj; prenosim teoriju, prenosim moral, prenosim ne znam što. Ako ja sâm ne doživim iskustvo da je Učitelj ovdje i da me zove i da spašava mene, i ako upravo to ne priopćim osobi pored mene, ne prenosim događaj. Događaj je kao vatra: vatru čak i jedne svjećice mogu prenijeti na cijeli svijet ako je prenesem onome tko je pored mene. Ali moram je prenijeti kao vatru, a ne kao poruku da u Italiji gori, koju pošaljem u Australiju. Ako nema dodira, ne prenosim ništa. Zbog toga je bitno živjeti događaj s onim tko je pored mene, jer ako ga ne živim s onim tko je pored mene znači da ga ja ne živim i da ga ne prenosim kao događaj. Ne znam jesam li bio jasan.

Prosperi. Jesi. Praktički smo pozvani da podmetnemo požar!

Lepori. Sigurno! »Oganj dođoh baciti na zemlju pa što hoću ako je već planuo!«⁹⁶

Prosperi. Ovo je pitanje na različite načine postavljeno najčešće i zbog toga smo ga ostavili za kraj.

»O čemu ovisi razdvajanje slobode i želje? Što može iscijeliti taj jaz? Rekao si da srce susreće, čezne za nečim, želi to zagrliti, ali sloboda zbog nesvjesnog razumijevanja sebe, zbog straha izazvanog utvarama, kaže ne, sprječava taj zagrljaj. I ta lažna sloboda „vlastiti tamničar, odvlači dječje srce koje je htjelo zagrliti Isusa“ predlažući druge putove i ispunjenja koji će se svi pokazati lažnima. Kako to da se čini da ta lažna sloboda pobjeđuje nad obiljem koje smo iskusili s Isusom? Kako se ne sablazniti i ne zaustaviti se?«

⁹⁶ Lk 12,49.

Lepori. Mislim da je upravo u tome istočni grijeh, baš u tome što u nama postoji apsurdna sklonost da ne prionemo uz dobro, apsurdna sklonost da odbijemo ono što je očito dobro i lijepo i da odustanemo od naše radosti. Ta apsurdna sklonost vodi odvajanju slobode od želje. Želja čezne samo za Kristom, pa ipak postoji ta igra slobode koja, se zbog apsurdne predodžbe o vlastitom ostvarenju (apsurdne jer je autonomna i lažna) ne pokorava želji koju joj pokazuje stvarnost koja ispunjava srce, to jest otrgne ga od onoga za čime čezne. O tome sv. Pavao kaže: »Ta ne činim dobro koje bih htio, nego zlo koje ne bih htio«. ⁹⁷ On osjeća u sebi tu ranjenu slobodu, ranjenu kao ponos, kao oholi stav prema životu; slobodu koja ne popušta želji za očitom privlačnošću, ne pokorava se prisutnosti koja te privlači, koja te očarava, koja ti daje sve. Isus kaže: »Ali vi ipak nećete da dođete k meni da život imate« ⁹⁸ i na to se Isus žalio: »Ali kako? Dajem vam život, a vi ne želite doći k meni, vaša sloboda odabire da ne dođete k meni, da me ne prihvatite, da me ne ljubite, da me ne primite, da me ne prihvatite!«

Ali sablazan zbog te sklonosti slobode posljednja je obrana grijeha i oholosti. To je posljednja obrana jer kao da kažemo: »To me sablažnjava i zato tonem još dublje u apsurdnu dinamiku grijeha.«

Što nas spašava? Upravo milosrđe Božje, očitost da nas On uvijek ponovno vraća k sebi. Prema iskustvu cijeloga mog života svaki put kad moja sloboda nije odgovorila, Krist je uvijek došao da bi me vratio k sebi. To je dokaz Njegove bezuvjetne ljubavi, bezuvjetnog dara Njegova spasenja, dokaz da je Njegovo spasenje jače od nas, jače od grijeha. Jer u biti Krist, Bogu hvala, više sluša čežnju našega srca negoli našu slobodu: kada vidi da je naša sloboda poludjela do te mjere da negira našu očitu želju, očitu privlačnosti, onda nas bezgranično Božje milosrđe nanovo *ulovi*, kao što je to učinio s Petrom, baš zbog toga jer – kao što sam prije rekao – On čak i naš grijeh mijenja u krajnji krik u pomoć: »Spasi me!« Krist nas potiče da idemo u dubinu svoga bića, svoje ljudskosti i tjera u škripac našu slobodu zbog čega ona ne može više čak niti lagati. Onda ona vapi postajući tako doista slobodna: »Spasi me!« pa se to i dogodi. Ne govorim vam to jer to znam, nego iz iskustva: to je iskustvo. Da nas Bog stalno izvlači iz naše bijede, iz naše oholosti, baš to je krajnje lice Božjeg milosrđa. Kao dobar Pastir koji prelazi mora i planine u potrazi za izgubljenom ovcom koja si je u potpunosti uništila život baš zato što je izabrala odvojiti svoju slobodu od želje za puninom za kojom njezino srce vapi.

---

⁹⁷ Rim 7, 18-19.

⁹⁸ Iv 5,40.

Prosperi. Prekrasna je ta slika Božjeg milosrđa: Krist više sluša čežnju našeg srca nego našu slobodu.

Ovo je nesumnjivo najčešće pitanje. »Jako me dirnulo ono što si u subotu popodne rekao o privlačnosti i o slobodi. Rekao si da su u svijetu rob jedna drugoj i pronašao sam se u tom opisu. Možeš li to razjasniti?«

U jednom si trenutku dodao da su privlačnost i sloboda »spojene«, pa su mnogi pitali što si time htio reći.

Lepori. To mi je onaj tren palo na pamet, ne smijete sve uzeti kao dogmu!

Prosperi. Oho! Osjećam se bolje kada kažeš da čovjek može reći i nešto što mu pobjegne!

Lepori. Ipak, mislim da nije glupost ustvrditi da su u svijetu privlačnost i sloboda povezane, da postoji bliski odnos spajanja između privlačnosti i slobode. Vjerujem da se to ne događa u kršćanskom događaju i da to nije razlog zbog kojega nam Bog daje iskustvo privlačnosti i daje nam slobodu. Bog kao da je stvorio slobodan prostor među njima. Između onoga što me privlači i moje slobode nema spajanja, ali postoji prostor čežnje. Možda je »čežnja ili želja« treća riječ koju treba staviti između njih jer je tako razumljivije: kada se spoje sloboda i privlačnost, nema više mjesta za želju, stoga nema više prostora za slobodu. Sloboda više nema prostora za put prema nečemu drugome što nije ona. Mislim da je to što sam želio reći, jer kada se spoje privlačnost i sloboda, ne mogu više...

Prosperi. ... proizvesti težnju.

Lepori. ...odlučiti, ne mogu više odlučiti, ne mogu izabrati jedna drugu, zbog čega su robinje. I kao neki danteovski likovi u Paklu, koji su se spojili iako se mrze, ne mogu se više razdvojiti, osuđeni da proždiru jedni druge. Vjerujem da je važno to razumjeti, jer u tome je cijela rasprava o djevičanstvu, o čistoći: između onoga što me privlači i moje slobode je prostor želje, izbora, poštovanja, zbog kojih je zagrljaj doista čin slobode a ne nešto što me zatvara: to je doista čin ljubavi, a ne jednostavno prepuštanje zagrljaju koji te teže, koji te guši i na kraju ubija i uništava. Ali to je beskonačna tema, o kojoj trebamo nastaviti razmišljati.

Prosperi. Srećom da ti je pobjeglo, eh!

Kao zaključak bih htio pročitati jedno pitanje koje je ujedno i svjedočenje jedne prijateljice iz Kharkiva koja je napisala:

»Iskustvo života u pokretu dalo mi je mogućnost da prođem cijeli Martin put o kojem si govorio i osjetim trajnu želju za Kristom koja je iz toga proizašla. Zahvaljujući tom iskustvu vidim njegovo milosrđe svaki dan. Ali u ovim mjesecima zlo je postalo tako veliko da se za Ukrajince ne radi o Martinom nezadovoljstvu zbog činjenice da je čovjek osuđen da umre. Moj je grad svakodnevno bombardiran, mnoge su žene morale napustiti svoje domove, izgubile su svoje bližnje, vidjele su svoje muževe da idu u rat. Boje se, pate, osjećaju mržnju. U ovom trenutku za vrijeme opsade Mariupola žene i djeca umiru od gladi, ranjeni su i podnose teške patnje. Živi su zakopani. Kao da mi Martino iskustvo predlaže da se odvojim od moje stvarnosti i da se zadovoljim spomenom na Krista. Ukrajina sada ne proživljava Martino iskustvo, nego ono Kristovo koji je na križu zavapio: „Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?“ Mnogi od nas znaju da nije bio ostavljen jer poznajemo uskrslog Krista. Ali kako možemo danas živjeti u sveopćem zlu, u kojem je čak i Krist imao muke da vidi Oca?»

Lepori. To je sigurno pitanje, poruka koja me očito najviše izaziva. Moram reći da pripremajući ove vježbe nisam ni u jednom trenutku zaboravio patnju koju svi proživljavamo otkako je izbio ovaj rat. Ta patnja je zapravo, na jedan ili drugi način nadahnula cijele Vježbe jer se ne može živjeti a da ne mislimo na to, a da ne sudjelujemo u toj tragediji, u ovom trenutku kada se čini da pobjeđuju smrt i zlo. I zbog toga, misleći baš na Ukrajinu, bilo mi je stalo da drugo predavanje vježbi završim prikazavši brodolom sv. Pavla jer je ovaj rat baš kao i brodolom, ne samo za Ukrajinu, ne samo za Rusiju, nego za Europu, za cijeli svijet, brodolom ljudskosti u svakom smislu te riječi: čovječanstva, ljudskosti, imajući u vidu sve ljude koji danas žive na ovoj zemlji. Zbog toga mi je koristilo vidjeti kako je sv. Pavao proživio brodolom. Sigurno, sv. Pavao je rekao svojim suputnicima: »Brod nećemo spasiti«, i o tome sam mnogo razmišljao jer to je nešto zbog čega se neizbježno pobunimo. On dodaje »Ali spasiće se vaši životi.«⁹⁹ I kako bi to pokazao sv. Pavao – to je nevjerojatno! – uze kruh, zahvali, podijeli i pojedje: slavi Euharistiju za vrijeme brodoloma, to jest potvrđuje stvarnu Kristovu prisutnost za vrijeme brodoloma. A Krist kojeg on ponovno potvrđuje sigurno je onaj koji nam je jedini potreban – Martin Krist. Ali to je i Krist razapet na križu, Krist uskrsnuo od smrti, Krist koji je sišao (kako to kaže naša prijateljica) do dna ljudskosti, a to je Božje oćajanje. Isus je htio sići do dna, do Pakla ljudskog brodoloma, do oćajanja u kojem čovjek oćajava za Bogom. Nije On oćajavao za Ocem, nego čovjek. Isus je sišao da zagrlji čak i naše oćajanje. Kao što je zagrljio našu smrt, zagrljio je i naše oćajanje. Zbog toga nam preostaje

⁹⁹ Pogledaj ovdje, 57-58.

samo da se pitamo u kojoj smo mjeri svjesni onoga tko je Jedini potreban, tko može ispuniti srce, tko je uistinu taj čovjek koji nam govori: »Ja sam uskrsnuće i život« i koji obećava i kaže: »Tko umre živjet će«. Tom raspetom Kristu, Kristu koji umire za nas, toj beskonačnoj ljubavi Božjoj nije stran svjetski brodolom, nije mu stran, On je u tome. U ovom trenutku Isus pati u Ukrajini, on umire, On je napušten od svojih bližnjih, silovan je u ženama, baš je On taj koji sve podnosi. A mi ga trebamo samo priznati, jedino što možemo je obnoviti svoje »da« tamo gdje se nalazimo, u životu koji živimo kako bi se objavio našoj braći i sestrama u Ukrajini, kako bi se objavio svima, pa također i Rusima, baš kao Onaj koji u ovom trenutku trpi sve to, doživljava brodolom sa svim osobama. I baš zato što je to On, brodolom je nadvladan, i baš zato jer je On tu ta smrt će uskrsnuti, to zlo je pobijeđeno, neće prevladati, neće imati zadnju riječ.

Jedna prijateljica mi je napomenula da je danas godišnjica smrti Takashia Paola Nagai kao i sv. Riccarda Pampuria. Obojica su umrla prvog svibnja. Kakva providnost! Takashi Nagai (spomenuo sam ga jučer) u knjizi kojoj sam napisao Predgovor i koja zbog izdavačkih razloga još nije izašla – *Ono što nikada ne umire*, to je njegova autobiografija –, opisuje (to je nevjerojatno svjedočanstvo!) scenu kada je bomba raznijela sve i on se nalazi pred uništenjem cijeloga svog života: njegova žena, njegov rad, njegovi studenti, njegovo sveučilište, njegov grad, njegova crkva, sve, sve je uništeno. Nakon trenutka očajanja kao u nekoj viziji čuje Isusa koji mu govori: »Nebo i zemlja će proći, ali moje riječi neće nikada proći«, to jest Isus mu prenosi sigurnost da On pobjeđuje, da On nikada ne umire. Od tog je trenutka odlučio da će živjeti samo za ono što ne umire nikada, to jest za Krista. On će posljednje godine svog života provesti bolestan (to znate, pročitali ste), potvrđujući s radošću i vjerom ono što nikada ne umire, to jest da je Krist uskrsnuće i život na svaki način. Pišući, u odnosu sa svoje dvoje djece, susrećući mnoge, prikazujući svoju bolest, u svemu će samo potvrđivati da je Krist uskrsnuće i život čovjeka i da ne umire ni u kakvom brodolomu koji se može dogoditi. Eto, naša je odgovornost da to živimo zajedno s našom braćom i sestrama u Ukrajini, to »da« Kristu, to »da« Kristu koji nikada ne umire, zahvaljujući kojem smrt i zlo nikada ne pobjeđuju.

Ne mogu odgovoriti na pitanje naše ukrajinske prijateljice. Samo ga želim prihvatiti; kažem samo da osjećam da ga želim prihvatiti i živjeti, kao poruku koja će pomalo postati zadatak koji mi ove vježbe ostavljaju da živim, da živim moj život. Ne mogu, ne možemo živjeti bez svijesti o tom vapaju koji nam je prenijela naša prijateljica. To je sve.

Prosperi. Hvala, uistinu od sveg srca ti hvala! Imat ćemo vremena da se vratimo na sve što smo čuli.

Pomolimo se: *Kraljice Neba.*

PORUKE KOJE SMO PRIMILI

Predragi,

Želim biti uz sve vas prigodom godišnjih Vježbi. »Krist, život života«, kako nas je sluga Božji mons. Luigi Giussani podučavao, korijen je svega što jesmo. Ništa, pa čak ni naša krhkost, ne može to promijeniti. Stoga s poniznošću molimo za novi pogled kako bismo Ga vidjeli u našem životu i u našim odnosima. Molimo Djevicu, u ovom mjesecu svibnju, da nam dade jednostavnost srca kako bismo prihvatili dar susreta i zadatak koji iz njega proizlazi: ljubiti pokret, Crkvu i objavljivati njezinu ljepotu.

Blagoslivljam vas u Gospodinu.

S.E.R. kardinal Angelo Scola

Nadbiskup Milana

TELEGRAMI KOJE SMO POSLALI

Njegova Svetost papa Franjo

Svetosti,

Više od 40.000 osoba – povezane okupljenih preko videa u 94 naroda – sudjelovalo je na godišnjim Vježbama Bratstva CL-a, razmatrajući o temi »Krist, život života«. Takvi kakvi jesmo zajedno s oc. Maurom-Giuseppe Leporim – koji nam je ponudio osobno svjedočenje čovjeka kojega je Krist zahvatio i preobrazio – gledali smo Isusa, dozvolili smo da nas On privuče kroz vokacijsku zajednicu, zajedno s osobama koje su odlučile slijediti Krista, jedinoga koji nam je potreban za život, iscrpan odgovor na našu potrebu za srećom, mirom, bratstvom, ljepotom i ispunjenjem života.

Ovih dana produbili smo vrijednost našeg Bratstva, u vjernosti karizmi koju je Duh dao don Giussaniju: to je mjesto na kojem možemo provjeriti da je Krist Sve za srce čovjeka, temelj prijateljstva koje je nemoguće bez Njega, zbog čega i mi... možemo reći: »Krist je život mog života« (don Giussani).

Sa srcem punim zahvalnosti za Vaš apostolski blagoslov, s potrebom da nas Petar stalno potvrđuje u vjeri, pitamo Vas da nas koristite kako želite za suradnju na djelu Kristova spasenja, svjesni da se kršćanstvo ne objavljuje prozelitizmom – koliko ste nas puta na to podsjetili! –, nego privlačnošću.

Svjesniji odgovornosti našeg jedinstva u odnosu prema svakom ljudskom srcu koje susrećemo i nadahnuti Milosrdnom ljubavlju koja obnavlja cijelu stvarnost, nastavljamo moliti za Vas, neumornog svjedoka živoga Krista, koji je u ovo ratno vrijeme jedini izvor pravog mira.

Davide Properi

Njegova Svetost papa Benedikt XVI.

Svetosti,

Tijekom Vježbi Bratstva CL – koje je pratilo više od 40.000 osoba povezanih preko videa iz cijeloga svijeta – doživjeli smo iskustvo susreta sa živim Kristom. Razmatranja o. Maura-Giuseppea Leporia o temi »Krist, život života« (don Giussani) omogućila su nam da vidimo Krista koji dolazi u susret našoj ljudskosti koja treba samo Njega, Jedinog koji je potreban. U Njegovoj prisutnosti možemo koračati kao ljudi, za dobrobit pokreta, Crkve i svijeta.

Molimo Majku Božju da vaše dane ispuni mirom i radošću te vas pitamo vas jednu molitvu za napredak našeg Bratstva.

Davide Prospero

*S.E.R. kardinal Kevin Joseph Farrell
Prefekt Dikasterija za laike, obitelji i život*

Presvjetla uzoritosti,

Na duhovnim Vježbama Bratstva zajedništva i oslobođenja sudjelovalo je više od 40.000 osoba koje su se povezale u cijelom svijetu kako bi razmatrale temu: »Krist, život života«. To je tvrdnja don Giussanija koju je o. Mauro-Giuseppe Lepori produbio za vrijeme razmatranja, svjedočeći da je susret s Kristom novost koja mijenja život onoga tko Ga prihvati i slijedi kao Jedinog koji je potreban za život.

Nastavljamo put sa željom da sve više osobno preuzimamo odgovornost karizme, stavljajući sve ono što, zahvaljujući milosti jesmo, u ruke Petra, da potvrdi našu vjeru, kako bismo kroz naš konkretni život mogli surađivati u životu Crkve, znaku nade za svu braću ljude.

Dok Vas pitamo jednu molitvu za naš put, povjeravamo Majci Božjoj Vaš zadatak da pratite put vjernika laika.

Davide Prospero

S.E.R. kardinal Gualtiero Bassetti
Predsjednik Biskupske konferencije Italije

Presvijetla uzoritosti,

Više od 40.000 ljudi iz cijeloga svijeta – najvećim dijelom u Italiji – sudjelovali su na godišnjim duhovnim Vježbama Bratstva CL-a koje su se i ove godine mogle pratiti preko videa. Tema »Krist, život života« (don Giussani) nam je omogućila da, pod vodstvom oca Maura-Giuseppe Lepori koji je propovijedao vježbe, produbimo svijest da je Krist potreban za život i da samo Njegova prisutnost odgovara na beskonačnu potrebu našega srca.

U vjernosti karizmi koju smo primili i duboko povezani s Petraom, nastavljamo naš put uronjeni u život Crkve koja je u Italiji, kako bismo sudjelovali u prenošenju vjere svima koje srećemo a koji i nesvjesno očekuju da će susresti Onoga koji ispunjava život veseljem radošću i mirom.

Moleći za vašu osobu, molimo pitamo Vas da nastavite pratiti naš put s očinskom ljubavlju.

Davide Prospero

S.E.R. kardinal Angelo Scola
Poštovani Nadbiskup Milana

Dragi Angelo,

Zahvalni za tvoju poruku, u ovim danima Vježbi ispunili smo se tišinom pred ponovnim događanjem »Krist, život života« koji nas je dosegao svjedočenjem oca Maura i njegovog »da« događaju koji je prisutan; otac Mauro nam je svjedočio privlačnost života s Isusom. Hvala ti što si nas podsjetio da nikakva slabost ne može napasti pokolebati poniznu sigurnost da je on temelj naše snage pred svime i svima.

Moleći za tebe Majku Božju, molimo te da u svom srcu nosiš cijelo Bratstvo.

Davide Prospero

UMJETNOST U NAŠOJ ZAJEDNICI

Sastavila Giovanna Parravicini

*(Vodič za slike iz povijesti umjetnosti koje su pratile
slušanje klasičnih muzičkih djela na ulazu i na izlazu)*

»Umjetnost nam daje predokus nečega vječnog« podsjećao nas je don Giussani na Duhovnim vježbama Bratstva godine 1994. Ikona nam kao malo drugih grana umjetnosti pruža neposredno svjedočanstvo te tvrdnje, ona je prozor koji se otvara prema beskonačnom. Odgojni put pogleda počinje od ponovnog čitanja povijesti spasenja kako bi došao do kontemplacije dobrog lica Misterija kao životnog cilja.

1. *Začecje Majke Božje*, 1294.-1295., freska, Sjeverna Makedonija, Ohrid, Panagia Peribleptos
2. *Začecje Majke Božje*, XVIII. st., Rusija, Muzej u Soligaču (Kostroma)
3. *Začecje Majke Božje*, XVII. st., Rusija, Muzej dekorativne umjetnosti u Arhlagensku
4. *Rođenje Majke Božje*, 1314., Srbija, Manastir Studenica
5. *Rođenje Majke Božje*, XVI. st., Rusija, Moskva, Zbirka Vorobiev
6. *Predstavljanje Marije u hramu*, XVI. st., Rusija, Umjetnički muzej Vladimir-Suzdal
7. *Predstavljanje Marije u hramu*, XIV. st., Rusija, novgorodska škola, Sankt Peterburg, Državni muzej
8. *Navještenje iz Ustjuga*, XII. st., Rusija, Moskva, Državna galerija Tretjakov
9. *Navještenje*, XV.-XVI. st., Rusija, Umjetnički muzej Vladimir-Suzdal
10. *Navještenje*, XVI. st., Rusija, Umjetnički muzej Vladimir-Suzdal
11. *Dionisij, Marijin pohod* (Susret Marije i Elizabete), 1502., freska, Rusija, Manastir Ferapont, Crkva rođenja Majke Božje
12. *Rođenje Kristovo*, 1192., Cipar, Lagoudera
13. *Rođenje Kristovo*, 1410.-1430., Rusija, škola Rublev, Moskva, Državna galerija Tretjakov
14. *Andrej Rubljev, Arkandeo Mihael* (iz *Deesis* u Zvenigorodu), 1410.-1420., Rusija, Moskva, Državna galerija Tretjakov
15. *Majka Božja Odigitrija*, 1260.-1270., Srbija, Manastir Hilandar, Atos
16. *Majka Božja Odigitrija*, IX.-XIII. st., Gruzija, Tbilisi, Nacionalni umjetnički muzej Amiranashvili
17. *Majka Božja Odigitrija*, XIV. st., Sjeverna Makedonija, Ohrid, Dvorana ikona

18. *Majka Božja nježna*, XVI. st., Rusija, Umjetnički muzej Vladimir-Suzdal
19. *Majka Božja Arakiotissa*, XII. st., Cipar, Lagoudera
20. *Predstavljanje Isusa u hramu*. XII. st., Cipar, Lagoudera
21. *Predstavljanje Isusa u hramu*. XV.-XVI. st., Rusija, novgorodska škola, Državni muzej arhitekture i umjetnosti Novgorod
22. *Predstavljanje Isusa u hramu*, XVII. st., Rusija, Jaroslav, Umjetnički muzej
23. *Isus među doktorima*, XV.-XVI. st., Rusija, novgorodska škola, Državni muzej arhitekture i umjetnosti Novgorod
24. *Isus među doktorima*, XVI. st., Rusija, Muzej u Pskovu
25. *Krštenje Gospodinovo*, XV.-XVI. st., Rusija, novgorodska škola, Državni muzej arhitekture i umjetnosti Novgorod
26. *Krštenje Gospodinovo*, 1408., Rusija, moskovska škola, Sankt-Peterburg, Državni ruski muzej
27. *Sv. Ivan prethodnik sa scenama iz života*, XVI. st., Rusija, Muzej u Rostovu
28. *Krist, vladar svega*, 1260.-1270., Srbija, Manastir Hilandar, Atos
29. *Krist, vladar svega*, 1192., Cipar, Crkva Najsvetije Arake, Bizantski muzej u Nikoziji
30. *Krist, vladar svega*, XIII.-XIV. st., Gruzija, crkva Sv. Juraja, selo Svipti
31. Andrej Rubljev, *Spasitelj (iz Deesis u Zvenigorodu)*, 1410.-1420., Rusija, Moskva, Državna galerija Tretjakov
32. Teofanos Grk, *Preobraženje*, 1403. c., Rusija, Moskva, Državna galerija Tretjakov
33. *Preobraženje*, 1470.-1480., Rusija, novgorodska škola, Državni muzej arhitekture i umjetnosti Novgorod
34. *Krist, vladar svega*, VI. st., Egipat, Manastir Sv. Katarina na brdu Sinaj
35. *Uskrsnuće Lazara*, XV.-XVI. st., Rusija, novgorodska škola, Državni muzej arhitekture i umjetnosti Novgorod
36. *Ulazak u Jeruzalem*, XV.-XVI. st., Rusija, novgorodska škola, Moskva, privatna zbirka
37. *Ulazak u Jeruzalem*, 1430. c., Rusija, novgorodska škola, Moskva, Državna galerija Tretjakov
38. *Pranje nogu*, 1509., Rusija, novgorodska škola, Državni muzej arhitekture i umjetnosti Novgorod
39. *Posljednja večera*, XVI. st., Rusija, škola Rostov-Suzdal, Moskva, Državna galerija Tretjakov
40. *Pričešćivanje apostola*, 1520.-1530., Rusija, Moskva, Privatna zbirka
41. *Prizori muke (Posljednja večera, Pranje nogu, Molitva u vrtu, Judina izdaja)*, XV.-XVI. st., Rusija, novgorodska škola, Državni muzej arhitekture i umjetnosti Novgorod

42. *Prizori muke (Bičevanje Krista, Izrugivanje Krista, Uspón na Kalvariju, Raspinjanje na križ)*, XV.-XVI. st., Rusija, novgorodska škola, Državni muzej arhitekture i umjetnosti Novgorod
43. *Uspón na Kalvariju*, 1497. c., Rusija, Moskva, Muzej Rublev
44. *Slika Spasitelja koja nije nacrtana ljudskom rukom*, XII. st., Rusija, Moskva, Državna galerija Tretjakov
45. *Raspinjanje na križ*, XI.-XII. st., Gruzija, selo Svipy
46. *Raspinjanje na križ*, 1208.-1209., Srbija, Manastir Studenica
47. *Dionisije, Raspinjanje na križ*, 1500., Rusija, Moskva, Državna galerija Tretjakov
48. *Skidanje s križa*, XV. st., Rusija, sjeverna škola, Moskva, Državna galerija Tretjakov
49. *Oplakivanje Krista*, 1164., Sjeverna Makedonija, Gorno Nerezi, crkva Sv. Panteleimona
50. *Oplakivanje Krista*, 1140. c., Rusija, Pskov, Manastir Mirož
51. *Silazak nad pakao sa svecima*, XV. st., Rusija, škola iz Pskova, Državni muzej arhitekture i umjetnosti Pskov
52. *Silazak nad pakao*, 1502., Rusija, Dionizijeva škola, Sankt-Peterburg, Ruski državni muzej
53. *Silazak nad pakao*, XIV. st., Rusija, moskovska škola, Moskva, Državna galerija Tretjakov
54. *Žene s mirisima na grobu*, prije 1228., Srbija, Mileševo
55. *Žene s mirisima na grobu*, 1140. c., Rusija, Pskov, Manastir Mirož
56. *Tomina nevjerica*, XV.-XVI. st., Rusija, novgorodska škola, Državni muzej arhitekture i umjetnosti Novgorod
57. *Tomina nevjerica*, XVI. st., Rusija, Muzej dekorativnih umjetnosti Archangelsk
58. *Uzlaženje*, 1410.-1420., Rusija, škola Rublev, Moskva, Državna galerija Tretjakov
59. *Uzlaženje*, 1542., Rusija, novgorodska škola, Državni muzej arhitekture i umjetnosti Novgorod
60. *Duhovi*, XV.-XVI. st., Rusija, novgorodska škola, Državni muzej arhitekture i umjetnosti Novgorod
61. *San Majke Božje*, 1263.-1268., Srbija, Sopočani
62. *San Majke Božje*, 1470.-1480., Rusija, novgorodska škola, Državni muzej arhitekture i umjetnosti Novgorod
63. *Majka Božja od Nježnosti*, XV. st., Rusija, Umjetnički muzej Vladimir-Suzdal
64. *Majka Božja od Nježnosti od Vladimira*, XII. st., Bizant, Moskva, Državna galerija Tretjakov

65. *Majka Božja (koja moli)*, 1224. c., Rusija, Moskva, Državna galerija Tretjakov
66. Dionisij, *Majka Božja Odigitrija*, 1482., Rusija, Moskva, Državna galerija Tretjakov
67. *Euharistijsko slavlje svih svetaca*, XVI. st., Rusija, Muzej Rostov
68. Andrej Rubljev, *Tojstvo*, 1425.-1427., Rusija, Moskva, Državna galerija Tretjakov

Kazalo

PORUKA PAPE FRANJA 3

Petak 29 travnja, več

UVODNI POZDRAV 5

UVOD – »*Samo jedno je potrebno*« 10

Subota 30 travnja, jutro

PRVA MEDITACIJA – *Radamo se u susretu, rastemo u nasljedovanju* 21

Subota 30 travnja, popodne

DRUGA MEDITACIJA – »*Učitelj je ovdje i zove te*« 41

Nedjelja 1. svibnja, jutro

SKUPŠTINA 61

PORUKE KOJE SMO PRIMILI 77

TELEGRAMI KOJE SMO POSLALI 78

UMJETNOST U NAŠOJ ZAJEDNICI 81

Prevele s talijanskoga: Maja Peraica i Marija Brigljević-Gozze

© 2022 Bratstvo Comunione e Liberazione za sve tekstove od L. Giussani,
D. Prosperi i M-G Lepori

